

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Πολλά βιβλία και μελέται ἔχουσι γραφῆ, διὰ τὴν ἰδιαιτέραν μας πατρίδα **Ἀμοργὸν** πλὴν ὅμως εἰς ὄλεθρον ἡμᾶς ἦτο αἰσθητὸν ὅτι ἡ ἐξεύρεσις ἑνὸς βιβλίου εἰδικῶς ἀφορῶντος τὴν ὠραίαν νῆσον μας, ἦτο πολὺ δύσκολος ἂν ὄχι ἀδύνατος. **Ἡ Ἀδελφότης τῶν ἀπανταχοῦ Ἀμοργίνων** εἶχε τοῦτο ὑπ' ὄψιν αὐτῆς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἰδρύσεώς της καὶ δὲν θὰ ἐβράδυνε νὰ πραγματοποιήσῃ ἓνα ἐκ τῶν σκοπῶν της, ἐκδίδουσα εἴτε νεωτέραν ἐργασίαν περὶ Ἀμοργοῦ εἰς βιβλίον, εἴτε ἀνατυπώνουσα παλαιὸν τοιοῦτον καὶ δὴ τὸ κλασσικὸν τοῦ μακαρίτου Α. Μιλιάρᾳκη. Ὁ ἐκλεκτὸς καὶ φιλοπρόδοτος ὅμως ἐν Σικάγῳ τῆς Ἀμερικῆς συμπολίτης μας κ. **Εὐάγγελος Νομικὸς** μὲ τὰ γνωστὰ εἰς πάντας τοὺς συμπολίτας εὐγενῆ πατριωτικὰ αἰσθήματά του, ἀπαλάσσει τὴν ἡμετέραν ἀδελφότητα τῆς ἀνωτέρω μερίμνης καὶ σοβαρωτάτης δαπάνης, ἀπεστείλας εἰς αὐτὴν πολλὰ ἀντίτυπα τοῦ παρόντος βιβλίου ἀνατυπωθέντος ἐν Σικάγῳ δαπάναις του, ὅπως διαθέσῃ ταῦτα μεταξὺ τῶν μελῶν της.

Ἡ Ἀδελφότης τῶν ἀπανταχοῦ Ἀμοργίνων, εὐγνωμονεῖ τὸν καὶ δι' ἄλλων ἔργων ἐκδηλώσαντα τὸν πατριωτισμὸν του καὶ τὴν πρὸς τὴν ἰδιαιτέραν μας πατρίδα **Ἀμοργὸν** ἀγάπην του καὶ ἐνδιαφέρον του, ἀγαπητὸν συμπολίτην κ. **Εὐάγγελον Νομικὸν** καὶ εἶναι εὐτυχῆς διότι δι' αὐτῆς προσφέρεται τὸ παρὸν τεῦχος »περὶ **Ἀμοργοῦ**» τοῦ ἀειμνήστου Α. Μιλιάρᾳκη εἰς τὰ μέλη αὐτῆς **Ἀμοργίνους**.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 22 Ἀπριλίου 1928

Ἡ ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ ΤΩΝ ΑΠΑΝΤΑΧΟΥ ΑΜΟΓΡΙΝΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Α, ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ

ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΑ ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΑ

ΤΩΝ

ΚΥΚΛΑΔΩΝ ΝΗΣΩΝ

ΚΑΤΑ ΜΕΡΟΣ

ΥΠΟ

ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΜΗΛΙΑΡΑΚΗ

ΑΜΟΡΓΟΣ

ΜΕΘ' ΕΝΟΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟΥ ΠΙΝΑΚΟΣ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΕΝ ΣΙΚΑΓΩ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΟ ΣΥΝΔΙΚΑΤΟΝ
SYNDICATE PRESS
347 N. Clark Street
CHICAGO, ILL.
U. S. A.

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΙΕΡΑΝ ΜΝΗΜΗΝ
ΤΟΥ ΕΝ ΤΩ ΠΑΓΚΟΣΜΙΩ
ΠΟΛΕΜΩ ΠΕΣΟΝΤΟΣ
ΠΡΟΣΦΙΛΟΥΣ ΑΔΕΛΦΟΥ ΜΟΥ
ΙΩΑΝΝΟΥ Ν. ΝΟΜΙΚΟΥ
ΑΦΙΕΡΩ
ΤΗΝ ΙΔΙΑΙΣ ΔΑΠΑΝΑΙΣ ΜΟΥ
ΔΕΥΤΕΡΑΝ ΤΑΥΤΗΝ ΕΚΔΟΣΙΝ

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Ν. ΝΟΜΙΚΟΣ

ΕΝ ΣΙΚΑΓΩ ΤΗ 1η ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ, 1928

Ὁ ἐν τῷ Παγκοσμίῳ Πολέμῳ πεσὼν
ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΝΟΜΙΚΟΣ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΕΜΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΑΜΟΡΓΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Εἰσαγωγή.— Γεωγραφικὴ θέσις τῆς Ἀμοργοῦ.— Σχῆμα.— Ἀκρωτήρια.— Ἐμβραδόν.— Φυσικὴ κατάστασις.— Ὀρεογραφία.— Σπήλαια.— Πεδιογραφία.— Ἰχνη ἀρχαίων οἰκήσεων ἐν τοῖς πεδίοις.— Λιμένες.— Κόλποι.— Ὄρμοι.— Νησιδες, περὶ τὴν νῆσον προσκείμενοι.— Ὑδρογραφία.— Κλίμα Σελ. 5—16

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Προϊόντα. Οἶνοι, ἔλαιον, σῦκα, δημητριακοὶ καρποὶ, ὄσπρια, κατσούνι (φάβα).— Καπνός.— Γενικὴ κατάστασις τῆς καλλιέργειας.— Μαστιχοφόροι πρῖνοι.— Κτηνοτροφία.— Βιομηχανία. Σελ. 16—20

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

Διοικητικαὶ καὶ ἐκκλησιαστικαὶ διαιρέσεις.— Πληθυσμός.— Ἐπαγγέλματα.— Σωματικὴ καὶ ἠθικὴ κατάστασις τῶν κατοίκων.— Δηλώσεις τῆς νήσου ἐκ πειρατῶν.— Διανοητικὴ ἀνάπτυξις.— Ἐπώνυμα τῶν κατοίκων. — Γλῶσσα. — Τροφή. — Γενικὴ κατάστασις. Σελ. 21—28

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

Οἰκίσεις.— Πρωτεύουσα δήμου Ἀμοργοῦ.— Περιγραφὴ οἰκίας.— Ἀγροκατοικίαι.— Ἐλαττώματα τοῦ συστήματος τῶν ἀγροκατοικιῶν.— Δήμος Αἰγιαλῆς.— Πρωτεύουσα τούτου Λαγκαδά.— Χωρία.— Φανός. Σελ. 28—32

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Ἐκκλησίαι.— Μονὴ Χοζοβωτίσης.— Εἰκὼν αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Κομνηνοῦ.— Οἰκόσημον ἐνετικόν.— Κτήματα Μονῆς.— Παραδόσεις περὶ τοῦ ὀνόματος.— Χρυσόβουλλον Μιχαὴλ Δουκὸς Ἀγγέλου Κομνηνοῦ ἀνέκδοτον.— Ναὸς Ἀγ. Γεωργίου Βαλσαμίτου.— Πηγομαντεία.— Ἰδιάζουσαι θρησκευτικαὶ τελεταὶ καὶ πηγύρεις Ἀμοργίνων. Σελ. 33—44

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ΄.

Ἀρχαῖαι πόλεις τῆς Ἀμοργοῦ.— Λουδοβίκος Ῥός.— Θέσις τῶν πόλεων.— Ἀρκεσίμη.— Πύργος ἀρχαῖος Ἀγ. Τριάδος.— Ὀδὸς ἀπὸ Ἀρκεσίνης εἰς Μινωαν.— Χώματα.— Μινωα.— Θολάρια.—

δ'.

Ὀδὸς ἀπὸ κομοπόλεως Ἀμοργοῦ εἰς Αἰγιάλην.— Πύργοι ἀρχαῖοι.—Αἰγιάλη.—Ἐνετικὰ φρούρια. . . . Σελ. 45—55

Προσθήκη Α'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΜΟΡΓΙΝΩΝ ΧΙΤΩΝΩΝ.

Ἀρχαῖαι μαρτυρίαι. Ἀριστοφάνης, Αἰσχίνης καὶ ἀρχαῖοι τούτων σχολιασταί, Μοῖρις ὁ Ἀττικιστής, Εὐστάθιος, Ἀρποκρατίων, Σουΐδας, Στέφ. ὁ Βυζάντιος, Πολυδεύκης, Ἐπιστολαὶ Πλάτωνος.—Βοϊκίος.—Βαφικὸς λειχὴν Ἀμοργοῦ, παραγωγὴ καὶ ἐξαγωγὴ αὐτοῦ.—Σοννίνης, Τουρνεφόρτιος, Θ. Χελδραΐχ.—Θεόφραστος, Διοσκουρίδης.—Συμπέρασμα. . . . Σελ. 56—62

Προσθήκη Β'.

Ἱστορικὸν ποίημα πειρατικῆς ἐπιδρομῆς Μανιατῶν.—Πιστοποιητικὸν τῆς ὑπὸ τῶν Μανιατῶν λεηλασίας τοῦ οἴκου Ἀναγν. Ἡλία Πρασίνου.—Διαταγὴ δραγουμάνου τῆς τουρκικῆς ἀρχῆς πρὸς ἀποστολὴν φόρων.—Χαλλή-μπέη ἰδιοκτῆτου Ἀντικερίων ἀπειλητικὴ ἐπιστολὴ πρὸς Ἀμοργίνους.—Ἀπόδειξις Σουλεϊμάν ἀγὰ περὶ παραλαβῆς τυροῦ.—Ἐπιτροπικὸν Ἀναγν. Ἡλ. Πρασίνου.—Ἐπιδρομὴ πειρατικὴ εἰς Ἀμοργὸν τῷ 1822. . . . Σελ. 63—71

Προσθήκη Γ'.

Ἐπώνυμα Δημοτῶν τοῦ Δήμου Ἀμοργοῦ Σελ. 72—73

Ἐπώνυμα Δημοτῶν τοῦ Δήμου Αἰγιάλης » 74

Προσθήκη Δ'.

Εὐρωπαϊοὶ περιηγηταὶ Σελ. 75—79

Προσθήκη Ε'.

Ποιήματα.—Τὰ κάλανδα.—Ὁ σκλάβος.—Ὁ Κωνσταντῆς. Σελ. 79—83

Προσθήκη ΣΤ'.

Κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς Μονῆς Σελ. 83—86

Προσθήκη Ζ'.

1. Χρυσόβουλλον Μιχαὴλ Δουκὸς Ἀγγέλου Κομνηνοῦ Παλαιολόγου. Σελ. 86—88

2. Ἐκθεσις Ἐφόρου τῆς παιδείας τῷ 1825 περὶ τῶν Μονῶν τῶν νήσων Νάξου καὶ Ἀμοργοῦ. Σελ. 88—91

Προσθήκη Η'.

Συγγράμματα, ἐν οἷς ἐδημοσιεύθησαν ἐπιγραφαὶ τῆς Ἀμοργοῦ. Σελ. 91—92

Λέξεις τοῦ γλωσσαρίου τῶν Ἀμοργίνων, ὧν ἐγένετο μνεῖα ἐν τῷ κειμένῳ. Σελ. 93—96

Πίναξ γεωργικῶν ὀνομάτων Ἀμοργοῦ. . . . Σελ. 97—98

ΑΜΟΡΓΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Εισαγωγή.—Γεωργική θέσις τῆς Ἀμοργοῦ.—Σχῆμα.—Ἀκρωτήρια.—Ἐμβαδόν.—Φυσικὴ κατάστασις.— Ὄρεογραφία.—Σπήλαια.—Πεδιογραφία.—Ἴχνη ἀρχαίων οἰκήσεων ἐν τοῖς πεδίοις.—Λιμένες.—Κόλποι.—Ὅρμοι.—Νησίδες, περὶ τὴν νῆσον προσκείμεναι.—Υδρογραφία.—Κλίμα.

Ἡ Ἀμοργός, μία τῶν μεσημβρινῶν Σποράδων νήσων, ἀποτελεῖ τὸ ἀνατολικώτατον ἄκρον τῶν χωρῶν τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος, καὶ τὸ ἐγγύτατα κείμενον τῆς χερσονήσου τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐξ ὅλου τοῦ ἀθροίσματος τῶν πολυαριθμῶν νήσων Κυκλάδων καὶ Σποράδων, τῶν διεσπαρμένων εἰς τὸ Αἰγαῖον Πέλαγος, πλὴν τῶν εἰς τὰ μεσημβρινὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας προσκειμένων Ἰκάρου, Σάμου, Πάτμου, Λέρου, Καλύμνου, Κῶ, καὶ ἄλλων μικροτέρων, μόναι ἡ Ἀμοργός καὶ Ἀστυπάλαια δύνανται ταχέως καὶ εὐκόλως νὰ συγκοινωνήσωσι μετὰ τῶν παραλίων τῆς μεσημβρινῆς Ἰωνίας. Αὕτη δὲ ἡ γεωγραφικὴ θέσις τῆς Ἀμοργοῦ, ἀπέναντι σχεδὸν κειμένης καὶ πλησίον τῶν ἀρχαίων Ἰωνικῶν παραλίων πόλεων Μιλήτου, Μυσῦντος, Ἀλικαρνασοῦ, καὶ τῶν ἔτι βορειοτέρων Ἐφέσου, Κολοφῶνος, Πιρήνης καὶ ἄλλων, ἐν αἷς τὰ ἀρχικὰ σπέρματα τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐβλάστησαν καὶ ἐκαρποφόρησαν, ἀρκεῖ καὶ μόνη, ἄνευ ἄλλης ἀποδείξεως, νὰ βεβαιώσῃ ὅτι ἡ νῆσος ὑπῆρξεν ἀναμφιβόλως εἰς τῶν πρώτων σταθμῶν τῆς διαβάσεως τῶν ἀρχαιοτάτων ἑλληνικῶν φύλων εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ἀλλὰ πλὴν τῆς γεωγραφικῆς θέσεως, ἡ ὑπαρξις ἐν τῇ Ἀμοργῷ, νήσῳ μικρᾷ, τριῶν αὐτονόμων πόλεων Μινωας, Ἀρχεσίνης καὶ Αἰγιάλης, ἡ εἰς αὐτὴν μετάβασις ἀποίκων ἐκ Σάμου καὶ Μιλήτου, ὡς γινώσκομεν ἐξ ἐπιγραφῶν ἀμοργίνων, ἡ πρὸ τούτων ἔτι μετάβασις ἀποίκων ἐκ Κρήτης, ὡς ἐμφαίνει τὸ ὄνομα Μινωα, τὸ μέγεθος καὶ ἡ τέχνη τῶν τειχῶν τῶν πόλεων τῆς, ὧν ἔτι σώζονται ἐρείπια, ἰδίᾳ ἐν

Ἄρχαιον, οἱ ἀρχαιότατοι ἔρμνοι πύργοι, τῶν ὁποίων σκελετοὶ σήμερον πολλαχοῦ τῆς νήσου ἴστανται, γηραιὰ λείψανα παροφημένης δυνάμεως, τὰ ἐν τοῖς ἀρχαίοις τάφοις ἀνευρισκόμενα ἀρχαιοτάτης τέχνης κτερίσματα καὶ λίθινα ἐργαλεῖα, τὰ χρώματα (tumuli), τὰ νομίσματα, αἱ πολυαριθμοὶ ἐπιγραφαί, τὰ ἀγγεῖα καὶ λοιπαὶ ἀρχαιότητες, ἡ γνῶσις τέλος ὅτι ἐνταῦθα ἐβίωσε καὶ ἔγραψε, καὶ ἀμοργίνος προσεπικαλεῖται ὁ ἱαμβογράφος Σιμωνίδης, ἡ ἐν αὐτῇ κατασκευῇ τῶν ἀρίστων καὶ πολυτελῶν ἀμοργίνων χιτῶνων, ὧν ἐγένετο βεβαίως ἐξαγωγή, εἶναι τρανὰ μαρτύρια ὅτι ἡ Ἄμοργος καὶ πρωϊμώτατα κατοικήθη, καὶ ὅτι μία τῶν πολυανθρώπων ἐστιῶν τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ κατέστη, ἐν ἣ καὶ τέχνη, καὶ γράμματα, καὶ ἀρχαῖος καθόλου βίος αὐτόνομος πολιτικὸς καὶ κοινωνικὸς ἀνεπτύχθη. Ὡς τοιαύτη δέ, τό γε νῦν ἔχον, εἶνε ἀξία οὐ μόνον ἰδιαζούσης ἀρχαιολογικῆς ἐρεῦνης καὶ σπουδῆς, ἀλλὰ καὶ περιγραφῆς τῆς σημερινῆς αὐτῆς ἐν γένει καταστάσεως.

Ἐὰν αἱ ἀρχαιολογικαὶ ἐν Ἑλλάδι ἔρευναι ἐγίνοντο καθ' ὥρισημένην τινὰ μέθοδον, καὶ ἂν προϋτάσσετο πάντοτε ἐκάστης ἐπιχειρουμένης ἀνασκαφῆς ὡς ἀφορμὴ οὐ μόνον ἡ ἀπλῆ εὕρεσις ἀρχαιοτήτων πολλῶν ἢ ὀλίγων, ἀλλὰ καὶ ἡ δι' αὐτῆς ἀνακάλυψις ἱστορικῆς ἀληθείας, ἢ ἡ διαλεύκανσις ἱστορικοῦ ἢ ἀρχαιολογικοῦ γεγονότος ἀμφισβητουμένου, ἢ τέλος ἡ συμπλήρωσις τῶν γνωστῶν πηγῶν τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, ἢ μερικώτερον τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν ἀρχαίων, ἔπρεπε τὸ ἔδαφος τῶν Κυκλάδων, καὶ μεσημβρινῶν Σποράδων, αἵτινες ὑπῆρξαν ἡ μεσημβρινὴ γέφυρα, ἡ συνδέσασα τὴν Ἀσίαν πρὸς τὴν Ἑλλάδα, νὰ ἐρευνηθῇ πρὸ παντός ἄλλου τόπου, καὶ ἐκ τούτων δὲ τὸ τῶν ἐγγυτέρων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, καὶ τοιαύτη εἶναι ἡ Ἄμοργος καὶ αἱ περικείμεναι αὐτῇ νησίδες· διότι πιστεύομεν ὅτι ἐκ τοιαύτης ἐρεῦνης ἤθελον προστεθῆ πολῦτιμοὶ σελίδες εἰς τὴν πάτριον ἱστορίαν, καὶ κεφάλαια νέα εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς πορείας καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς τέχνης.

Ἄλλὰ τοιοῦτόν τι μέχρι τοῦδε δὲν ἐγένετο· ὅτι σήμερον γινώσκομεν περὶ τῶν νήσων, πλὴν τῶν ἀναφερομένων ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, προέρχεται κατὰ μέγα μέρος ἐκ τῶν περιηγήσεων τοῦ ἀρχαιολόγου Ἐρός, καὶ τῶν ἀνευρισκομένων τυχαίως ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων ἐπιγραφῶν καὶ νομισμάτων, ἢ ἔργων τέχνης, ὧν τὰ πλεῖστα, καὶ δὴ τὰ ἀκέραια, τὰ εἰμετακόμιστα, τὰ εὐκόλως ἀποκρυπτόμενα γίνονται ἀνάρπαστα ὑπὸ τῶν ἀρχαιοκαπήλων, πωλοῦντων μὲν ταῦτα ὡς ἔργα ἀρχαῖα, ἀλλ' ἀποκρυπτόντων τὸν τόπον τῆς εὐρέσεως, ἐξ οὗ ζημία μεγίστη προσγίνεται εἰς τὴν κατὰ μέρος ἱστορίαν τῶν νήσων.

Τὸ ἐφ' ἡμῖν, περιοδεύσαντες τὴν Ἀμοργόν, καὶ τὴν γείτονα Ἴον κατὰ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1883, συνεχίζοντες τὸ ἔργον τῆς περιγραφῆς τῶν Κυκλάδων καὶ Σποράδων νήσων, ἐπεσκέφθημεν, ὡς εἰκός, καὶ τὰ ἐρειπια τῶν ἀρχαίων πόλεων αὐτῆς, καὶ ἄλλα μέρη ἐνέχοντα ἴχνη ἀρχαίων οἰκήσεων· θέλομεν δὲ καὶ περὶ ἐκείνων καὶ περὶ τούτων ἐν τέλει συντομώτατα διαλάβει· διότι ἀπλῆ ἐπίσκεψις ἄνευ ἀνασκαφῆς σωρῶν ἐρειπίων ἀρχαίων πόλεων καὶ ἀχροπόλεων, ἐφ' ὧν αἰῶνες ὅλοι ἐπεσώρευσαν τὴν κόριν τῆς καταστροφῆς καὶ τῆς λήθης, δὲν ἀρκεῖ ὅπως περὶ αὐτῶν γίνῃ λόγος πληρῶν τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τοῦ γράφοντος καὶ τοῦ ἀναγινώσκοντος. Ἄλλ' ἐπὶ τοῦ προκειμένου σκοπὸς τῆς περιοδείας ἡμῶν ἐν Ἀμοργῷ, ὡς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς νήσοις, δὲν εἶνε μόνον τὸ παρελθόν, ἀποκλειστικῶς ἢ ἀρχαιότης, ἀλλὰ κυρίως τὸ παρόν. Ἔχομεν δὲ δι' ἐλπίδος ὅτι ἐγγίξει ὁ χρόνος, καθ' ὃν περὶ τῶν ἐλληνικῶν ἀρχαιοτήτων θέλει ληφθῆ, κατὰ τὴν γενικὴν ἀπαιτήσιν πάντων τῶν ἐπιστημόνων, γενικωτέρα πρόνοια εὐρυτέρας ἐπεκτάσεως τῶν ἀνασκαφῶν, γενναιοτέρων χρηματικῶν χορηγιῶν, αὐξήσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ἀρχαιοτήτων ἀσχολουμένων ἐπιστημόνων, καὶ πλειοτέρας αὐτῶν ἀμοιβῆς. Ὅ,τι μέχρι τοῦδε ἐγένετο διὰ γλίσχρων χορηγημάτων, καὶ δι' εὐαριθμοῦ ἀριθμοῦ ἀρχαιολόγων Ἑλλήνων, ὧν τὰ ὀνόματα τοῖς πᾶσι γνωστά, ἀξίων πάσης τιμῆς καὶ ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης ἐπὶ τῷ ἀφιλοκερδεῖ αὐτῶν ζῆλῳ, τοῖς ἀτρυτοῖς κόποις, καὶ τῷ φιλαρχαίῳ πόθῳ, οὗ ἐμφοροῦνται, εἶνε ἴσως μέγα, ἀλλὰ οὐπω ἀρκετόν, ὅπως πληρώσῃ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς καλαπζούσης ἐπιστήμης τῆς καθόλου ἀρχαιολογίας, ἣτις, ὅπως καὶ αἱ λοιποὶ ἐπιστήμαι, μεθ' ὧν συμβαδίζει κατὰ τὸν παρόντα κυρίως αἰῶνα τῆς ἐρεύνης καὶ τῶν πειραμάτων, ζητεῖ νὰ θέτῃ τὸν πόδα ἐπὶ θετικῶν καὶ στερεῶν βάσεων, καὶ οὐχὶ ἐπὶ τολμηρῶν εἰκασίῶν.

Ἡ Ἀμοργὸς κεῖται, ὡς εἶπομεν ἀνωτέρω, εἰς τὸ ἀνατολικώτατον σημεῖον τῶν χωρῶν τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος, ὑπαγομένη διοικητικῶς εἰς τὸν νομὸν τῶν Κυκλάδων καὶ εἰς τὴν ἐπαρχίαν Θήρας, καὶ ἀποτελουμένη ἐκ δύο δήμων τὸν τῆς Ἀμοργοῦ, καὶ τὸν τῆς Αἰγιάλης. Μακρὰ καὶ στενὴ οὖσα τὸ σχῆμα φέρεται ἀπὸ τοῦ δυτικομεσημβρινοῦ πρὸς τὸ βορειανατολικὸν τοῦ ὀρίζοντος, σχηματίζουσα δύο κυριώτατα ἀκρωτήρια ἐκατέρωθεν τοῦ μήκους αὐτῆς πρὸς Δ τὸν Πάλον καὶ πρὸς Α τὸν Ξῶδοτον.

Πλὴν τῶν ἀκρωτηρίων τούτων ἡ νῆσος ἔχει καὶ ἕτερα σημαντικά, ἐξ ὧν τὸ βορειότατον καλεῖται Λιμενάρι, τὸ μεσημβρινώτατον δὲ Γωνιά. Ἔτερα ἄκρα τῆς νήσου εἶναι ἡ τοῦ Μούρου ΒΑ τῆς Γω-

Τρεῖς κυρίως κορυφαὶ ὄρεων διακρίνονται καθ' ὄλον τὸ μῆκος τῆς νήσου. Πρὸς τὸ ΒΑ ἄκρον ἢ τοῦ ὄρους Κρίκελα, ὕψους 853 μέτρων, ἐν μέσῳ ἢ τοῦ Προφήτου Ἴηλιού, ὕψους περίπου 725, καὶ μεσημβρινοδυτικῶς ἢ τοῦ Ἄσπρου, ἢ τοῦ Βουνοῦ τοῦ Χωριοῦ, ὕψους 630 μέτρων. Ἐκ τῶν ὄρέων τούτων, ἅτινα σχηματίζουν τοὺς κόμβους τοῦ ὄλου ὄρεογραφικοῦ συστήματος τῆς νήσου, τὸ μᾶλλον ἀπότομον καὶ δυσπρόσιτον εἶναι ὁ Κρίκελας, ἔχον πάσας τὰς πρὸς Β καὶ πρὸς Α καὶ πρὸς Μ διακλαδώδεις ἀποτόμους καὶ κρημνώδεις, τερματιζομένας καθέτως πρὸς τὴν θάλασσαν, καὶ καθιστώσας τὰς παραλίας τοῦ βορειοανατολικοῦ τμήματος τῆς νήσου τρομερὰς τὴν θέαν, καὶ ἐπικινδύνους εἰς τοὺς ἐν ὥρᾳ τρικυμίας παραπλέοντας.

Ὅλον τὸ ἀνατολικὸν καὶ τὸ βόρειον τμήμα τοῦ Κρίκελα μέχρι θαλάσσης εἶναι ἀνεπιτήδειον πρὸς καλλιέργειαν, ἐπιτήδειον δὲ μόνον πρὸς νομὴν ζώων. Πρὸ τοῦ 1835 τὸ ὄρος τοῦτο ἐκάλυπτεν ἀρχαιοτάτον καὶ πυκνότατον δάσος ἐκ δρυῶν, πρίνων, ἀγριοκυπαρίσων (φειδῶν καλουμένων ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων), καὶ ἑτέρων ἀγρίων δένδρων ἐξ οὗ ὕλοτομεῖτο καὶ ναυπηγήσιμος ξυλεία. Ἀλλὰ τῷ 1835 πυρκαϊὰ φοβερὰ κατέστρεψεν αὐτὸ ἐντελῶς, ἐπὶ εἴκοσιν ἡμέρας τοῦ πυρὸς νεμομένου τὰ κατάφυτα καὶ γλοερὰ πλευρὰ τοῦ ὄρους. Τὰ νῦν εἶναι γυμνὸν δένδρον, ὅπως καὶ τὰ λοιπὰ ὄρη τῆς νήσου, καὶ ὁσημέραι ἀπογυμνοῦνται καὶ αὐτῆς τῆς ὀλίγης ἐναπομεινάσης φυτικῆς γῆς. Μικρὸν ὑπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ Κρίκελα ὑπάρχει ναὸς τοῦ Σταυροῦ, κατωτέρω δὲ τούτου ναὸς Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, ἀπέχων τῆς θαλάσσης μίαν ὥραν, ἐκτισμένος ἐκ μυλοπετρῶν δαπάνῃ πλοιοάρχου, ὅστις κινδυνεύσας ἐκ τρικυμίας εἰς τὰ παράλια ταῦτα καὶ σωθεὶς, ἠυχθήθη ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ αὐτοῦ, τὴν κτίσιν τοιαύτης ἐκκλησίας.

Τὸ ὄρος τοῦ Προφήτου Ἴηλιού, οὕτω καλούμενον ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐπὶ τῆς κορυφῆς ναῖσκου, ἔχει ἠρέμους κατωφερείας, ἀλλὰ πρὸς Μ ἀπολήγει καὶ τοῦτο πρὸς τὴν θάλασσαν ἀποτόμως. Περὶ τὸ μέσον δὲ τῶν μεσημβρινῶν ἀποκρήμων καὶ ὀρθίων πλευρῶν αὐτοῦ, ἐρείδεται ἐπὶ κοιλώματος ἢ Μονῆ τῆς Χοζοβιωτίσσης, ἢ μόνῃ ἐν τῇ νήσῳ ὑπάρχουσα, φαινομένη μακρόθεν ὡσεὶ λευκὴ παμμεγέθης εἰκὼν κτιρίου ἐπὶ τῶν ὀρθίων ἐρυθρωπῶν βράχων εἰκονισμένη.

Ἐκ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους τούτου, ἔνθα ὁ ναῖσκος τοῦ Προφήτου Ἴηλιού, ὡς ἀπὸ σκοπιᾶς ὑψηλοτάτης, ἐκτείνεται μαγευτικὸν πανόρα-

μα και γραφικώτατον ἐπὶ τε τῆς Ἀμοργοῦ καὶ τῶν περὶ ξησῶν, ὧν τὰ ὄρη ὑψοῦνται εἰς τὰ ἄκρα εὐρυτάτου ὀρίζοντος, ἡ δὲ διαύγεια τῆς ἀτμοσφαιρας παριστᾷ ὡς ἐγγύτατα κείμενα. Ἐντεῦθεν διακρίνεται πρὸς Β μὲν ἡ Δοιοῦσα, εἶτα ΒΒΔ ἡ Μακαριαίς, ἡ Κοπριά, ΒΔΔ, ἡ Κέρος, καὶ ὀπισθεν ταύτης τὰ Κουφονήσια, καὶ ὀπισθεν τούτων, αἱ ὑψηλαὶ κορυφαὶ τῶν ὄρέων τῆς Νάξου καὶ Πάρου, πρὸς Δ τὰ Ἀντικέροια, ἡ Σχινοῦσα, ἡ Ἡράκλεια, ἡ Ἴος, ἡ Θήρα καὶ ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Ἄνυδρος ἢ Ἀμοργοπούλα, πρὸς Μ ἡ Ἀνάφη, ΜΑ ἡ Ἀστυπάλαια, πρὸς Α τὸ Λιβᾶδι, ΒΑ ἡ Νίσυρος, Κῶς, Κάλυμνος, Κίναρος, Λέβινθος, Λέρος, Πάμμος, Σάμος καὶ Ἴκαρος. Ἐκ τοῦ ὕψους δὲ τούτου φαίνεται καὶ ἡ περὶ ξη τῆς Ἀμοργοῦ θάλασσα, πλὴν τῆς πρὸς τὸ βορειοανατολικὸν τμήμα, παρεμπιπτούσης τῆς ὑψηλοτάτης κορυφῆς τοῦ Κρίκελα. Τὸ ὄρος τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ διαχωρίζει τὴν νῆσον εἰς δύο τμήματα ἐντελῶς κεχωρισμένα ἀλλήλων, εἰς μεσημβρινοδυτικὸν καὶ βορειοανατολικόν.

Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους τούτου κατήρχετο τοῖχος διήκων πρὸς τὰς βορειοδυτικὰς ὑπωρείας, μέχρι τῆς ὁδοῦ ἀπὸ Ἀμοργοῦ εἰς Αἰγιαλίην, ἔνθα ὑπάρχει θύρα καλουμένη σήμερον Δέμα, ἐκεῖθεν δὲ πάλιν προὔχῳρει μέχρι τῆς θέσεως Ἀγ. Βαρβάρας, ὅπου ὑπῆρχεν ἕτερα θύρα, καὶ ἡ ὁδὸς εἰς Τεράκι, ὅπου ἀρχαῖος πύργος, ἐντεῦθεν ὁ τοῖχος προὔχῳρει μέχρι τῆς θέσεως Κατράδες, περικλείων οὕτω μέγαν χῶρον, τὸν Βουνὸν καλούμενον, ὅπου οἱ γεωργοὶ τῆς Ἀμοργοῦ μετὰ τὰς βροχὰς περιέκλειον τὰ ζῶα, τὰ μὴ χρήσιμα διὰ τὰς γεωργικὰς ἐργασίας, καὶ ἔβασκον μέχρις Ἀγ. Γεωργίου. Σήμερον ἐνοικιάζεται εἰς τοὺς βοσκοὺς ὑπὸ τοῦ δήμου, ἀλλὰ τὰ μεγάλα ζῶα, κατὰ τὸ παλαιὸν ἔθιμον, εἶναι ἐλεύθερα καὶ σήμερον νὰ βόσκωσιν ἄνευ πληρωμῆς.

Τὸ ὄρος Ἄσπρον ἢ τὸ Βουνὸν τοῦ Χωριοῦ ἐπίσης εἶναι ἀπτότομον καὶ χέρσον. Διακλάδωσις τούτου διήκουσα πρὸς Δ σχηματίζει μετὰ τῆς μεσημβρινῆς παραλίας, ἐχούσης μῆκος 3 μιλίων, γωνίαν, ἣν οἱ κάτοικοι ἐκ τούτου καλοῦσι Γωνίαν.

Σπήλαια ἡ νῆσος ἀξιοσημεῖωτα δὲν περιέχει· τὸ μεγαλιότερον εἶνε τὸ εἰς τὴν Γωνίαν κείμενον, ἡ Ὀρθηθοσπηλιὰ, εἰς τὸ ὁποῖον οἱ γεωργοὶ ἔκρυπτον ἐν ὥρᾳ πειρατικῆς ἐπιδρομῆς τοὺς βόας των. Μικρότερον τούτου εἶναι ὁ Βούθουνας, εἶδος καταβόθρας πρὸς Α τῆς κομο-

πόλεως Ἀμοργοῦ, περὶ τὸ ἐξωκλήσιον τοῦ Ἁγ. Νικολάου, ἔτερον ἐν θέσει Καραβοκλάσι περὶ τὴν Μονὴν Χοζοβιωτίσσης, ἔτερον ἐν θέσει Καραβοκλάσι περὶ τὴν Μονὴν Χοζοβιωτίσσης, ἔτερον εἰς θέσιν Γουβες, ἔτερον παρὰ τὴν παραλίαν Βλυχάδα, ἢ Κλεφτοσπηλιὰ. Καταβόθρα ὡσαύτως ὑπάρχει, τὰ νῦν κεκλεισμένη, ἵνα μὴ ἐμπίπτωσι ζῶα, καὶ παρὰ τῇ ὁδῷ ἀπὸ κοινοπόλεως Ἀμοργοῦ εἰς Ἁγ. Γεώργιον Βαλσαμίτην, ἐν τῇ θέσει Χλιὸς Ἄνεμος, οὕτω καλουμένη διότι ἐκ τοῦ στομίου τῆς καταβόθρας ἐξεπέμπετο χλιαρὸς ἄνεμος, ἢ καὶ ἀτμοί. Τοιαῦται καταβόθραι ὑπάρχουσιν, ἴσως τεχνηταί, καὶ ἐπὶ τοῦ ὄρους Μουντουλιά, ἐφ' οὗ ἡ ἀρχαία Μινφα, καὶ περὶ τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Αἰγιάλης, καθὰ μοι διηγήθησαν ἐγχώριοι.

Ἐν τῷ μεταξὺ τῶν τριῶν ὑψηλῶν κορυφῶν τῆς νήσου κεῖνται βουνοὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ὑψηλοί, καὶ μικρὰ ὄροπέδια, τὰ πλείστα καλλιεργήσιμα. Δὲν στερεῖται δὲ ἡ νήσος, καίτοι ὄρεινή, κοιλάδων μικρῶν καὶ αὐλῶνων εὐφοροτάτων.

Ἡ μεγίστη κοιλάς τῆς νήσου εἶναι ἡ Κολοφάνα, κειμένη πρὸς τὸ δυτικώτερον ἄκρον, καὶ συνεχομένη μετὰ δύο ἄλλων μικροτέρων, σχηματιζομένων αὐτόσε ἐν μέσῳ τῶν πρὸς τὴν βόρειον παραλίαν ὑψωμάτων, τῆς Καλοταριτίσσης καὶ τοῦ Κάτω Κάμπου, εἰς ὃν παρὰ τὸν αὐτόθι ὄρμον εὐρίσκονται καὶ ἀρχαῖα ἐρείπια. Καλλιεργοῦνται δ' ἐν αὐταῖς ὑπὸ τῶν κατοίκων τμηματικῶς δημοτριακοὶ καρποί, βάμβαξ καὶ ἄμπελοι. Αἱ κοιλάδες αὗται εἶναι ἐντελῶς ἀνυδροὶ, οἱ δὲ γεωργοὶ ὑδροεῦνται πρὸς πόσιν ἰδίαν καὶ τῶν κτηνῶν ἐκ φρεάτων καὶ ἐκ δεξαμενῶν, εἰς ἃς συλλέγουσι τὸ ὄμβριον ὕδωρ, καθὼς καὶ ἐξ ὄμβροδεκτῶν οἵτινες εἶναι πολλαχοῦ λάκκοι ἀπλοῖ, ἄτεχνοι, εἰς οὓς ἐμπίπτει τὸ ὕδωρ τῆς βροχῆς διατηρεῖται ἐπὶ μακρὸν χρόνον, καὶ οὓς οἱ κάτοικοι καλοῦσι βροδέκτας, (ἐν Κύθνῳ κολύμβους.) Ὡς ἐκ τῆς λειψυδρίας δὲ αἱ κοιλάδες εἶνε καὶ ἄδενδροι, σποραδικῶς μόνον φαινομένων ἐλαίων τινων καὶ ἀγρίων δένδρων. Πρὸς Α τῆς Κολοφάνας ἐπὶ ὄροπέδιου σχηματίζεται αὐλῶν πλατὺς καὶ μακρὸς, διάφορα ὀνόματα φέρων καθ' ὅλον τὸ μῆκος αὐτοῦ, κυρίως ὁμοῦ διακρίνεται διὰ τῶν ὀνομάτων Ἐστὸ Χωριό, καὶ Ἐστὴν Ἁγίαν Τριάδα, ἐξ ὁμωνύμου αὐτόσε ἐκκλησίας. Ὁ αὐλῶν αὗτος, ὃν διέρχονται οἱ μεταβαίνοντες εἰς Κολοφάναν ἐκ τῆς πόλεως Ἀμοργοῦ, εἶναι ὁ μᾶλλον κατάφυτος τῶν λοιπῶν καὶ καλλιεργημένος. Ἐνταῦθα ὑπάρχουσι καὶ πολλὰ γεωργῶν κατοικία· εὐρίσκονται δ' ἐν αὐτῷ καὶ ἀρχαῖοι τάφοι, καὶ ἐρείπια κοι-

νῶν οἰκημάτων, δεξαμεναί, κατηρειπωμένα ἔλαιοτριβεῖα καὶ ἄλλα ἴχνη παλαιῶν οἰκήσεων, καὶ μάλιστα ὑπὸ τὸν βουνὸν τοῦ Λινοῦ (ἢ Ληνοῦ), ἔνθα καὶ θέσις Ξενοτάφεια. Ἐνταῦθα δ' ἐπὶ ὑψώματος καλουμένου Βέλται ἢ Ἄγ. Τριάς κείται ὁ μέγιστος τῶν τῆς νήσου ὀχυρωτικός ἀρχαῖος πύργος, καθὼς καὶ ἕτεροι μικρότεροι, περὶ ὧν κατωτέρω, οἵτινες ἦσαν βεβαίως καταφύγια ἐν ὥρᾳ κινδύνου. Ἄλλὰ πλὴν τούτων διακρίνονται πανάρχαιαι ἐλαῖα πολλαχοῦ ἐν τοῖς ἀγροῖς, καὶ ἐπὶ τῶν κατωφερειῶν τῶν ἐκατέρωθεν λόφων, ὑψοῦσαι τὸ γεγηρακὸς αὐτῶν στέλεχος καὶ τὸ ἀραιὸν φύλλωμα, λείψανα προῦπαρξάσης μεγάλης καὶ παλαιᾶς ἐλαιοφυτείας. Ἐνταῦθα δ' εὐρέθη καὶ ἐπιγραφὴ ἀρχαία ἐκδεδομένη (1), περιλαμβάνουσα ἐκμισθωτήριον κτημάτων. Πάντα δὲ ταῦτα, ὡς καὶ ἡ σημερινὴ ὀνομασία τῆς θέσεως Ἐστὸ Χωριό, εἶναι καταφανῆ σημεῖα ὑπάρξεως ἐνταῦθα κόμης πολυανθρώπου, ἢ ἐσχατιᾶς σημαντικῆς τῆς πρὸς Β κειμένης ἀρχαίας πόλεως τῆς Ἄμοργοῦ Ἀρκεσίνης. Ἴσως δὲ τὸ μέρος τοῦτο ἔνεκα τῶν εὐφόρων γαιῶν τοῦ αὐλῶνος, καὶ τῆς μεσογειοῦ θέσεως, ἦτις ἢ σφάλλε πως τὸ μέρος ἐκ τῶν πειρατικῶν ἐπιδρομῶν, ἦτο κατφκήμενον καὶ ἐπὶ μεταγενεστέρων χρόνων· διότι ἡ ὀνομασία πύργου τινός, ἐντελῶς κατεστραμμένου, καὶ καλουμένου Πύργου τοῦ Γιαννούλη, ἢ ὀνομασία ἑτέρας θέσεως παρὰ τὴν Ἄγ. Τριάδα, τοῦ Φράγκου, εἶνε προφανῆ ἴχνη οἰκητόρων ξένων. Ἀπήντησα δὲ καὶ ἀλλαγῶν τῆς νήσου τοιαῦτα ξενικὰ ὀνόματα θέσεων, ὡς Ἐραγοῦζης, πρὸς Δ τῆς πόλεως Ἄμοργοῦ.

Ἐτεροι δύο κοιλάδες κατάφυτοι ἐξ ἀμπέλων καὶ ἐλαιῶν, καὶ καλλιεργούμεναι πρὸς κριθὴν καὶ βάμβακα, εἶναι αἱ ἀναστομούμεναι εἰς τὸν λιμένα τῆς νήσου τὰ Κατάπολα, καὶ τὸν ὄρμον Αἰγιάλης. Ἡ πρώτη κατατέμεται ὑπὸ τριῶν λοφίσκων καλλιεργουμένων, καλουμένων Ἐραχιδίων, εἰς τρία τμήματα, ὧν τὸ βόρειον καλεῖται Γιαλιναῖς, τὸ μέσον Μάρμαρος, καὶ τὸ τρίτον Τριπόδης καὶ Σακκάς. Ἡ κοιλάς αὕτη παρέχει τῷ εἰσπλέοντι εἰς τὸν λιμένα Ἄμοργοῦ ἰκανῶς τερπνὴν θέαν διὰ τῆς χλοερότητος αὐτῆς, τῶν διεσπαρμένων ἀγροκατοικιῶν καὶ τῶν κυματοειδῶν γραμμῶν τῶν περὶ αὐτὴν βουνῶν, ὧν ὁ ἐν δεξιᾷ τῷ εἰσόντι εἰς τὸν λιμένα, Μουντουλιὰ καλούμενος, φέρει ἐπὶ τῆς κορυφῆς καὶ τῶν κατωφερειῶν τὰ ἴχνη τῆς ἀρχαίας πόλεως τῆς Ἄμοργοῦ Μινφας. Ὁμοίᾳ πρὸς τὴν ρηθεῖσαν κοιλάδα εἶνε καὶ ἡ ἀ-

(1) Mittheilungen des deutsch. archaeol. Inst. Τόμ. Α'. 313 (1876).

ναστομουμένη εις τὸν ὄρμον Αἰγιάλης, ἀλλ' ἀμφοτέραι στεροῦνται δέοντος ὕδατος· οἱ δ' ἐνταῦθα καλλιερροῦνται ἀρδεύουσι τοὺς κήπους καὶ τὰς φυτείας διὰ φρεατίων ὑδάτων.

Πεδινὰ μέρη καλλιερροῦμενα, μικροτέρας ἐκτάσεως τῶν μνημονευθέντων, ὑπάρχουσι καὶ ἀλλαγῆ τῆς νήσου, μάλιστα δὲ παρὰ τοὺς μυχοὺς τῶν ὀρμίσκων, εἰς οὓς πάντοτε καταλήγει ρευματιὰ, ἀποτελοῦσα διὰ μεταφορᾶς τῆς φυτικῆς γῆς ἐπίπεδα μέρη παρὰ τῇ θαλάσῃ. Ἐπίσης ἡ νῆσος ἔχει καὶ τινα ὀροπέδια καλλιερροῦμενα, περὶ ὧν θέλομεν γράφει ὅταν περὶ τῶν ἀρχαίων σωζομένων πύργων τῆς νήσου διαλάβωμεν.

Λιμένα ἡ νῆσος ἔχει ἓνα κυρίως, μακρὸν καὶ στενὸν τὸ σχῆμα, ἀσφαλῆ καὶ χωρητικὸν μεγίστων πλοίων, νεύοντα πρὸς δυσμάς καὶ κείμενον εἰς τὸ δυτικὸν τμήμα τῆς βορείου παραλίας. Ἡ περίμετρος αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ βορείου ἀκρωτηρίου τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ μέχρι τοῦ ἐτέρου ἀκρωτηρίου, τοῦ Κάτω Ἀκρωτηρίου καλουμένου, εἶναι 2 1) 2 μιλίων, τὸ δὲ μῆκος ἀπὸ τοῦ στομίου μέχρι τῆς ἀμμώδους ἀπέναντι ἀκτῆς 1 μιλίου. Τὸ βάθος εἶναι διάφορον ἀπὸ 2 ὀργυῶν μέχρις 25, καὶ πρὸς τὸ στόμιον 35.

Περὶ τὸν λιμένα ὑπάρχουσι πολλαὶ οἰκίσεις εἰς ἀθροίσματα κατατετηγμέναι· καὶ πρὸς Β μὲν κεῖται τὸ Ξυλοκερατίδι, πρὸς Ἀνατ. τὸ Ῥαχίδι καὶ πρὸς Μ τὰ Κατάπολα εἰς τὰς ὑπωρείας τῆς ἀκροπόλεως τῆς ἀρχαίας Μινωας, ἔνθα ἐδρεῦουσιν αἱ λιμενικαὶ ἀρχαί, καὶ γίνεται ἡ ἀποβίβασις τῶν ἐπιβατῶν καὶ τῶν ἐμπορευμάτων. Ἐνταῦθα ὑπάρχουσι κῆποι, καὶ δένδρα καρποφόρα, καὶ κρήνη ὕδατος ἀφθόνου καὶ καλοῦ, καὶ ναὸς τῆς Παναγίας τῆς Καταπολιανῆς. Κατεσκευάσθη δὲ πρό τινος χρόνου καὶ μικρὰ λιθόκτιστος προκουμαία ἰακωνῆς ἐκτάσεως.

Πλὴν τούτου τοῦ κυρίου λιμένος, ὑπάρχουσιν εἰς τὴν βορείον παραλίαν τῆς νήσου ὄρμοι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀσφαλεῖς μὴ πνεόντων βορείων ἀνέμων. Οὕτως ἀναχωροῦντες ἐκ Δ καὶ χωροῦντες πρὸς Α ἀπαντῶμεν πρῶτον τὰ Παραδείσια, ἔνθα καὶ ναῖσκος πρὸ τὸν μυχὸν Ἀγίας Παρασκευῆς, εἶτα τὴν Δημητριά, τὸ Ἀκρωτήρι, τὸ Λιμενάρι τῆς Περιβόλας, τοὺς Ἀγ. Σαράντα, τῆς Φοινικιάς, τὰ Κατάπολα, ἔνθα ὁ κύριος λιμὴν τῆς νήσου, εἶτα τὴν Βλυχάδα, τὸ Μαρουδιάτι, τὸ Κρῦο νερό, μεθ' ὃν ἄρχεται ὁ κόλπος τῆς Αἰγιάλης, οὗτινος

μυχός φερόμενος πρὸς Α χρησιμεύει ὡς λιμὴν τοῦ ὁμωνύμου δήμου. Πρὸς τὴν βόρειον δὲ παραλίαν τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τῆς Νήσου ὑπάρχει ὀρμίσκος στενὸς καὶ μακρὸς περὶ τὸ ἥμισυ μίλιον, ἡ Βλυχάδα. Πρὸς τὴν ἀντίθετον δὲ παραλίαν, τὴν μεσημβρινήν, ἡ νῆσος στερεῖται ὄρων. Μόνον μικρὸν αὐτόσε αὐλάκιον σχηματίζεται, τὸ Σπαρτί, πρὸς Α τοῦ κολπίσκου Χάλαρα.

Περὶ τὴν Ἄμοργον ὑπάρχουσιν ἕξ νησίδες προσκείμεναι αὐτῇ, ἀποτελοῦσαι οἰοῦναι προεκτάσεις τῶν ὀρέων αὐτῆς. Τούτων ἡ μεγαλειτέρα εἶναι ἡ Νικουριά πρὸς Β τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τῆς Ἄμοργου, ἔχουσα περιφέρειαν 5 1)2 μιλ. Εἶναι ἀκατοίκητος, χρησιμεύουσα μόνον πρὸς νομὴν ζῶων. Ἡ ὑψηλοτέρα κορυφή τῆς νησίδος ταύτης φθάνει εἰς ἕψος 380 μέτρων. Τὸ ἀνατολικὸν ἀκρωτήριο αὐτῆς προσεγγίζει τῇ Ἄμοργῷ μέχρις ἀποστάσεως 300 μέτρων, σχηματιζόμενον ἐν τῷ μεταξὺ πορθμοῦ, τοῦ Κακοπεράτου, ἔχοντος βάθος 3—5 ὄργυιων, πλευστοῦ μόνον ὑπὸ πλοιαρίων. Ἡ Νικουριά φερομένη ἀπὸ Δ πρὸς Α ἀντιμετωπίζει πρὸς τὸν βορρᾶν 2 1)2 μιλίων, καὶ μετὰ τῆς ἀπέναντι παραλίας τῆς Ἄμοργου σχηματίζει εἶδος κόλπου, ἐν μέσῳ τοῦ ὁποίου ὑπάρχει ὕφαλος εἰς βάθος 5 ὄργυιων, ἀπέχουσα τοῦ στενοῦ τοῦ Κακοπεράτου 1 μίλιον καὶ 2)6 τοῦ μιλίου.

Δευτέρα τὸ μέγεθος νησίς, ἐπίσης ἀκατοίκητος εἶναι ἡ πρὸς Β τοῦ ἀκρωτ. Πάλου Γραμποῦσα, περιμέτρου 3 μιλίων.

Πλὴν τούτων μικρότεροι νησίδες, ἡ μᾶλλον ὀρθότερον βράχοι περιαιεῖς, διαφόρου μεγέθους κεῖνται πρὸς μεσημβρίαν τοῦ ἀκρωτηρίου Πάλου τὸ Κισῆρι, ἡ Πεταλίδα ἀπέναντι τοῦ ἀκρωτηρίου Τροῦλλη, τὸ Γραμπονήσι πρὸς Μ τοῦ δυτικοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Νικουριάς, καὶ τὸ Μεγάλον Βιόκαστρο, εἰς τὸ μέσον περιῖπου τῆς μεσημβρινῆς παραλίας τῆς Ἄμοργου, καὶ βορειότερον τούτου τὸ Μικρὸ Βιόκαστρο ὑπὸ τὴν Μονὴν Χοζοβιώτισσαν.

Ὡς πρὸς τὴν ὑδρογραφίαν, καθόλου εἰπεῖν, παρατηρητέον ὅτι ἡ νῆσος δὲν ἔχει ἄφθονα ὕδατα. Μὴ ἔχουσα ὄρη ὑψηλὰ καὶ ὄροπέδια ἐκτενῆ, ἀλλ' ἀποτελουμένη τὸ πλεῖστον ἐκ βουνῶν κωνοειδῶν, ἔχόντων καταφερείας ἐπικλινεῖς καὶ ἀδένδρους, καὶ σχηματιζόντων βαθυτάτας μισγαγκείας καὶ ρεύματα παρασύροντα ἀκωλύτως τὸ ὄμβριον ὕδωρ πρὸς τὴν θάλασσαν, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχη καὶ πηγὰς ἀφθόνου ὕδατος. Ἔτι δὲ μᾶλλον συντελεῖ εἰς τὴν ἀπώλειαν αὐτοῦ καὶ τὸ

διέθριον σύστημα τῆς πυρπολήσεως τῶν αὐτοφυῶν ἐπὶ τῶν ὀρέων καὶ βουνῶν θάμνων, πρίνων καὶ ἄλλης φυτείας, δι' ὧν παρακωλύεται ἡ ταχεῖα κατάβασις τοῦ ὕδατος πρὸς τὴν θάλασσαν.

Ἡ Ἀμοργὸς φαίνεται ὅτι ἄλλοτε ἦτο πυκνότερον κατωκημένη, καὶ ἡ καλλιέργεια μείζων, καὶ οἱ βουνοὶ μᾶλλονσύνδενδροι, καὶ ὅτι αἱ πηγαὶ τῶν ρεόντων ὑδάτων ἦσαν ἀφθονώτεραι, ὡς μαρτυροῦσι καὶ λόγοι περιγητοῦ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος τοῦ PACH VAN KRIE-NEN, καὶ ἐρείπια ὑδρομύλων παρά τε τὴν πόλιν τοῦ Ἀμοργοῦ καὶ παρά τὸν ναὸν τοῦ Ἀγ. Γεωργίου τοῦ Βαλσαμίτου, οἵτινες ἐγκατελείφθησαν ἔνεκα τῆς μειώσεως τῆς ποσότητος τοῦ ὕδατος ἢ καὶ τῆς παντελοῦς στειρώσεως. Σήμερον οὐδαμοῦ τῆς νήσου ὑπάρχει ὑδρομυλος, πανταχοῦ πρὸς ἄλετον τοῦ σίτου μεταχειρίζονται ἀνεμομύλους.

Ἡ σημαντικώτερα πηγὴ ρέοντος ὕδατος εἶναι ἡ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου τοῦ Βαλσαμίτου· μετὰ ταύτην ἡ τοῦ Βαρμᾶ, ἐξ ἧς ἄρχεται ὁ μυχὸς μεγάλου ρεύματος ὁμωνύμου καταφύτου ἐκ ροδοδαφνῶν, τοῦ μεγαλειτέρου τῶν τῆς νήσου, ὅπερ τὸν χειμῶνα μεταβάλλεται ἐπὶ πολυομβρίας εἰς ποτάμιον. Ἐκ τούτου δὲ καὶ ἡ ἐγγχώριος παροιμία, ἡ λεγομένη ἐπὶ ἀμοιβαίων ὕθρεων «Δὲν σὲ ξεπλένει οὔτε τοῦ Βαρμᾶ τὸ ποτάμι». Τὸ ρεῦμα τοῦτο ἐκβάλλει εἰς τὸν ὀρμίσκον τῶν Ἀγίων Σαράντα. Ῥέον ὕδωρ ὑπάρχει καὶ εἰς τὰ Κατάπολα, ἔνθα καὶ κρήνη διαρκῶς ρέουσα, ἐξ ἧς ὑδρεύονται καὶ τὰ προσορμιζόμενα πλοῖα. Τοιοῦτον ὑπάρχει καὶ εἰς τὴν τερπνὴν θέσιν Λεῦκες. Εἰς ὅλα δὲ τὰ λοιπὰ μέρη οἱ κάτοικοι ὑδρεύονται ἐκ φρεάτων καὶ δεξαμενῶν, καὶ μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας συλλέγουσι καὶ τὸ παρά τοὺς μυχοὺς τῶν ρευμάτων στάγδην ἐκρέον ὕδωρ.

Ἡ ὅλη νῆσος τῆς Ἀμοργοῦ, ὡς ἔχει τὸ σχῆμα, διαιρεῖται ὑπὸ τῶν ἐγγχωρίων καὶ διὰ δύο γεωγραφικῶν περιληπτικῶν ὀνομάτων. Οὕτως ὀνομάζουσι Κάτω Μεριὰ ὅλον τὸ δυτικὸν τμήμα, ἀπὸ τῆς θέσεως Ἵστό Σταυρό. Ὁλον δὲ τὸ βορειανατολικόν, τὸ τοῦ δήμου Αἰγιάλης καλοῦσι Γιάλη (ἦ). Τὸ μέσον τῆς νήσου δὲν ἔχει περιληπτικὸν ὄνομα. Περιέρχον δὲ εἶναι ὅτι οἱ περιγηταὶ ἀναφέρουσι καὶ Ἐπάνω Μεριὰ, ἀλλ' ἡ ὀνομασία αὕτη σήμερον δὲν ὑφίσταται. Μόνον ὑπὲρ

τὸν κόλπον Χάλαρα ὑπάρχει θέσις καὶ ἀγροκατοικία καλουμένη
᾽Οξω Μεριά.

Τὸ κλίμα ἐν γένει τῆς νήσου εἶναι ὑγιεινότετον καὶ ὅμοιον τῷ τῶν
λοιπῶν Κυκλάδων καὶ Σποράδων. Τοπικῶς δὲ μόνον συμβαίνει τὸ οἰ-
κούμενον τμήμα τῆς Αἰγιάλης νὰ εἶναι τὸ θέρος θερμόν, ἅτε μὴ προσ-
βαλλόμενον ὑπὸ τῶν δροσερῶν βορείων ἀνέμων· ἐνῶ τὸ τοῦ δήμου
Ἄμοργοῦ εἶναι μᾶλλον δροσερόν.

Ἐκ τῶν νόσων οἰδημία εἰδικῶς ἐπιπολάζει εἰς τὴν νῆσον. Ἦκου-
σα δὲ ὅτι οἱ ρευματισμοὶ εἶναι σπανιώτατοι· καὶ τοῦτο οἱ κάτοικοι ἀπο-
δίδουσιν εἰς τὴν μαλλίνην αὐτῶν ἐνδυμασίαν· διότι πάντες φέρουσι
φλανέλλας, ἐγχωρίας κατασκευῆς, κατὰ σάρκα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Προϊόντα. Οἶνοι, ἔλαιον, σῦκα, δημητριακοὶ καρποί, ὄσπρια, κατσοῦν
(φάβα).—Καπνός.—Γενικὴ κατάστασις τῆς καλλιέργειας.—Μαστιχοφό-
ροι πρῖνοι.—Κτηνοτροφία.—Βιομηχανία.

Τὰ προϊόντα τῆς Ἄμοργοῦ εἶναι κριθή, σῖτος, βάμβαξ, οἶνος, σῦ-
κα, ἔλαιον, ὄσπρια, ἐξ ὧν κυρίως φάβα. Παράγει δὲ καὶ ὀλίγον κα-
πνόν, καλλιεργούμενον μόνον ἐν Αἰγιάλῃ.

Οἱ οἶνοι τῆς νήσου εἶναι ἐκ τῶν πεφημισμένων, παράγονται δ' ἐκ
διαφόρων ποικιλιῶν ἀμπέλου, ἃς οἱ ἐγχώριοι διακρίνουσιν ἕκ τε τῶν
φύλλων καὶ τῶν σταφυλῶν διὰ διαφόρων ὀνομάτων. Αἱ παράγουσαι
μαύρας (ὡς λέγουσι) σταφυλᾶς εἶναι, τὸ βουδόμματο, ἢ μαντηλαριά,
ἢ μαύρη, (ἥς τὰς σταφυλᾶς μεταβάλλουσιν εἰς σταφίδας, καὶ μετα-
χειρίζονται ὡς ἔμπλαστρον εἰς τινα ἐξανθήματα τῶν ποδῶν, ἅτινα
ὀνομάζουσι μαῦρες) τὸ στρευλιώτικο, τὸ φωκιανόν, τὸ κρητικόν, τὸ σι-

ρίκι. Αί παράγουσαι ἐρυθράς εἶναι ὁ σιδερίτης, τὸ ἀγλάδι, τὸ νυχά-
τον, ὅπερ καὶ ἀετονύχι καλεῖται, καὶ ψολάτον. Λευκὰς δὲ σταφυλὰς
τὸ ἀθύρι, ἢ φλάσκα, ἢ σουπιὰ, τὸ ἀδάνι, τὸ πατινώτικο, τὸ μοσχά-
το, τὸ ροζακί, ἢ βελανιά, ἢ γαδουριά, ἢ ἀσπροῦδα, καὶ ἡ σαχλιά.

Τὰς σταφυλὰς πρὸ τῆς μεταφορᾶς εἰς τοὺς ληνοὺς ἠλιάζουσιν, ὡς
καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς νήσοις· καλοῦσι δὲ τὸ μέρος ἔνθα ἀπλόνουσι τὰς
σταφυλὰς κατάβολα, ἐνῶ τὸ μέρος ἔνθα ἀπλόνουσι τὰ σῦκα καλοῦ-
σιν ἀπλωταριά. Οἱ Ἀμοργῖνοι ἔχουσι τοὺς ἀμπελῶνας ὅπως καὶ οἱ
Κεῖτοι καὶ Θηραῖοι καὶ Κύθνιοι, οὐχὶ ὅπως οἱ Ἄνδριοι χαμαικλινεῖς,
μεταχειριζόμενοι μόνον πρὸς φύτευσιν κλημάτων τοὺς παραγλυμοὺς
τῶν αἱμασιῶν (1).

Τὸ ἔλαιον τῆς νήσου εἶναι ἐκ τῶν ἀρίστων· ὁ δὲ καρπὸς τῶν ἔλαι-
ῶν ἐκ τοῦ εἴδους αὐτοῦ εἶναι λίαν μικρὸς τὸ μέγεθος.

Καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα δὲ ἡ Ἀμοργός, ὡς γράφει ὁ Ἡρακλεί-
δης ἐν τῷ περὶ πολιτειῶν, ἐφημίζετο ὡς τόπος φέρων οἶνον πολὺ καὶ
ἔλαιον καὶ ὀπώρας.

Τὰ σῦκα ἀποξηραίνουσιν εἰς τὸν ἥλιον, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ νησιῶ-
ται, καὶ ἔπειτα φουρνίζουσιν. Ἔχουσι δὲ σῦκα πολλῶν εἰδῶν λουμ-
πάρδα, βόσικα (ἅτινα εἶναι λευκά), ἀρμενάτα (ἐπίσης λευκά), μαῦ-
ρα, χεϊμωνικά, γαλανά.

Τοὺς ἀγρούς σπεύρουσι διὰ σμιγοῦ, ὃ ἐστὶ κριθῆς μετὰ σίτου ἀνα-
μειγμένης. Φέρουσι δὲ οἱ γεωργοὶ ὡς λόγον τῆς μὴ μονοειδοῦς σπο-
ρᾶς, ὅτι ἐὰν ἡ εὐφορία τοῦ ἔτους δὲν εὐννοήσῃ τὸν σῖτον, θὰ εὐνοή-
σῃ τὴν κριθὴν, καὶ τὰνάπαλιν, ἐνῶ ἂν σπεύρωσιν ἐν τῶν δύο καὶ ἀπο-
τύχῃσι θέλουσι στερηθῆ ἔντελῶς γεννήματος διὰ τὸ ἔτος.

Καὶ ἐν Ἀμοργῷ μεταχειρίζονται πρὸς ἐναποθήκευσιν τῆς κριθῆς
ἢ καὶ τοῦ σίτου τοὺς σιρούς, τὸ λάκκισμα, περὶ ὧν ἔγραψα ἐκτενῶς
ἐν ὑπομνήμασιν Ἄνδρου καὶ Κέω, σελ. 234.

Ἐκ τῶν παραγομένων ὀσπρίων ἀρακᾶ, ἐρεβίνθων, κυάμων, πῖσ-
σων, φακῆς ἐλαχίστη καὶ ὄλωσ ἀσήμαντος γίνεται ἔξαγωγή, μόλις
τῆς παραγωγῆς ἀρκούσης εἰς τὴν ἐγχωρίαν κατανάλωσιν.

(1) Ὅρα Ὑπομν. περιγρ. τῶν Κυκλ. νήσων Ἄνδρος, Κέως, σελ. 28,

Ἄλλὰ τὸ κυριώτατον τῶν ὀσπρίων τῆς νήσου, τὸ κατὰ μεγάλην ποσότητα σπειρόμενον, καὶ φημιζόμενον ἐπὶ τῇ ἔξαιρέτῳ αὐτοῦ ποιότητι εἶνε τὸ κατσοῦνι, ἢ φάβα, ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν κυρίαν τροφήν τῶν κατοίκων, ὡς θέλομεν ἐκθέσει παρακατιόντες. Ἡ λέξις φάβα, δι' ἧς ἀλλαγῶ κυρίως ὀνομάζεται τὸ εἶδος τούτου τοῦ ὀσπρίου, ἐν Ἄμοργῶ σημαίνει τὸ εἶδος τοῦ μαγειρεύματος, τὴν μεταβολὴν δῆλα δὴ διὰ τῆς ἐψήσεως τοῦ ὀσπρίου εἰς πόλτον, τὸ ἔτνος ἴσως τῶν ἀρχαίων· διότι φάβα γίνεται καὶ ἐκ κνάμων (κουκκίων) καὶ ἐκ πίσσω (πιζελίων), καὶ ἐκ λαθουρίων, ὁ κουκιόφαβας καὶ ὁ πιζελόφαβας λεγόμενος ἄλλως ἀρσενικῶς. Ὅταν ὅμως θέλωσι νὰ δηλώσωσι τὸ κύριον ὀσπριον, μεταχειρίζονται τὴν λέξιν κατσοῦνι.

Τὸ κατσοῦνι καὶ τὴν φακὴν μετὰ τὸν ἀλοητόν, καὶ πρὸ τῆς ἐναποθηκεύσεως, τρίβουσιν ἐντὸς τῶν παλαμῶν ἀλείφοντες προηγουμένως ἐλαφρῶς αὐτὰς δι' ἐλαίου, οὕτω δὲ περιαιείφουσι τοὺς κόκκους διὰ στρώματος ἐλαίου, θεωροῦντες ὅτι διὰ τούτου δὲν φθείρονται ὑπὸ τῶν σιτῶν, δὲν πουλιάζουσι κατὰ τὴν ἐγχωρίαν λέξιν· διότι τοὺς σήτας ὀνομάζουσι πουλιά.

Εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ καπνοῦ δὲν μεταχειρίζονται κόπρον· διότι καὶ δὲν ἔχουσι. Κατὰ τὸ λέγειν δὲ τῶν καλλιεργητῶν ὁ καλλίτερος καπνὸς καὶ εὐωδέστερος παράγεται εἰς τὰς ὑπωρείας ὑψηλῶν χέρσων βουνῶν, ἐξ ὧν ἡ βροχὴ παρασύρουσα τὴν κόπρον τῶν νεμομένων ζφῶν καὶ τὰ φυτικά λιπάσματα ἐναποθέτει εἰς τὰς κατωτέρας ὀμαλὰς καὶ ἐπιπέδους κατωφερείας.

Ἡ παραγωγή τοῦ βάμβακος καὶ τῆς μετάξης εἶνε ἐλαχίστη· Ἐν γένει δ' εἰπεῖν τὰ προϊόντα τῆς γῆς εἶναι ὀλίγα καὶ μόνον πρὸς χρῆσιν ἐγχωρίαν τῶν κατοίκων. Οἱ ἐλαιῶνες καὶ ἀμπελώνες εἶνε ὀλίγοι καὶ οὗτοι, μόνον εἰς τὰς κοιλάδας καὶ εἰς τὰς φάραγγας τῶν βουνῶν, ἔνθα τὰ μέρη εἶναι μᾶλλον ὑπὴνεμα. Διὸ καὶ ὁ ὀδοιπορῶν μόνον εἰς αὐτὰ βλέπει δενδροφυτείας καὶ χλοερὸν χρῶμα· τὸ λοιπὸν τῆς νήσου εἶνε ἄδενδρον. Ἀπανταχοῦ αἱ ὀμαλαὶ κατωφέρειαί τῶν λόφων, πλήρεις φρυγάνων καὶ πρίνων, χρησιμεύουσι μόνον πρὸς νομὴν ζφῶν, καὶ πρὸ πάντων αἰγῶν, νομὴ ἄλλως τε καὶ αὕτη μικρά, ἔτι μᾶλλον ὀσημέραι ἐλαττομένη· διότι οἱ βοσκοί, οἱ ἐχθροὶ οὗτοι τοῦ δένδρου καὶ τῆς χλόης, ἀδιαλείπτως πυροπολοῦσι τοὺς γηραιοὺς πρίνους καὶ τὰ φρύγανα τῶν λόφων ἵνα φυτρώσῃ νέον χόρτον, ἀλλ' ἀντὶ νέου χόρτου πολλάκις, ἐκεῖ ὅπου τοιῶνάριστον ἐφύοντο φρύγανα, καὶ ἐχινόποδες, καὶ

θύμος και άκανθαι και πρίνοι έναπομένει πέτρα ήλιβατος, παρασυρομένης τής φυτικῆς γῆς μετά την πυρόλησιν υπό τής βροχῆς και τοῦ άνέμου εις την θάλασσαν. Εἰς την καταστροφὴν δὲ τῶν γηραιῶν πρίνων τῶν βουνῶν, οἵτινες χρησιμεύουσι διὰ ριζῶν, και τῶν ἐρπόντων αὐτῶν κλάδων ὡς στήριγμα φυσικὸν τής φυτικῆς γῆς, ἦν και παρασκευάζουσι, και ὡς κόσμημα τῶν βουνῶν, συντελεῖ και ἡ ἀποκοπή αὐτῶν ἀδιακρίτως πρὸς κατασκευὴν καρβούνων. Οὕτω δ' ἐπὶ τής αὐτοφυοῦς φυτείας τής νήσου ἐπέρχεται υπό τε τῶν ἀνθρώπων και τῶν ζῶων ἀδιάλειπτος καταστροφή. Λίαν δὲ ἀσήμαντος φαίνεται ἡ παρατηρουμένη ἀναπλήρωσις. Ἡ φυτεία τῶν ὀπωροφόρων δένδρων εἶναι παρημελημένη ἐντελῶς· διότι οἱ γεωργοὶ ἀποβλέποντες εις τὴν ἄμεσον ἐτησίαν συγκομιδὴν παραμελοῦσι τὴν φυτεῖαν φυτωρεῖων, ἐξ ὧν μέλλουσι νὰ συγκομίσωσι καρπὸν μετὰ παρελεύσιν ἐτῶν.

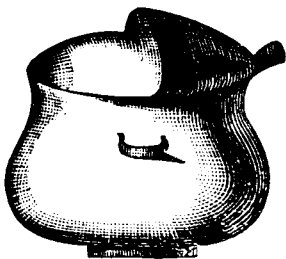
Ὁ κ. Θ. Ὁρφανίδης ἐπισκεφθεὶς τὴν Ἄμοργὸν τῷ 1872 ἀνεκάλυψε μαστιχοφόρους σχίνους πολλοὺς και γηραιούς, ὡς γράφει, και ὑπέβαλε τὰ ἐξῆς εις τὸ ὑπουργεῖον πρὸς ἐνθάρρουνσιν τής καλλιεργείας· τὸν διορισμὸν δασοφύλακος τῇ προτάσει τοῦ Δημάρχου, τὴν παροχὴν βραβείου 2,000 δραχμῶν εις ἐκεῖνον, ὅστις ἤθελε συλλέξει περισσοτέρην ποσότητα μαστίχης εις τρία συνεχῆ ἔτη, οὐχὶ ὀλιγωτέραν τῶν 10 ὀκάδων, τὴν ἀπαγόρευσιν τής καταστροφῆς τῶν μαστιχοφόρων δένδρων, τὴν βράβευσιν τῶν ἐξημερούντων τοὺς ἀγρίους σχίνους και πολλαπλασιαζόντων τοὺς μαστιχοφόρους, τὸ ἀφορολόγητον τής μαστίχης ἐπὶ 10 ἔτη, κτλ. (Ἔρα δύο ἐκθέσεις πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Οἰκον. και Ἐσωτερ. ἀφορώσας τὰς ἐν Νάξῳ ἀσθενείας τῶν ἐσπεριδοειδῶν δένδρων, και τῶν αὐτοφυῶν σχίνων υπό Θεοδ. Ὁρφανίδου, τετυπωμένης ἐν τοῖς Γεωπονικοῖς Τόμ. Α'. σελ. 162). Ἄλλ' οὐδὲν ἐγένετο μέχρι τοῦδε· τὸναντίον δὲ διὰ τής καθημερινῆς πυροπόλησεως οἱ μαστιχοφόροι σχίνοι θέλουσιν ἐκλίπει τής νήσου.

Ἡ κτηνοτροφία συνίσταται εις αἰγας, πρόβατα και βόας, ὧν τὸ γάλα, τὸ ἔριον και τὸ γάλα καταναλίσκεται τὸ πλεῖστον ἐν τῷ τόπῳ ἐλαχίστης γενομένης ἐξαγωγῆς εις Σῦρον διὰ τοῦ προσεγγίζοντος καθ' ἑβδομάδα ἀτμοπλοίου, ἢ εις τὰς πέριξ νήσους, και μάλιστα εις τὴν Θήραν. Ὑπάρχουσι δ' ἐν τῇ νήσῳ, συμπεριλαμβανομένων και τῶν δύο δήμων μετὰ τῶν εις ἀμφοτέρας ὑπαγομένων περὶ τὴν Ἄμοργὸν νησίδων πρόβατα 2,000, αἰγες 3,000, ὧν τὸ πλεῖστον ἔχει ὁ δήμος Ἄμοργοῦ. Κατ' ἀναλογίαν δὲ ὑπάρχει και ἱκανὸς ἀριθμὸς τῶν μεγάλων ζῶων, βοῶν, ἀγελάδων, ἡμιόνων, ὄνων και χοίρων.

Τὸ γάλα τῶν προβάτων καὶ τῶν αἰγῶν μεταχειρίζονται πρὸς ἰδίαν τροφήν καὶ πρὸς κατασκευὴν τυροῦ, τὸν ὁποῖον κωπὸν ὄντα ὀνομάζουσι μαλάκα.

Οἱ Ἄμοργῖνοι καλοῦσι τὸν ἀμολγέα, ἀρμεόν. Ἔχει δὲ ὁ ἀμολγεὺς αὐτῶν, πῆλιγος ὢν, ἰδιάζον σχῆμα, ὅπερ παραθέτομεν.

Καθὰ δ' ἔμαθον παρ' Ἄμοργίνου, ποιήσαντος ἀνασκαφὰς εἰς ἀρχαῖα ἐρείπια, εὗρέθησαν ἀμολγοὶ ἀρχαῖοι παρομοίου σχήματος. Τὸν σωλήνα τῆς ἐκροῆς τοῦ ἀρμεοῦ καλοῦσι μπουτσουνάρι, τὸ εἰς αὐτὸν δὲ τιθέμενον τεμάχιον φρυγάνου ὅπως διηθίζεται τὸ γάλα, σώριαστρο. Εἰδικὰς ὀνομασίας ἔχουσι καὶ διὰ τοὺς τύπους τοῦ τυροῦ, οὓς κατασκευάζουσι ἐκ βρούλων καὶ τὸν μὲ τύπον τῆς μιζίθρας καλοῦσι τσιμισκάδι, τὸν δὲ τοῦ τυροῦ τυροβόλι.

Τὰ ζῶα τὸν χειμῶνα δὲν ἀφίνουσιν ἐν ὑπαίθρῳ, ἀλλὰ προφυλάττουσιν ἐντὸς σταύλων ἐκ ξηροτοίχων, ἐστεγασμένων. Τὸν σταῦλον τὸν περιέχοντα καὶ ἀποθήκην ἀχύρου ὀνομάζουσι ἀποστροφῆν.

Βιομηχανία ἰδιάζουσα ἐν τῇ νήσῳ δὲν ὑπάρχει οἷα ἦτιον μετὰ πολλῆς φιλοκαλίας καὶ δεξιότητος αἱ γυναῖκες πλέκουσι χειρόκτια βαμβακερὰ καὶ μετάξινα, καὶ ὑφαίνουσι πανίον βαμβακερὸν χονδρὸν πρὸς ἰδίαν χρῆσιν διὰ τοῦ συνήθους ἐργαλειοῦ. Ἐν τῇ νήσῳ ὠσαύτως πλέκονται ἐκ ξηρῶν στάχων, ἐκ τῆς ράπης ὡς λέγουσι, καὶ οἱ πῦλοι τῶν ἀνδρῶν οἱ ψιάθινοι, οὓς φέρουσι πάντες τὸ θέρος. Ὡσαύτως ὑφαίνουσιν αἱ γυναῖκες καὶ μάλλινα κλινოსκεπάσματα.

Ὡστε ἐν Ἄμοργῷ, ἐν ἣ τὸ πάλαι κατεσκευάζοντο αἱ κάλλισται ἀμοργίδες ἢ ἀμόργινοι χιτῶνες τῶν ἀρχαίων (᾿Ορα Προσθήκη Α΄.), σήμερον οὐδεμία ὑπάρχει βιομηχανία. Παρὰ τῇ παραλία μόνον τοῦ ὄρου Αἰγιαλάς ὑπάρχει μικρὸν βυρσοδεφεῖον, ἐν ᾧ κατεργάζονται δέρματα μεγάλων καὶ μικρῶν ζῶων, ἐκ τῶν σφραζομένων ἐν τῇ νήσῳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Διοικητικά καὶ ἐκκλησιαστικά διαιρέσεις.—Πληθυσμός.—'Επαγγέλματα.—
Σωματικὴ καὶ ἡθικὴ κατάστασις τῶν κατοίκων.—Δηρώσεις τῆς νήσου ἐκ
πειρατῶν.— Διανοητικὴ ἀνάπτυξις.— 'Επώνυμα τῶν κατοίκων.— Γλῶσ-
σα.— Τροφή.— Γενικὴ κατάστασις.

'Ὡς καὶ προηγουμένως εἶπομεν ἐν παρόδῳ, ἡ 'Αμοργὸς ὑπάγεται
διοικητικῶς εἰς τὴν ἐπαρχίαν Θήρας τοῦ νομοῦ Κυκλάδων· ἀποτε-
λεῖται δ' ἐκ δύο δήμων τὸν τῆς 'Αμοργοῦ, β' τάξεως, καὶ τὸν τῆς
Αἰγιάλης, γ' τάξεως. Ὁ δῆμος Αἰγιάλης ἐσηματίσθη τῷ 1866,
ἔνεκα τῆς μεγάλης ἀποστάσεως τῶν χωρίων Αἰγιάλης ἀπὸ τῆς πρω-
τευούσης τοῦ δήμου 'Αμοργοῦ. 'Εκκλησιαστικῶς δὲ ὑπάγεται ἡ νῆ-
σος εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Θήρας.

'Εκ τῶν περὶ τὴν 'Αμοργὸν νησίδων ἀνήκουσιν εἰς μὲν τὸν δῆμον
'Αμοργοῦ τὰ δύο Κουφονήσια (Ἄνω καὶ Κάτω), ἡ Κέρος, τὰ 'Αντι-
κέρια (2 νῆσοι), ἡ Σχινοῦσα, ἡ 'Ηράκλεια ἢ Ρακλειά, ἡ Ἄνυδρος,
καὶ ἡ γραμποῦσα, πᾶσαι οἰκούμεναι πλὴν Ἄνυδρου καὶ Γραμπούσης·
εἰς δὲ τὸν δῆμον Αἰγιάλης ἡ Δονοῦσα καὶ ἡ Μακαριαῖς.

Οἱ κάτοικοι τῆς νήσου συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν οἰκούντων
τὰς νησίδας συμποσοῦνται κατὰ τὴν τελευταίαν ἀπογραφὴν εἰς 3,893,
εἰς οἰκογενείας δὲ 959, ἐξ ὧν 1555 εἰς τὸν δῆμον Αἰγιάλης (οἶκογ.
369) καὶ 2338 εἰς τὸν τῆς 'Αμοργοῦ (οἶκογ. 590).

'Εκ τῶν ἀριθμῶν τούτων καταφαίνεται ὅτι εἶναι ἀραιῶς κατοικη-
μένη· διότι κατὰ τὰς καταμετρήσεις περιέχει 129,000 στρέμματα, αἱ
δὲ περίξ νησίδες, 69,000· τὸ ὅλον 198,000· ἀναλογοῦσιν ἐπομένως
εἰς ἐκάστην οἰκογένειαν περίπου 206 στρέμματα. Τὸν αὐτὸν δὲ πλη-
θυσμὸν εἶχε καὶ κατὰ τὸ 1771, ὅτε κατὰ τὸν περιηγητὴν PASCH
VAN KRIENEN οἱ κάτοικοι ἀνῆρχοντο εἰς 4,000. Τῷ 1688 κατὰ
τὸν PIACENZA εἶχεν 6,000 κατοίκους. (Ἔρα Προσθήκην Δ'.)

Κατὰ τὴν στατιστικὴν τῆς Ἑλλάδος τοῦ 1879, ἀπὸ τοῦ 1870 μέχρι
τοῦ 1879 μαίνεται αὔξησης τοῦ πληθυσμοῦ τῆς νήσου, ἐνῶ εἰς ὅλας
τὰς λοιπὰς νήσους τῆς ἐπαρχίας Θήρας ἐλάττωσις, δηλαδὴ εἰς Θή-
ραν, Θηρασίαν, Ἀνάφην καὶ Ἴον. Ἡ αὔξησης εἶνε μικρά, οὐχ ἡτ-

τον εἶνε φαινόμενον ἐνθαρρυντικόν, ἄξιον σημειώσεως, ἐμφαῖνον κοινωνικὴν κατάστασιν προαγομένην.

Ὡς πρὸς τὰ ἐπαγγέλματα τῶν κατοίκων παρατηρητέον ὅτι κύριον ἔργον ἔχουσι τὴν γεωργίαν, πλὴν εὐαρίθμου ἀριθμοῦ μετερχομένων τεχνουργίας καὶ ἐμπορίου.

Οἱ ἐν τῇ στατιστικῇ τοῦ 1879 ἀναφερόμενοι ἀριθμοὶ τῶν κατοίκων τῆς νήσου κατ' ἐπαγγέλματα δὲν εἶνε ἀκριβεῖς· διότι εἶναι δυσχερὴς ἢ διάκρισις καὶ ἀπαρίθμησις τῶν ἐπαγγελεμάτων κατ' ἄτομον ἐν ταῖς κωμοπόλεσι καὶ τοῖς χωρίοις τῶν μικρῶν δήμων, ἔνθα ὁ αὐτὸς κάτοικος συμβαίνει συνηθέστατα νὰ εἶναι καὶ ἔμπορος καὶ γεωργὸς καὶ βιομήχανος.

Ὅτι ὅμως ὑπάρχει ἐν τῇ στατιστικῇ ταύτῃ ἐντελῶς ἐσφαλμένον καὶ ἀνυπόστατον εἶναι ὅτι ἡ νῆσος χαρακτηρίζεται μὴ ἔχουσα παντάπασι ναυτικόν. (Στατιστικὴ τῆς Ἑλλάδος. Πληθυσμὸς, σελ. 112). Τοῦναντίον ἐξ ἀκριβοῦς ἐρεῦνης ἔμαθον ὅτι ἔχει ἐν ὄλῳ 28 πλοῖα ἀπὸ 2 μέχρι 15 τόνων, κυβερνώμενα ὑπὸ Ἀμοργίνων, καὶ ἰσάριθμον ἀριθμὸν ἀλιευτικῶν λέμβων. Τὰ πλοῖα ταῦτα ταξειδεύουσιν εἰς τὰ ἀπέναντι παρῶλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, εἰς Σῦρον, καὶ διατηροῦσι τὴν συγκοινωνίαν μεταξὺ Ἀμοργοῦ καὶ τῶν πέριξ νησίδων.

Ὡς πρὸς τὸ θρήσκευμα οἱ Ἀμοργῖνοι ἀνήκουσι πάντες εἰς τὴν ἀνατολικὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν. Φαίνεται δὲ ὅτι οὐδέποτε ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ διεδόθη τὸ καθολικὸν δόγμα, ὡς εἰς ἄλλας, οὐδὲ ὑπάρχει που τῆς νήσου ἵχνοσ καθολικοῦ ναοῦ.

Οἱ Ἀμοργῖνοι τόσον ἄνδρες ὅσον καὶ γυναῖκες διακρίνονται τῶν λοιπῶν νησιωτῶν διὰ τῆς ἰδιαζούσης αὐτῶν προφορᾶς. Εἶναι δὲ τὸ ἦθος ἀρειμάνιοι, φιλότιμοι καὶ φιλοξενώτατοι· ἔχουσιν ἀνάστημα ὑψηλὸν καὶ ρωμαλέον. Αἱ γυναῖκες δὲ φημίζονται διὰ τε τὴν καλλονήν, τὸ ἀνάστημα, τὴν χάριν, καὶ τὴν εὐγένειαν τοῦ ἦθους καὶ τῶν τρόπων. Πᾶσαι ἀνεξαιρέτως, οἰασθήποτε ἡλικίας, ἐξερχόμεναι τῆς οἰκίας δι' ἀγροτικὰς καὶ γεωργικὰς ἐργασίας, ἐν ὥρᾳ θέρους, φέρουσι χειρόκτια βαμβάκινα πλεκόμενα ὑπὸ τῶν ἰδίων μετὰ πολλῆς τέχνης καὶ κομψότητος, δι' αὐτῶν δὲ θερίζουσιν, ἀλωνίζουσι καὶ τρυγῶσιν. Ὅταν δὲ συγκομιζῶσι σῦκα φέρουσι ἕτερον εἶδος χειροκτιῶν, ἐχόντων τὰ ἄκρα τῶν δακτύλων ἀνοικτὰ, ὅπως ἀποκόπτωσι διὰ γυμνῶν δακτύλων τὰ σῦκα. Καθ' ὅλας δὲ τὰς ἐργασίας ταύτας, τὰς ἐν ὑπαί-

θρω, ἔχουσι κεκαλυμμένον τὸ πρόσωπον διὰ λευκοτάτων μανδηλίων, ἀφίνουσαι ἀκαλύπτους μόνον τοὺς ὀφθαλμούς· δὲν περιπατοῦσι δὲ ἀνυπόδυτοι ἢ ἄνευ περικνημίδων. Ἡ παλαιότερα ἐνδυμασία τῶν ἀμοργίνων γυναικῶν, ἣς εἰκόνα παραθέτει ὁ Τουρνεφόρτιος, δὲν φέρεται πλέον, μόνον τὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς φέρουσι γραϊαί τινες, συνιστάμενον εἰς περιδέσειν τῆς κεφαλῆς καὶ σιαγόνος διὰ μεγάλης ζώνης λευκῆς καὶ ἐρυθρᾶς, καλυπτούσης μανδύλιον, οὗ ἡ μία ἄκροα ρίπτεται μετὰ τῆς κόμης πρὸς τὰ ὀπίσω. Ἀντὶ τοῦ καλύμματος τούτου αἱ νέαι καλύπτουσι τὴν κεφαλὴν διὰ μεγάλου λευκοῦ, λεπτοῦ καὶ διηθηθισμένου, διαφανοῦς μανδηλίου, ὅπερ καθιστᾷ ἔτι ὠραιότερας τὰς λευκάς καὶ ἀνθηρὰς αὐτῶν μορφάς, τὰς πλήρεις ὑγείας, ἔτι δὲ ζωηροτέρους τοὺς μέλανας ἀμυγδαλοειδεῖς ὀφθαλμούς, καὶ τὰς τοξοειδεῖς ὀφρῦς.

Ἡ κοινὴ φήμη περὶ τῶν πειρατικῶν ἔξεων τῶν Ἀμοργίνων, ἡ ἐπικρατοῦσα εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα, δὲν ἔχει ὑπόστασιν. Διότι ἐπὶ νήσου καθαρῶς γεωργικῆς, ἔκ τινων εἰσαριθμῶν πειρατικῶν πράξεων Ἀμοργίνων, δὲν εἶναι δίκαιον ν' ἀποδίδωνται εἰς πάντας τοὺς κατοίκους τοιαῦται ἐγκληματικαὶ τάσεις. Ἡ Ἀμοργὸς ὡς ἐκ τῆς ἀποκέντρου αὐτῆς θέσεως, καὶ ὡς ἐκ τῶν περὶ αὐτὴν πολυαριθμῶν νησίδων ἦτο χρυσόφυγον πειρατῶν πρὸ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Εἴτε δ' ἐκ τοῦ κακοῦ παραδείγματος, εἴτε καὶ ἐξ ἀνάγκης ἐξῆλθον πειραταὶ Ἀμοργίνοι, οἵτινες ἐνέπνευσαν τὸν τρόμον εἰς τοὺς τὰς παραλίαις κυρίως τῆς Μικρᾶς Ἀσίας οἰκοῦντας, ἀλλ' ἢ καταδίωξις, καὶ ὁ φυσικὸς θάνατος ἐπήνεγκε τέρμα εἰς τὰς εἰδεχθεῖς αὐτὰς πράξεις, καὶ σήμερον ὁ περιηγοῦμενος τὴν Ἀμοργόν, καὶ διαπλέων τὴν θάλασσαν ἀκούει μόνον ἱστορικὰς διηγήσεις τὰ περὶ πειρατῶν, ἀπανταχοῦ εὐρίσκων ἀσφάλειαν, καὶ ἥρεμα ἦθη, καὶ φιλοξενίαν ἄπειρον καὶ ἀφιλοκερδῆ.

Οἱ κάτοικοι τῆς νήσου φαίνεται ὅτι πολλάκις μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν ἀρχαίων πόλεων, ὑπέστησαν λεηλασίας καὶ δηλώσεις ἐντελεῖς, καὶ καθ' οὓς χρόνους ἠγωνίζοντο οἱ αὐτοκράτορες τῆς Νικαίας κατὰ τῶν Φράγκων κατακτητῶν τοῦ Βυζαντίου (1), καὶ ἐπὶ τῶν μετὰ ταῦτα ἀγώνων μεταξὺ Ἐνετῶν καὶ Τούρκων, καὶ ἐπὶ τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας, καὶ ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ πενιχρὰ κατάστασις τῆς κωμοπόλεως Ἀμοργοῦ καὶ τῶν χωρίων Αἰγιάλης, ἡ καταστροφὴ, ἦν προφανῆ βλέπει τις τῶν ἐλαιῶνων καὶ πάσης φυτείας, ἡ

(1) Hopf, Venetobyzantinischen Analecten, σελ. 92.

ἐν γένει κατάστασις τῆς νήσου μαρτυρεῖ ὅτι ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν οἱ οἰκήτορες δὲν ἐφρόντιζον, ἢ μόνον περὶ τῆς ἰδίας ὑπάρξεως. Οὐδεμία οἰκία μεγάλη καὶ εὐρεῖα ὑπάρχει, οὐδεις ναὸς μεγαλοπρεπῆς καὶ μέγας, ὡς ἐν ἄλλαις νήσοις, οὐδὲν ἴχνος παλαιᾶς εὐπορίας καὶ τοπικῆς ἰσχύος ἀρχαίας ἀμοργίνης οἰκογενείας.

Εἰς τὰς παραδόσεις τῶν κατοίκων διὰ ποιήματος δημόδους παρέμεινεν ἡ ἀνάμνησις μιᾶς τῶν φοβερωτέρων νεωτέρων πειρατικῶν ἐπιδρομῶν τῷ 1797, τῶν Μανιατῶν, ἐχόντων ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Καπετὰν Στεκοῦλη, καθ' ἣν ἐδῆκωσαν ὅλας τὰς οἰκίας τῶν Ἀμοργίνων καὶ ἐφόνευσαν πολλούς. Ἐκ τινῶν δὲ παλαιῶν ἐπιστολῶν, αἵτινες μοι ἐπεδείχθησαν, ἀποδεικνύεται ὅτι ἐπιέζοντο καὶ ὑπὸ τῶν Τούρκων τοπαρχῶν, καὶ πολλὰκις ἠναγκάζοντο νὰ πέμπωσι τροφὰς καὶ εἰς προσορμιζόμενα πολεμικὰ τουρκικὰ πλοῖα. (Ὅρα Προσθήκην Β'. ἐνθα δημοσιεύεται τὸ ποίημα, καὶ ἕτερα ἔγγραφα.)

Ἡ τοιαύτη ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας διαρκῆς τρομοκρατία διεκώλυσε καὶ τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῶν κατοίκων· διὸ καὶ οὐδὲ σχολεῖα εἶχεν ἡ Ἀμοργὸς ἐπὶ τουρκοκρατίας, οὐδὲ ἄνδρες ἐξῆλθον δόκιμοι ἐν τοῖς γράμμασιν. Ἐκ τῶν νεωτέρων μόνον ἐξ ἐπιτυμβίου λίθου ἐντὸς τοῦ δαπέδου τοῦ ναοῦ τοῦ Φωτοδότου γινώσκομεν τὸ ὄνομα Νικοδήμου τινὸς ἐπισκόπου Ἐλους, ἀποθανόντος τῷ 1730 Αὐγούστου 1. Ὑποθέτω δὲ ὅτι οὗτος ἦτο Ἀμοργίνος, διότι ἐπιγραφὴ αὐτοῦ ὑπῆρχε καὶ ἐν τῷ ναῷ Ἀγ. Ἀρτεμίου παρὰ τὴν πόλιν, ὡς κτίτορος τῆς ἐκκλησίας ἀναφερομένου τῷ 1701. Ἐπίσης εἰς τὸ ἀρτοφόριον τοῦ ναοῦ τοῦ Θεολόγου ἐν τῇ πόλει μνημονεύεται ὡς κτίτωρ τοῦ ναοῦ τῷ 1703, καὶ ὡς ἀδελφὸς εἰς τὸ μοναχολόγιον τῆς Μονῆς τῷ 1712 εἶναι ἐγγεγραμμένος.

Σχολεῖον ἐν Ἀμοργῷ συνέστη τὸ πρῶτον τῷ 1828, κατὰ σχέδιον τοῦ πρώτου διδάξαντος ἐνταῦθα Κωνσταντίνου Δορῖα ἐκ Σηλυβρίας, καὶ Κοσμᾶ Δημητριάδου Ἀμοργίνου, ἱεροδιακόνου τῆς Μονῆς Χοσροβιώτισης, ἐκπαιδευθέντος ἐν Χίῳ καὶ Κυδωνίαις. Εἰς τὴν σχολὴν ταύτην σήμερον συγχάζουσιν 150 παῖδες. Πλήν τῆς σχολῆς ταύτης τῶν ἀρρένων ὑπάρχει τὰ νῦν καὶ τῶν θηλέων εἰς ἣν φοιτῶσιν 75 κοράσια, καὶ ἑλληνικὸν σχολεῖον, περιλαμβάνον ἐν ὅλῳ περὶ τοὺς 40 μαθητάς. Ἐν δῆμῳ Αἰγιάλης ὡσαύτως ὑπάρχει δημοτικὴ σχολὴ ἀρρένων καὶ θηλέων καὶ ἑλληνικὴ, ὅπου φοιτῶσι περίπου ἰσάριθμοι τῶν ἐν Ἀμοργῷ μαθητῶν. Πρὸ τινος δὲ χρόνου συνέστη σχολὴ δημοτικὴ ἀρρένων καὶ εἰς τὸ χωρίον Κατάπολα, ὅπου φοιτῶσι καὶ οἱ παῖδες

τῶν ἀγροκατοικιῶν Ξυλοκερατιδίου, καὶ Ῥαχιδίων. Προϊόντος τοῦ χρόνου οἱ εὐπορώτεροι τῶν κατοίκων ἐξαπέστειλαν τὰ τέκνα αὐτῶν εἰς Ἀθήνας, καὶ εὐάριθμος μὲν ἀριθμὸς ἐπιστημόνων ὑπάρχει, ἀλλ, ἱκανὸς ὅπως μαρτυρήσῃ τὴν ἐπικρατοῦσαν φιλομάθειαν, καὶ τὴν δσημέραι αὐξανομένην πνευματικὴν πρόοδον τῶν κατοίκων.

Εἰς τὰς ἔξεις καὶ τὰ ἦθη τῶν Ἀμοργίνων δὲν διακρίνει τις ἴχνη τῆς ἐνετικῆς κατατήσεως. Ὡς δὲ ἐμφαίνει καὶ ὁ κατάλογος τῶν ἐπωνύμων τῶν δημοτῶν τῶν δύο δήμων (᾽Ὅρα Προσθήκην Γ΄.) εὐάριθμα ἐπωνύμα μαρτυροῦσι φραγκικὴν καταγωγὴν, καὶ οἱ φέροντες ταῦτα εἶνε μᾶλλον ἔποικοι τῶν παρακειμένων νήσων. Εἶναι δὲ τοιοῦτοι οὐκ ὀλίγοι, καὶ φαίνεται ὅτι ἡ νήσος ὑπέστη ποτὲ δεινὴν λειψανδρίαν. Ἐκ τίνος καταστίχου ἐμπόρου Γαβρᾶ τῷ 1778 Ἀμοργίνου ἐξάγεται ὅτι πολλαὶ οἰκογένειαι Ἀμοργίνων ἐξηλείφθησαν ἐντελῶς. Ὁ Γαβρᾶς οὗτος ἐμποροῦετο μετὰ τῆς Βενετίας νήματα, ἅτινα κατεσκευάζοντο ἐν Ἀμοργῷ· ἐκόμιζε δ' ἐκ Βενετίας ὑαλικά, ἅτινα ἔδιδεν ἀντὶ τοῦ νήματος. Ἡ σημείωσις αὐτοῦ ἄρχεται ὡς ἐξῆς: «1778 αβγούστου 29 Ἀμοργός. Ἐδῶ σημειῶνω τὰ μποκάλια ποῦ δίνω διὰ νὰ μοῦ κάνουνε φάδι.» καὶ ἔπεται ὁ κατάλογος τῶν οἰκογενειῶν, ὧν ἀπόγονοι πολλοὶ ἐπιζῶσιν. Ἄλλ' ὑπάρχουσι καὶ τινε ἐπωνύμα μὴ ἀπαντῶντα σήμερον ἐν τῇ νήσῳ, εἴτε διότι ἐξηλείφθησαν αἱ οἰκογένειαι, εἴτε καὶ διότι ἀπῆλθον τῆς νήσου. Τοιαῦτα δὲ ἀνεῦρον τὰ ἐξῆς Ψαροβράκης, Κουτσοδόνης, Χαροκόπος, Ψιμοπούλης, Βουδιᾶς, Κορέσης, Νικηφόρου, Ῥαγιᾶς, Νικητέλης, Μυκονιάτης καὶ Καρπούζης. Τὰ τέσσαρα πρῶτα φέρουσι τύπον βυζαντινῶν ἐπωνύμων.

Περίεργα εἶναι καὶ τὰ ὀνόματα γυναικῶν Πλητῶ, Καλλιῶ, Ποθιῶ, Δουκαινῶ. Συνήθως δὲ τὰ ὀνόματα τῶν γυναικῶν ἐκφέρουσιν εἰς ὦ, ὡς Μαριῶ, Ῥηγιῶ, ἀλλὰ τὴν Σοφίαν καλοῦσι Σοφίδι (τὸ).

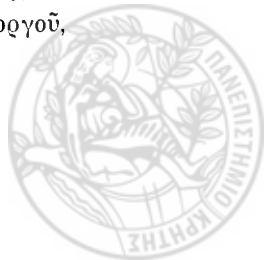
Τὰ ὀνόματα τῶν τόπων, πλὴν τῶν ὀνομαζομένων ἐκ τῆς ἐκκλησίας τῆς παρακειμένης, ἢ ἐκ τοῦ σχήματος καὶ χρώματος, ἢ ἄλλων ιδιοτήτων, φέρουσιν ὀνόματα φέροντα τύπον ἀρχαῖον ὡς Κολοφάνα, Παραδείσια, Ξώδοτος, Ἄλατος, Κορνακοπός, Πάλος, Σκοποί, Δρομιστικά, Ξενοδοχείο, Καλαυρός, Χερώνια, Χάλαρα, Χαλεπά. Ἐκ τῶν ὀνομάτων δὲ τῶν ἀρχαίων πόλεων περιεσώθη μόνον τὸ τῆς Αἰγιάλης εἰς τὸ περιληπτικὸν ὄνομα Γιάλη, δι' οὗ ὀνομάζουσι τὴν περιοχὴν τοῦ τμήματος, τοῦ ἀποτελοῦντος τὸν δῆμον Αἰγιάλης. Τὸ ὄνομα δὲ τοῦτο ἀναφέρουσι καὶ ὁ Βουονδελμόντης (1422) καὶ ὁ Βοσκίνης

ἐκδάρωσι τὴν αἶγα, ἀφαιροῦσι πάντα τὰ μεγάλα ὄσῳ, χωρὶς νὰ κα-
τακόψωσι εἰς τεμάχια· ἔπειτα ὄλας τὰς σάρκας διατέμνουσι κατ' εὐ-
θείας ἐντομάς ἔσωθεν, εἰς μελίδια, ἐπιπάσσουσι δι' ἀφθόνου ἄλατος,
καὶ ξηραίνουσι εἰς τὸν ἥλιον μετὰ τὴν ἀποξήρανσιν ὄλον ἐκεῖνο τὸ
σῶμα τυλίσσουσι κυλινδρικῶς καὶ φυλάττουσιν. Οὕτω δὲ ἀπολαμβάνου-
σιν εἶδος κρέατος ἀλιπάστου, ξηροῦ, ὅπερ ἵνα μαγειρεύωσι μετὰ
λαχάνων ἢ ἄλλως πωσέμβάπτουσι ἀφ' ἐσπέρας εἰς ὕδωρ ὅπως ἐξαλ-
μυρίση καὶ ἀπαλύνη. Πλὴν τοῦ κρέατος τούτου, αἱ πλείστοι τῶν οἰ-
κογενειῶν κατασκευάζουσι καὶ σαοδέλλας, αἷς καθ' ὠρισμένην ὥραν
τοῦ ἔτους οἱ ἀλιεῖς τῆς νήσου ἀγρεύουσι. Ἀποθηκεύουσι δ' ἔλαιον,
οἶνον, δημητριακοὺς, τυρόν, καὶ πᾶν ὅ,τι χρησιμεῖ πρὸς ἰδίαν τρο-
φήν.

Ἡ ἐν γένει δὲ κατάστασις τῶν κατοίκων, μολονότι ἐν παντὶ παρα-
τηρεῖται τις πρόοδος καὶ προσπάθεια εἰς βελτίωσιν αὐτῆς, δὲν εἶνε
ἀνθηρά. Αἱ εὐφορώτεροι γαῖαι τῆς νήσου εἶναι αἱ πεδιναί, ἀλλ'
αἱ πλείστοι τούτων εἶναι κτήμα τῆς ἐν τῇ νήσῳ Μονῆς Χοζοβιωτίσ-
σης· οἱ καλλιεργοῦντες δὲ ταύτας μισθωταὶ καταλείπουσι τὰς ἰδίας
αὐτῶν γαίας ἀκαλλιεργήτους, ὅπως ἀσχοληθῶσι εἰς τὰς τῆς Μονῆς,
καὶ ἀφ' ἐνὸς μὲν πληρώσωσι τὸ μίσθωμα, ἀφ' ἐτέρου δὲ συγχομίσω-
σί τι δι' ἑαυτοὺς. Οἱ οἰκοῦντες τὰς νήσους Κέρον, Σχινοῦσαν καὶ
Ἡράκλειαν, ἀνηκούσας εἰς τὴν Μονήν, δὲν ἔχουσι οὐδὲ σπιθαμὴν
γῆς ἰδίαν, ἐνῶ τὰς δύο ταύτας νήσους σχεδὸν ἐξεχέρωσαν διὰ τῆς
φιλοπονίας των. Ἀλλὰ πλὴν τοῦ κακοῦ τούτου ἐκ τῆς Ἀμοργοῦ λεί-
πουσι χεῖρες ἱκαναὶ πρὸς καλλιέργειαν, καὶ χρήματα ἐπὶ μετρίῳ τό-
κῳ· διότι πᾶσα εἶναι καλλιεργήσιμος καὶ εὐφορος. Δυστυχῶς πνεῦ-
μα ἐπιχωριάζον ἐκόλυσε τὸν εἰς τὴν νήσον ταύτην ἀθρόον ἀποικι-
σμὸν πολλῶν οικογενειῶν Κασσίων, καὶ Κρητῶν ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς
ἐπαναστάσεως· λέγομεν δυστυχῶς, διότι διὰ τῆς προσελεύσεως νέων
ἐποίκων ἤθελεν ἡ νήσος καλλιεργηθῆ καλλίον καὶ ἀποσείσει τὴν νάρ-
κην, ἣτις κἀθηται ἐπ' αὐτῆς. Οὐχ ἦττον πολλαὶ οικογένεια ἐκ Κρή-
της, ἐκ Χίου, ἐκ Κάσσου, ἐκ Καρπάθου, ἐκ Πάτμου, ἐξ Ἡπείρου, ἐκ
Θήρας, ἐξ Ἀνάφης καὶ ἐξ Ἀνατολῆς ὑπάρχουσι ἐγκατεστημένα
πρὸ χρόνου εἰς ἀμφοτέρους τοὺς δήμους.

Ἡ καχεκτικὴ αὕτη κατάστασις τῆς νήσου θέλει ἐκλίπει καθ' ἡμᾶς,
ιδόντας τὴν φιλοπονίαν καὶ τὸ φίλεργον τῶν κατοίκων, τὴν ἀγάπην
αὐτῶν πρὸς τὸν τόπον τῆς γεννήσεώς των, τὴν προσπάθειαν, ἰδίᾳ
τῶν δημοτῶν Αἰγιάλης, εἰς τὸ νὰ βελτιῶσι τὰς γαίας των, εἰς τὸ νὰ
φυτεύωσι δένδρα, ὅταν πωληθῶσι τὰ κτήματα τῆς Μονῆς Ἀμοργοῦ,

ἥς ἡ διατήρησις ὁμολογουμένως εἰς οὐδὲν συντελεῖ, διότι τότε θέλουσι κατασταθῆ ἰδιοκτητῆται γαιῶν εὐφόρων, φυτειῶν, ἀμπελώνων καὶ ἐλαιῶνων ἄνθρωποι δραστήριοι καὶ φιλόπονοι, οὓς ἢ πρὸς τὴν ἰδιοκτησίαν ἀγάπη θέλει παροτρύνει εἰς νέας βελτιώσεις καὶ καλλιέργειαν μείζονα καὶ εὐδόκιμον, ἐνῶ σήμερον οὐδὲ ἓν δένδρον φυτεύουσιν, οὐδὲ ἓνα οἰκίσκον ἀνεγείρουσιν ἐπὶ τῶν ἀγρῶν τῆς Μονῆς, ἅτε ξένης οὐσῆς ἰδιοκτησίας, μὴ ἀποσκοποῦντες ἢ εἰς τὴν συγκομιδὴν τὴν ἐνιαυσίαν, ἥδη μάλιστα, ὅτε αἱ ἐνοικιάσεις εἶνε μονοετεῖς· ὡς πρὸς τὴν καλλιέργειαν δὲ δὲν πράττουσιν ἢ τὸ ἀπολύτως ἀναγκαῖον.

Σπουδαίως ἐπέδρασεν ἐπὶ τὴν κοινωνικὴν κίνησιν τῆς νήσου καὶ ἡ πρὸ δύο ἐτῶν συγκοινωνία καθ' ἑβδομάδα διὰ τοῦ ἀτμοπλοίου, διότι οὕτως οἱ κάτοικοι δύνανται καταβάλλοντες πλειότεραν προσπάθειαν νὰ παράγωσι πλείοτερα προϊόντα, εὐκόλως δυνάμενοι νὰ μεταφέρωσιν εἰς κεντρικὴν ἀγορὰν· ἐνῶ πρὶν, στερούμενοι τρόπου τακτικῆς καὶ ταχείας μεταφορᾶς, δὲν ἠσχολοῦντο ἢ νὰ παράγωσι καὶ συγκομιζωσιν εἰς τὰς ἀποθήκας τόσον ποσόν, ὅσον ἤρκει διὰ τὴν ἐνιαυσίαν αὐτῶν τροφήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Οἰκῆσεις.—Πρωτεύουσα δήμου Ἀμοργοῦ.—Περιγραφὴ οἰκίας.—Ἀγροκατοικία.—Ἐλαττώματα τοῦ συστήματος τῶν ἀγροκατοικιῶν.—Δῆμος Αἰγιάλης.—Πρωτεύουσα τοῦτου Λαγκάδα.—Χωρία.—Φανός.

Πρωτεύουσα τῆς νήσου, καὶ ἰδίᾳ τοῦ δήμου Ἀμοργοῦ, εἶναι ἡ ὁμώνυμος τῇ νήσῳ κωμόπολις Ἀμοργός, κειμένη πρὸς Α τοῦ λιμένος Κατάπολα, εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ τούτου μιᾶς περιπου ὥρας. Εἶναι ἐκτισμένη εἰς ὕψος ἀπὸ τῆς θαλάσσης 367 περιπου μέτρων, ἐφ' ὑψηλοῦ προβούνου τοῦ ὄρους τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ, περὶ θράχον ὀρθούμενον ἐκ τῆς ὑψηλοτάτης κορυφῆς τοῦ προβούνου, ἔχοντα ὕψος 65 περιπου

μέτρων, ἐφ' οὗ ὑπάρχει ἠρειπωμένον ἐνετικὸν φρούριον, δεσπόζον τῆς κωμοπόλεως, διὸ καὶ ὑπὸ τῶν ἐγγχωρίων ὀνομάζεται Κάστρον. Ἐν τὸς τοῦ φρουρίου παρὰ τῇ εἰσόδῳ ὑπάρχει ναῖσκος Ἄγ. Γεωργίου· ἐκ τούτου δὲ καὶ ἡ σφραγὶς τῆς δημοκρατίας τῆς νήσου ἐπὶ τουρκοκρατίας ἔφερον ἐν μέσῳ τὴν εἰκόνα τοῦ Ἄγ. Γεωργίου. Καὶ ἡ κωμόπολις αὕτη ὡς καὶ αἱ ἄλλαι πόλεις καὶ κωμοπόλεις καὶ χωρία τῶν νήσων (1) πρὸς ἀσφάλειαν ἐκ τῶν αἰφνιδίων πειρατικῶν ἐπιδρομῶν ἦτο γύρωθεν κεκλεισμένη ὑπ' αὐτῶν τῶν τοίχων τῶν πρὸς τὰ ἄκρα ἐκτισμένων οἰκιῶν, οἱ δὲ κάτοικοι εἰσήρχοντο δι' ὠρισμένων πυλῶνων, καὶ δι' ὑποστέγων ὁδῶν εἰς τὰς οἰκίας. Φαίνονται δ' ἔτι πολλὰ χοῦ ἴχνη τῶν στοῶν καὶ τῶν πυλώνων εἰς τὰ ἄκρα τῆς κωμοπόλεως.

Ἡ κωμόπολις τῆς Ἀμοργοῦ πλὴν τῆς ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ Κάστρου γραφικῆς θέας αὐτῆς ἐν συνόλῳ, καὶ τῶν καταφύτων καὶ γλοερῶν λόφων, οὐδὲν ἔχει τὸ ἄξιον ἐπισκέψεως. Αἱ οἰκίαι σχεδὸν πᾶσαι, πλὴν εὐαρίθμων εἶναι ἰσόγειαι, πενιχρᾶς ἐξωτερικῆς διακοσμήσεως. Ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν δὲ διαίρεσιν αὐτῶν περιεργον εἶναι τὸ δωμάτιον τοῦ ὕπνου, τὸ καὶ μᾶλλον καλῶς διηυθετισμένον, συγκεῖμενον ἐκ δύο μερῶν χωριζομένων διὰ ξυλίνου διαφράγματος, καλουμένου μπατάρο, καὶ ὑποδιαρουμένου καθέτως εἰς δύο χωρίσματα· εἰς τὸ ἐν τοποθετοῦσι τὴν κλίνην, λίαν συνήθως ὑψηλά, περίπου εἰς τὸ μέσον τοῦ ὕψους τοῦ δωματίου, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναβαίνουνσι πατοῦντες ἐπὶ μακροῦ κιβωτίου, εἰς δὲ φυλάττουσι τὸν σῖτον, καλουμένου πάγγου, κάτω τοῦ ὁποίου ὑπάρχει μικρὸν ἐδώλιον, τὸ παραπάγγι, διευκολύον ἐν εἶδει κατωτάτης βαθμίδος τὴν ἀνάβασιν. Τὸ ἕτερον τῶν χωρισμάτων τὸ ἀποκρέββατο, εἰς δὲ εἰσέρχονται διὰ θύρας, χρησιμεύει ὡς ἀποθήκη διαφόρων πραγμάτων. Ὑπὲρ τὴν θύραν δὲ τοῦ ἀποκρεββάτου ὑπάρχει ἡ πιατοθήκη, ἧς τὰ ὀριζόντια χωρίσματα, ἅτινα καλοῦσι σκάψες πληροῦσι πινακίων καὶ ὑαλικῶν, χρησιμευόντων καὶ ὡς κοσμήματα τοῦ δωματίου. Ἄλλοτε ἐνταῦθα ἐτίθεντο τὰ πινάκια τῆς Βενετίας καὶ τῆς Ῥόδου, τὰ σήμερον τόσον περιζήτητα καταστάντα, ὅπως κοσμῶσι τὰ ἐστιάτορα τῶν πλουσίων.

Ἐν τῇ κωμοπόλει τῆς Ἀμοργοῦ δὲν ὑπάρχει οἰκοδόμημα παλαιὸν ἢ νέον μαρτυροῦν ὅτι κατωκλήθη ποτὲ ὑπὸ πλουσίου τοπάρχου ἑνὸς ἢ πολλῶν καλαὶ τινες οἰκίαι μικραὶ νέαι ἀνηγέρθησαν ἐν Καταπόλοις, καὶ ἐν Λαγκάδα τοῦ δήμου Αἰγιάλης.

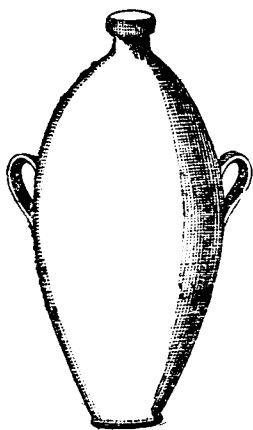
Πᾶσα ἡ κωμόπολις διασχίζεται ὑπὸ μιᾶς ὁδοῦ ἀνωμάλου καὶ κατὰ

(1) Ὑπομν. Περιγρ. Κυκλ. Σελ. 57,

τὸ ἔδαφος καὶ κατὰ τὴν διεύθυνσιν, τὸ πλεῖστον λιθοστρώτου μετὰ ὀχετῶν κεκαλυμμένων πρὸς ἐκροὴν τῶν ὑδάτων, παρ' αὐτῇ δὲ κείνεται ἡ ἀγορὰ καὶ τὰ ὀλίγα καφενεῖα. Ἔχει ὡσαύτως καὶ μικρὰν πλατεῖαν λιθόστρωτον, ὅπου καὶ ἡ Μητρόπολις, καὶ τὸ Δημαρχεῖον. Τὸ ὄλον δὲ τῶν οἰκιῶν ἀνέρχεται περίπου εἰς 400.

Ἡ κωμόπολις στερεῖται παντελῶς κρήνης ρέοντος ὕδατος· οἱ κάτοικοι ὑδρεύονται ἐκ φρεάτων δημοσίων, πλησίον μὲν ἀλλ' ἐκτὸς τῆς

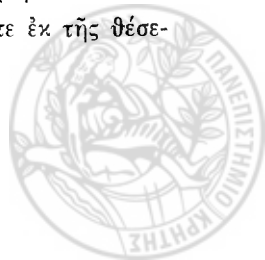

περιοχῆς τῆς κωμοπόλεως, καὶ περὶ αὐτὴν κειμένων, φερόντων διάφορα ὀνόματα τοῦ Φωτοδότου, τῆς Πηγῆς, τοῦ Χαλκιοῦ κτλ. Τὸ ὕδωρ ἀνασύρουσι διὰ πηλίνων ἀγγείων, ἅτινα καλοῦσιν ἀνασυρτήρια, καὶ φέρουσι οἴκαδε διὰ τῶν σταμινῶν ἐχουσῶν σχῆμα ὅλως ἰδιάζον ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ, ὡς ἐγὼ τοῦλάχιστον γνωρίζω, καὶ ὅπερ οἱ κάτοικοι οὐδὲν θέλουσι νὰ μεταβάλωσι, καὶ ἐξαναγκάζουσι τοὺς πλάνητας ἀγγειοπλάστας, τοὺς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Σιφνίους, τοὺς περιερχομένους τὰς νήσους, νὰ πλάττωσι τὰς στάμινους κατὰ τὸ ἐγγώριον ὑπόδειγμα, οὐτινος σχῆμα παραθέτομεν, καὶ ὅπερ εἶναι

παρεμφερές ἐν μέρει τῇ στάμινῳ τῶν ἀρχαίων.

Πρὸς Α τῆς κωμοπόλεως ὑπάρχει μετόχιον τῆς Μονῆς Χοζοβιώτισης, ὃ Φωτοδότης, ἔνθα ἐκκλησία παλαιὰ τῆς Μεταμορφώσεως, ἱκανῶς κεκοσμημένη μετὰ παρατετάσματος ξυλογλύπτου. Ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ὑπάρχει τάφος, ἐφ' οὗ ἐπιτύμβιος πλάξ φέρει ἀνάγλυφον δικέφαλον ἀετὸν καὶ ἐπιγραφήν «1730 αὐγουςτου 1 τυμβος ενθαδε κητε ο πρωην ελους Νιζοδημος». Παρὰ τῷ Φωτοδότῃ κεῖται καὶ ἡ δημοτικὴ σχολή, κτῆμα τοῦ δήμου οὔσα.

Πλὴν τῆς κωμοπόλεως ταύτης ἐν ἡ συγκεντροῦται ὁ μεγαλύτερος πληθυσμὸς τοῦ δήμου Ἄμοργοῦ, ὑπάρχουσι πολλαχοῦ μακρὰν τῆς πρωτευούσης τοῦ δήμου, οἷχι χωρία κυρίως εἶπεῖν, ἀλλ' ἀγροκατοικία, ἔνθα ἐφ' ὠρισμένους μῆνας τοῦ ἔτους διαμένουσιν οἱ κάτοικοι, τινὲς δὲ καὶ διαρκῶς πρὸς καλλιέργειαν τῶν πλησίον κτημάτων των. Εἶναι δὲ αἱ ἀγροκατοικία αὗται πολλαχοῦ συγκεντρωμένα ἐπὶ τὸ αὐτὸ, ἀποτελοῦσαι οἰονεὶ χωρία, καὶ ὀνομαζόμενα εἴτε ἐκ τῆς θέσε-

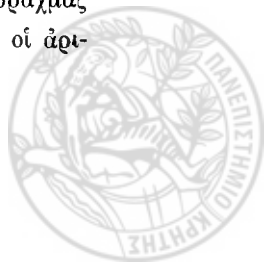

ως, ἐν ἧ κείνται, εἴτε ἐκ τοῦ ναοῦ. Αἱ πλείότεραι εἶναι αἱ τοῦ Χωροῦ, ἐν Κάτω Μεριᾷ, ἔνθα ὑπάρχει ἡ ὁμώνυμος κοιλάς, ἧς ἐμνημονεύσαμεν. Πέραν τούτων πρὸς Β εἶναι αἱ ἀγροκατοικίαι τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βρούτη. Ὡσαύτως τοιαῦτα ἀθροίσματα ἀγροκατοικιῶν κείνται εἰς τὰς θέσεις Καμάρι, εἰς Κολοφάναν, εἰς Λεύκας, ἔνθα ὑπάρχει τοποθεσία κατάφυτος καὶ τερπνοτάτη ἐντὸς φάραγγος, ἀναστομουμένης εἰς ὀρμίσκον, Τυροκόμον καλούμενον, εἰς Καλύβια Ἁγίας Θέκλης, καὶ περὶ τὸν λιμένα εἰς Κατάπολα, εἰς Ξυλοκερατίδι καὶ εἰς Ῥαχίδι.

Τὸ σύστημα τοῦτο τῆς διασπορᾶς τῶν κατοίκων εἰς ἀγροκατοικίας, καὶ τῆς διαμονῆς ἐν αὐταῖς ἐπὶ πολλοὺς μῆνας, ἢ καθ' ὅλον τὸ ἔτος, κατέκριναν ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς νήσου Κέω, ἔνθα ὡσαύτως παρετήρησα αὐτὸ ἐπικρατοῦν· ἐκεῖ δ' ἀναφέρω τοὺς λόγους, δι' οὓς δὲν πρέπει νὰ ὑποθάληται ὑπὸ τῶν δημοτικῶν ἀρχῶν, ὁπόταν δὲ ὑπάρχη ἀνάγκη ἀπόλυτος, προτιμότερον εἶναι νὰ σχηματίζεται χωρίον πληρῆς. Κυριώτατος δὲ λόγος κατὰ τοῦ συστήματος τούτου εἶνε ὅτι διὰ τῶν ἀγροκατοικιῶν μεγάλη μερὶς κατοίκων διαμένει ἐφ' ὅλον τὸ ἔτος, ἢ τὸ πλεῖστον τούτου μακρὰν τοῦ σχολείου καὶ τῆς ἐκκλησίας, ἐντὸς ἐρήμων μερῶν, ἐν οἷς ὅ τε νησιώτης, καὶ ὁ κάτοικος τῶν ἡπειρωτικῶν τόπων, ἔνθα τοῦτο συμβαίνει ἀποκτηνοῦται καὶ μαραίνεται. (Ὁρα σελ. 227 Ὑπομν. περιγρ. Κυκλ. Ἀνδρος, Κέως).

Ἐν τῷ δήμῳ Αἰγιάλης οἱ κάτοικοι εἶνε συνφισιμένοι εἰς τέσσαρα χωρία, πλησίον ἀλλήλων κείμενα περὶ τοὺς ὑπερκειμένους λόφους τοῦ ὄρου Αἰγιάλης, τὴν Λαγκάδα, ἣτις εἶναι ἡ πρωτεύουσα τοῦ δήμου, πρὸς Α τοῦ ὄρου, μίαν ὥραν τούτου ἀπέχουσιν, καὶ κειμένην ὑπὸ τοὺς δυτικοὺς πρόποδας βουνοῦ ὑψηλοῦ τοῦ Μαχοῦ, τὰ Θολάρια πρὸς Β, τὸν Ποταμὸν πρὸς Μ, ὑπερκειμένον τοῦ ὄρου, καὶ τὸν Στροῦμβον, χωρίον, ὅπερ μᾶλλον δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς συνοικία τῆς Λαγκάδας. Ἐν τῷ δήμῳ δὲ τούτῳ ὑπάρχει καὶ χωρίον Ὁξω μεριά, ἐν τῷ μέσῳ σχεδὸν τῆς ὁδοῦ ἀπὸ Ἀμοργοῦ εἰς Λαγκάδα, ἔνθα ἀγροκατοικίαι γεωργῶν. Τὰ χωρία τῆς Αἰγιάλης φέρουσι καὶ ταῦτα τὸν τύπον τῆς κομπούλεως Ἀμοργοῦ· περιέχει δὲ ἡ μὲν Λαγκάδα 200 οἰκίας, ὧν τινες νεωτέρας κομιρὰς ἐντὸς κήπων, τὰ Θολάρια 100, ὁ Ποταμὸς 50, καὶ ὁ Στροῦμβος 12.

Αἱ εἰσπράξεις τοῦ δήμου Ἀμοργοῦ ἀνέρχονται εἰς 4,000 δραχμὰς κατ' ἔτος, αἱ δὲ τοῦ δήμου Αἰγιάλης εἰς 2,000. Εἶναι δὲ καὶ οἱ ἀρι-

θμοὶ οὗτοι ἀπόδειξις τῶν μικρῶν πόρων τῶν κατοίκων, καὶ τῆς μι-
πρᾶς παραγωγῆς τοῦ τόπου.

Πλὴν τῶν δημοτικῶν ἀρχῶν ἐν τῇ νήσῳ, ὑπάρχουσι ἐκ τῶν πολι-
τικῶν καὶ στρατιωτικῶν εἰς εἰρηνοδίκης γ' τάξεως, ἐδρεῦων ἐν τῇ
πρωτευούσῃ τοῦ δήμου Ἀμοργοῦ, εἰς ὑπολιμενάρχης, εἰς τελωνοσταθ-
μάρχης, 2 ὑγειονομοφύλακες, ὁ μὲν ἐν Ἀμοργῷ, ὁ δ' ἐν Κουφονησί-
οις καὶ εἰς ὑπομοίραρχος.

Ὡς πρὸς τὴν συγκοινωνίαν δὲ μετὰ τοῦ λοιποῦ βασιλείου, ἡ νῆσος
αὕτη μόλις πρὸ δύο ἐτῶν ηὐτύχησε νὰ ἔχη τακτικὴν διὰ τοῦ ἀτμοπλοί-
ου καθ' ἑβδομάδα, ὅπερ συνετέλεσε καὶ θέλει συντελέσει σπουδαίως
εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ τόπου. Πρὶν δ' ἔξετελεῖτο διὰ πλοιαρίων, ὥ-
στε ἐν ὥρᾳ χειμῶνος, ἐντελῶς ἀπεμονοῦτο ἀπὸ τοῦ λοιποῦ κράτους.
Ἐτέθη δὲ καὶ φανὸς εἰς τὸν λιμένα Κατάπολα ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου
τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ, χρησιμώτατος εἰς τοὺς πλέοντας τὴν νύκτα
ἐν μέσῳ τοῦ συμπλέγματος ἐκείνου τῶν νησίδων. Ὁ πύργος, ἐφ' οὗ
ὁ φανὸς, ὕψους 6 μέτρων, κεῖται εἰς ὕψος 59 μέτρων ἀπὸ τῆς θα-
λάσσης καὶ εἰς ἀπόστασιν 85 μέτρων ἀπὸ τῆς ἄκρας τοῦ ἀκρωτηρί-
ου. Εἶνε δ' ὁ φανὸς ἀντανακλαστικὸς ἐρυθροῦ φωτός, ὁρατὸς ἐν αἰ-
θρία νυκτὶ εἰς ἀπόστασιν 5 μιλίων, φωτίζει 1500 τοῦ ὁρίζοντος
πρὸς Δ. Τὸ Ἄν. μέρος εἶναι σκοτεινόν. Ὑψος ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας
τῆς θαλάσσης μέχρι τοῦ φωτὸς 66 μέτρα. Κεῖται δὲ εἰς πλάτος 360,
50', 10'', Β, καὶ μήκος 250, 51, 29. Δ Γρενουϊνσίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Ἐκκλησία.—Μονὴ Χοζοβιωτίσης.—Εἰκὼν αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Κομνηνοῦ.—Οἰκόσημον ἐνετικόν.—Κτήματα Μονῆς.—Παραδόσεις περὶ τοῦ δόνομτος. — Χρυσόβουλλον Μιχαὴλ Δουκὸς Ἀγγέλου Κομνηνοῦ ἀνέκδοτον.— Ναὸς Ἀγ. Γεωργίου Βαλσαμίτου.— Πηγομαντεία, — Ἰδιόζουσα φηροκεντικαὶ τελεταὶ καὶ πανηγύρεις Ἀμοργίνων.

Ναοὶ ἐν Ἀμοργῷ ὑπάρχουσι πολλοὶ ἐν τε τοῖς οἰκουμένοις τόποις, καὶ τοῖς ἀγροῖς καὶ ἐρημίαις, καὶ Μονὴ μία, ἡ τῆς Χοζοβιωτίσης ἐπιλεγομένη. Γενικῶς δ' εἰπεῖν οὐδεὶς τῶν ναῶν τῆς νήσου διακρίνεται ἐπὶ ἀρχιτεκτονικῇ τέχνῃ καὶ διακοσμήσει, ἀξία προσοχῆς. Ὡς πρὸς τὴν θέσιν δὲ τῶν ναῶν παρατηρεῖται καὶ ἐνταῦθα ὅ,τι καὶ ἀλλοχοῦ ὅτι πολλαχοῦ δύο καὶ τρεῖς κεῖνται πλησίον ἀλλήλων, πολλάκις συνεχόμενοι. Τὸ τοιοῦτο βεβαίως δὲν εἶχε λόγον τὸν πληθυσμόν, ἀλλ' εὐχολὴν τινα χριστιανοῦ ἐγχωρίου ἢ καὶ ξένου, συνισταμένην εἰς ἀνέγερσιν ἰδίᾳ δαπάνῃ ναοῦ. Τούτου δ' ἕνεκα οἱ πλεῖστοι τῶν ναῶν καὶ ἐνταῦθα εἶναι ἰδιόκτητοι, ὑπάρχουσι δ' ἐν τῇ πόλει περὶ τοὺς 30 ναῖσκους, οἵτινες μένουσι κεκλεισμένοι, ἐν ἐνεργείᾳ δὲ μόνον τέσσαρες. Τὰ ἐξωκλήσια εἶναι πολυάριθμα καὶ πάντα σχεδὸν μετὰ στέγης θολωτῆς.

Ἐκ τῶν ναῶν τῶν ἐχόντων ἐπιγραφὴν ἀνακαινίσεως, οὐδεὶς εἶνε ἀρχαιότερος τοῦ ἔτους 1683, ὡς εἰκάζω ἐκ τάφου εὐρισκομένου ἐν τῷ ναῷ τῆς Ζωοδόχου πηγῆς ἐν τῇ κομοπόλει τῆς Ἀμοργοῦ, ἔχοντος ἐπιγραφὴν. «Ἐν ἔτει 1683 μηνὶ μαρτίῳ 12 ἐγεγόνει ὁ τύμβος οὐτος σὺν τῷ ἐδάφει ἀναλώμασι τοῦ παπᾶ Κὺρ Λουκᾶ Οἰκονομίδου». καὶ ἐφ' οὗ ὡς κόσμημα ὁ γλύπτης εἰκόνισε τὸν δικέφαλον αἰτόν, καὶ ἕτερα περιέρχα καὶ ποικίλα κοσμήματα. Ἡ ἐκκλησία τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων φέρει ἐπιγραφὴν ἀνακαινίσεως τῷ 1689. Ἡ τῆς Μητροπόλεως, ἀφιερωμένη τῇ Κοιμῆσει τῆς Θεοτόκου, ἣτις ἔχει τρούλλον, ἀνεκαινίσθη ὡσαύτως τῷ 1689 ὑπὸ χειρὸς ὡς σημειοῦται Γεωργίου Καισαριώτου. Ἡ τῆς Ἀναλήψεως μετὰ τρούλλου μεταγενέστερον ἐν ταύτῃ ὑπάρχει εἰκὼν μετ' ἐπιγραφῆς «διὰ χειρὸς Ἀνδρέου

Μοστράτου ἐκ νήσου Πάρου, 1757». Πρὸς Β τοῦ φρουρίου τῆς Ἀμοργοῦ κεῖται ναῖσκος τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, ὅστις εἶχε τὸ πάλαι καὶ κελλία περίξ, ἀνήκων τῇ Μονῇ τῆς Πάτιμου, φέρον χρονολογίαν ἀνακαινίσεως τῷ 1734 δι' ἐξόδων ἱερομονάχου Ἰακώβου Γιαννοπούλου. Ἐν τούτῳ ὑπάρχουσι δύο εἰκόνες σκωληκόβρωτοι σχεδὸν ἤδη, θεωρούμεναι ὡς αἱ ἀρχαιόταται τῶν ἐν τῇ νήσῳ.

Σπουδαιότερα ὁμῶς πάντων τῶν ἐν τῇ νήσῳ ἐκκλησιαστικῶν μνημείων, ἅτινα καὶ ἐπιδεικνύονται ὡς ἀρχαιότατα, καὶ περιεργότατα, εἶνε ἡ Μονὴ Χοζοβιωτίσεως, καὶ τὸ μετόχιον ταύτης Ἅγιος Γεώργιος Βαλαμίτης.

Ἡ Μονὴ Χοζοβιωτίσεως κεῖται πρὸς Α τῆς κωμοπόλεως Ἀμοργοῦ, καὶ ἀκριβῶς πρὸς μεσημβρίαν τοῦ ὄρους τοῦ Προφήτου Ἠλιοῦ, εἶνε δ' ἐκτισμένη εἰς ὑψὸς 300 περίπου μέτρων ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἐπὶ τοῦ μέσου κοιλώματος ἀποτομωτάτης καὶ ὀρθίας πλευρᾶς τοῦ ὄρους, καὶ ἀπέχει τῆς κωμοπόλεως περίπου ἡμίσειαν ὥραν. Ἡ πρὸς αὐτὴν ἄγουσα ὁδὸς εἶναι δύσβατος κατοκρεσεστάτη ἐν ἀρχῇ, εἶτα καθ' ὅσον πλησιάζει εἰς τὴν Μονὴν ἀνωφερῆς καὶ ἐπικίνδυνος· διότι ἀνωθεν τοῦ βυθίζοντος ἐπικρέμονται κρημνοὶ ἀπειλητικοί, ἐξ ὧν συχνότατα καταπίπτουσι λίθοι, καὶ ὀλόκληροὶ βράχοι, ὧν ἡ πτώσις πολλάκις προὔξενησε καὶ ζημίας εἰς τὸ οἰκοδόμημα τῆς Μονῆς.

Πλὴν τῆς θέσεως ἡ Μονή, καὶ αὐτὸς ὁ ναὸς αὐτῆς, ἀφιερωμένος εἰς τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου, οὐδὲν παρέχουσιν ἄξιον θέας. Ἡ Μονὴ ἔχει μόνον ἐξωτερικὸν τοῖχον, ὡς ἐσωτερικὸς δὲ χρησιμεύουσι τὰ πλευρὰ τοῦ ὄρους. Ἐντὸς δὲ αὐτοῦ τοῦ ὑψηλοῦ καὶ στενοῦ τμήματος εἶνε συνεσφιγμένα τὰ κελλία τῶν μοναχῶν, ὁ ναὸς, μικρὸς τὸ μέγεθος, αἱ δεξαμεναὶ τοῦ ὕδατος, οἱ φοῦρνοι, τὰ ἐστιατόρια, τὸ μαγειρεῖον, αἱ ἀποθήκαι. Ἡ εἴσοδος κεῖται πρὸς τὴν ἀνατολικὴν γωνίαν, ἀποτελουμένη ἐκ χθιαμάλῃς καὶ στενῆς, ἐν εἶδει θυρίδος, πύλης, κειμένης περὶ τὸ μέσον τοῦ ὕψους τῆς Μονῆς, εἰς ἣν ἀνέρχονται διὰ ξυλίνης κλίμακος, ἣτις ἐπὶ ἀρχαιοτέρων χρόνων θὰ ἦτο κινητὴ καὶ ἀνεούρετο ἐν ὥρᾳ κινδύνου.

Ἡ Μονὴ κατὰ τὰς παραδόσεις ἐκτίσθη τῷ 1088 ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, τοῦ ὁποῦοι ἡ εἰκὼν ὑπῆρχεν ἐν τῷ ναῷ, παριστώσα αὐτὸν ὄρθιον, περιβεβλημένον τὴν βασιλείον στολήν καὶ φέροντα ἀνὰ χεῖρας σκῆπτρον. Τὴν εἰκόνα ταύτην εἶδον τινεὶ τῶν ἐπισκεφθέντων τὴν νήσον περιηγητῶν. Ὁ Buchon ἀναφέρει ὅτι

ἦτο ἐπὶ ξύλου ἐξωγραφημένη (1)· ὡς δὲ οἱ μοναχοὶ εἶπον ἐμοὶ δὲν ἦτο ἐπὶ ξύλου, ἀλλ' ὑπὸ τὸν νάρθηκα τοῦ ναοῦ, ἐπὶ τοῦ ἐπιχρίσματος, ἀλλ' ὅτι πρὸ 15 ἐτῶν κατεστράφη ὑπ' ὀγκώδους λίθου, καταπεσόντος ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῶν βραχιδῶν τοιχωμάτων τοῦ ὄρους, ὅστις διατρυπήσας τὴν στέγην, κατέρριψε τὴν ἀψίδα τοῦ νάρθηκος τοῦ ναοῦ, ἐφ' οὗ ἦτο ἐξωγραφημένη, οἱ δ' ἐπισκευάσαντες τὰ φθαρέντα μέρη τοῦ ναοῦ, οὐδόλως μεριμνῶντες περὶ εἰκόνας καὶ ἱστορίας καὶ παραδόσεων, δὲν περιέσωσαν τὰ τεμάχια, ἀλλ' ἀπέριψαν ἐντελῶς ὡς ἄχρηστα.

Ἡ δὴ εἰκὼν τοῦ κτίτορος τῆς Μονῆς Ἀλεξίου σώζεται ἐπὶ χάρτου ἐν τῇ πρώτῃ σελίδι τοῦ κτηματολογίου τῆς μονῆς. Ἐν δὲ ἡ εἰκὼν τοῦ Ἀλεξίου ὑπῆρχε καὶ ἐπὶ σανίδος, ὡς ἀναφέρει ὁ Buchon, οὐδεὶς ἐγνώριζε τῶν ἐν τῇ Μονῇ. Ὁ Buchon, εἶδε τὸ οἰκόσημον τοῦ τῷ 1309 καταλαβόντος τὴν Ἀμοργὸν Γουλιέλμου Α' Σανούδου, τοπάρχου τῆς Νάξου, ἐπὶ τῶν τοίχων τῆς Μονῆς, παριστῶν λέοντα ὄρθιον, κρατοῦντα διὰ τῶν προσθίων ποδῶν σημαίαν κυματίζουσαν ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ· εἰκονίζει δὲ (2) τὸ οἰκόσημον τοῦτο διπλοῦν, εἰς τὸ μὲν ἓν ὁ λέων, κατὰ κατατομὴν εἰκονισμένος, στρέφεται πρὸς τὰ δεξιὰ, εἰς τὸ δεύτερον δὲ πρὸς τὰ ἀριστερά. Ἀλλὰ τοιαῦτα οἰκόσημα σήμερον δὲν ὑφίστανται ἐπὶ τῶν τοίχων τῆς Μονῆς. Ἐπὶ τοῦ πλακοστρώτου μόνον ἐδάφους τοῦ ναοῦ ὑπάρχουσιν ἀνάγλυφα δύο οἰκόσημα ἐπὶ μαρμάρου, παριστῶντα δύο λέοντας ὄρθιους, φέροντας στέμματα καὶ τείνοντας πρὸς τὰ πρόσω τοὺς ἐμπροσθίους πόδας, ὡς ἔχει τὸ παρατιθέμενον σχῆμα. Ταῦτα δὲ οὐδὲν ἀπίθανον νὰ εἶναι τῶν Σανούδων, οἵτινες ὡς ἀναφέρει ὁ Coronelli, καθ' ἃ φίλος ἐν Ἐνετίᾳ, ὃν ἠρώτησα, μοὶ εἶπεν, εἶχον οἰκόσημον ὄρθιον ἐστεμμένην λεοπάρδαλιν, ἐν τῇ στάσει, εἰς ἣν ἔχει τὸν λέοντα καὶ τὸ ἐν Ἀμοργῷ οἰκόσημον.

(1) Venetobyzantinischen Analekten, C. Hopf, σελ. 91.

(2) Atlas des nouvelles recherches historiques sur la principaute Francaise de Moree par J. A. Buchon. Πλν.40, ἀρ.φ. οἰκόσημον 21 καὶ 23.

Ἐν τῇ Μονῇ ταύτῃ, πλουσία, καὶ ἐπισήμω ἐν τῷ νησιωτικῷ κόσμῳ, εἰς ἣν πολλὰ ἀφιερῶματα βεβαίως ἐδόθησαν, οὐδὲν σῶζεται ἀρχαίων κειμήλιον ἢ χρυσοῦς βουλλῶν σχετικὸν πρὸς τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς ἱστορίαν. Τὸ σκευοφυλάκιον περιέχει εὐάριθμα χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ σκεύη, δι-σκοπότερα καὶ κενεῖα. Ἐφ' ἐνὸς ἐξαπετέρου ἀνεγνώσα τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν «Κτήμα μονῆς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Ἄμοργου, ἣτις ἀνεκένισθη παρ' Ἀλεξίου βασιλέως τοῦ μεγάλου Κομνηνοῦ δι' ἐξόδων Ἰωακίμ Ἱερομονάχου ἐν ἔτη 1682». Ἐφ' ἐνὸς δὲ ἀργυροῦ σταυροῦ ὑπάρχουσι κεχαραγμένα *recuperata* A. D. N. C. P. G. Ἡ Μονὴ ἔχει καὶ βιβλιοθήκην χειρογράφων. («Ὁρα Προσθήκην ΣΤ'.»)

Οἱ ἐν τῇ μονῇ ὑδρεύονται ἐκ δεξαμενῶν κειμένων καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ ναοῦ, εἰς ἃς συλλέγεται τὸ ὄμβριον ὕδωρ δι' αἰτάκων, κατὰ τὸν τρόπον, ὃν μετεχειρίζοντο καὶ οἱ ἀρχαῖοι πρὸς συλλογὴν τοῦ ὕδατος ἐκ τῶν βράχων ἐντὸς τῶν δεξαμενῶν τῶν ἀνύδρων φρουρίων, διὰ κατὰ σειρὰν δὴλα δὴ τοποθετήσεως ὀρθίων κεράμων ἢ πετρῶν ἐπὶ τοῦ ἐπικλινούσων ὑψωμάτων, ὥστε τὸ ὕδωρ καταρρέον καὶ ἔχῃ ὠρισμένην διεύθυνσιν εἰς τὴν δεξαμενὴν.

Ἐκτὸς τῆς μονῆς ἐν ἀριστερᾷ τῷ πορευομένῳ εἰς αὐτὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ κεῖται ναῖσκος τῶν Ταξιαρχῶν, ἀνήκων εἰς τὴν Μονήν.

Ἡ Μονὴ Χοζοβιωτίσσης ἔχει κτήματα πλείστα ὅσα ἐν Ἄμοργῷ καὶ μετόχια. Ὡς εἵπομεν δὲ καὶ ἀνωτέρω, οἱ γονιμώτεροι ἀγροὶ τῆς νήσου, οἱ πλουσιώτεροι ἀμπελῶνες καὶ ἔλαιῶνες ἀνήκουσιν εἰς αὐτήν. Τὰ ἐν Ἄμοργῷ μετόχια τῆς Μονῆς εἶναι Ἅγιος Γεώργιος Βαλσαμίτης μετὰ τῶν πέριξ κτημάτων, Ἅγ. Νικόλαος εἰς Καμάρι, Ἅγ. Αἰκατερίνη εἰς Γαῖδουρόκωλα ὑπὸ τὸν Ἅγιον Ἀρτέμιον, καὶ τὸ ἐν τῇ κωμοπόλει τῆς Ἄμοργου ὁ Φωτοδότης. Ἐν δὴμῳ Αἰγιαλῆς ἔχει μετόχιον τῆς Ἀναλήψεως παρὰ τὸ χωρίον Ποταμὸς, καὶ τὸν Ἅγιον Ἰωάννην Θεολόγον ἐπὶ τοῦ ὄρους Κρίκελα.

Ἄλλὰ πλὴν τῶν ἐν τῇ Ἄμοργῷ ἔχει κτήσεις ἐν χωρίῳ Μέλανες τῆς Νάξου, καὶ μετόχιον αὐτόθι Παναγίαν τὴν Κρουπτόματι, ἐν Πάρῳ δύο μετόχια, ἐν Σάμῳ Παναγίαν τὴν Σπηλιανήν, ἐν Θήρᾳ, ἐν Ἀνάφῃ, ἐν Ἀστυπάλαιᾳ, ἐν Ἴω. Ἐἶχεν ἐν Λέρῳ καὶ Καλύμῳ, ἀλλ' ἀπώλεσεν, ἐπίσης ἐν Κρήτῃ ἄλλοτε, ἀλλ' ἐξέποιήσεν ὡς μαρτυροῦσι σωζόμενα γράμματα πατριαρχικά, δι' ὧν ἐδίδοτο τῆ αὐτῆς ἀδεία. Ἄλλὰ πλὴν τούτων κτῆμα τῆς μονῆς εἶνε αἱ νησίδες Νικουριά, Γραμ-

πονῆσι, Κέρος, ἡ εὐφορος Σχινοῦσα, καὶ Ἡράκλεια. Ἐκ τούτων τῶν κτημάτων καταδεικνύεται ὅτι ἡ Μονὴ ἄλλοτε εἶχε μέγιστα εἰσοδήματα, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἡ κακὴ διοίκησις πρὸ πολλῶν ἐνιαυτῶν ἔστησεν ἐν αὐτῇ τὴν ἔδραν τῆς, ὥστε οὐδὲ ἀρχεῖα τακτικά ἔχει, οὐδὲ ἔγγραφα ἀρχαῖα, οὐδὲ κτηματολόγιον πλήρες. Τὸ κτηματολόγιον τῆς Μονῆς ὅπερ ἐγὼ εἶδον, ἀρχεται ἀπὸ τοῦ 1834. Σήμερον ἡ Μονὴ διατηρεῖ 15 μοναχοὺς ἰδιορρυθμῶς βιοῦντας, ἔχει δὲ περίπου ἐτήσιον εἰσόδημα 35,000 δραχμῶν. Ἐκ τούτου δὲ διατηρεῖ ἐν Ἀμοργῷ τὸν σχολάρχην καὶ τὸν δημοδιδάσκαλον. Δαπάνη αὐτῆς ὠκοδομήθη τῷ 1828 τὸ δημοτικὸν σχολεῖον. Τὸ χρηματικὸν ποσόν, ὅπερ ἡ Μονὴ δίδει κατ' ἔτος εἰς τὸ δημοτικὸν ταμεῖον πρὸς συντήρησιν τῶν σχολείων λέγεται ράτα (1).

Κτιτορικὸν βιβλίον καὶ ἱστορία γραπτὴ τῆς Μονῆς δὲν ὑπάρχει, ὡς ἔχουσιν ἄλλαι Μοναί. Μόνον ἡ παράδοσις, καὶ ἡ πρὸ 15 ἐτῶν ἀνέκαθεν σωζομένη εἰκὼν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ ἀναφέρει τοῦτον ὡς πρῶτον κτίτορα. Ἡ ἀρχαιοτέρα ἐκδεδομένη πηγὴ περὶ τῆς ὑπάρξεως τῆς Μονῆς εἶναι ἡ τοῦ Porcacchi (1572). (Ἔρα Προσθήκη Δ').

Αἱ περὶ τῆς Μονῆς δὲ παραδόσεις τῶν μοναχῶν, καὶ ἰδίᾳ περὶ τῆς εἰκόνης τῆς Παναγίας Χοζοβιωτίσσης εἶναι μυθικαί, καίπως ὁμοίαι πρὸς τὰς ἀναφερομένας εἰς ἄλλας Μονάς. Κατὰ τὰς παραδόσεις ταύτας γυνὴ τις ἀπὸ τοῦ Χοζόβου (;) ἐπὶ τῶν εἰκονομάχων ἔκρυψε τρεῖς εἰκόνας, τὰς ὁποίας κατόπιν, ἵνα μὴ περιπέσωσιν εἰς χεῖρας αὐτῶν ἔρριψεν εἰς τὴν θάλασσαν. Ἡ μία τούτων παρασυρθεῖσα ὑπὸ τῶν ρευμάτων τῆς θαλάσσης ἔφθασεν εἰς Ἄγιον Ὄρος, ἡ ἑτέρα δὲ προσῆγγισεν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀμοργοῦ, καὶ παρελήφθη ὑπὸ μοναχῶν, οἵτινες τὴν πρῶταν εἶδον ἐπὶ τοῦ βράχου, ἐφ' οὗ σήμερον ἡ Μονὴ ἐρείδεται, μέγιστον ἦλον ἐμπεπηγμένον, καὶ ἐθεώρησαν τοῦτο ὡς σημεῖον ὅτι ἐκεῖ ἡ θέλησις τῆς Θεοτόκου ὑπεδείκνυνεν ὅτι ἔπρεπε νὰ οἰκοδομησῶσι Μονήν, ὅπερ καὶ ἔπραξαν, ἀφοῦ προηγουμένως ἀνήγγειλαν τὰ τῆς εὐρέσεως τῆς εἰκόνης εἰς τὸν ἐν Πάτμῳ εὐρισκόμενον τότε αὐτοκράτορα Ἀλέξιον μετὰ τοῦ Ἁγίου Γερασίμου οἵτινες ἤλθον ἀμφοτέροισι εἰς Ἀμοργόν. Τότε ὁ Ἀλέξιος ἐξέδωκε χρυσοβούλλον, δι' οὗ ἀπέδιδε διάφορα δικαιώματα εἰς τὴν Μονήν, συνάμα δὲ ὤρισεν αἱ Μοναί Πάτμου καὶ Ἀμοργοῦ νὰ εἶναι ἀδελφικαί, καὶ νὰ διο-

(1) Rata λέξις τοῦ παρηκμαστός λατινισμοῦ, σημαίνουσα μερίδα διδομένην τινί.

ρίζηται ἡγοούμενος τῆς Μονῆς Πάτιμου ἐκ τῶν μοναχῶν τῆς Ἀμοργοῦ, καὶ τῆς Ἀμοργοῦ ἐκ τῶν τῆς Πάτιμου. Καὶ τοῦτο ἐξηκολούθησεν ἐπὶ πολὺν ἄλλ' ἐρχομένων ποτὲ τῶν πατέρων ἐκ τῆς Πάτιμου, ἐκινδύνευσεν τὸ πλοῖον ἐκ τρικυμίας, καὶ διεκόπη ἔκτοτε ἡ ἀδελφότης. Ἀναφέρει δὲ ἡ παράδοσις καὶ ὅτι ἡ Μονὴ Ἀμοργοῦ λεηλατηθεῖσα ἔμεινεν ἔρημος ἐπὶ 8 ἔτη, καὶ ὅτι τὸ ἀρχικὸν χρυσόβουλλον τοῦ Ἀλεξίου, καὶ ἄλλα σκευὴ μετεκόμισαν οἱ πατέρες εἰς Πάτιμον. Κατόπιν δὲ ἦλθον δύο πατέρες ὁ μὲν ἐκ Κρήτης, ὁ δ' ἐκ Καλίνου, οἵτινες ἀνεκαίνισαν τὴν Μονήν. Τὰ ὀνόματα τούτων ἦσαν μέχρι τινὸς γεγραμμένα ἐπὶ πλαζός, ἣτις κατεστράφη καὶ αὕτη ἐκ πτώσεως βράχου, ὡς καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ Ἀλεξίου.

Περὶ τῆς ἐτυμολογίας τοῦ ὀνόματος Χόζοβιτίσσα, οὐδὲν γινώσκωμεν θετικόν. Ἡ παράδοσις ἢ ἀνωτέρω ἀναφέρει πόλιν Χόζοβα, ἄλλ' ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο, καθόσον γνωρίζω, πόλις δὲν ὑπάρχει, οὔτε ὑπῆρξεν. Ἄν εἶνε χωρίον τι τῆς Μιζοῦ Ἀσίας, ἢ τῆς Παλαιστίνης ἀγνοῶ. Χόζοβα χωρίον ὑπάρχει ἐν τῷ δήμῳ Ψωφίδος τῆς ἐπαρχίας Καλοβρύτων, ἄλλ' οὐδεμία βεβαίως σχέσις μεταξὺ τούτου καὶ τῆς Ἀμοργοῦ. Προκειμένου ὁμως περὶ εἰκονομάχων καὶ περὶ διασώσεως εἰκότων, μνημονεύω ἀπλῶς ὅτι ὑπῆρξέ ποτε Μονὴ τοῦ Χουζιβᾶ καλουμένη, καὶ κειμένη πρὸς Ἀν. τῆς Ἱερικῶ, ἣν ἀναφέρει ὁ Εὐάγγριος ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ. (4, 7) (Ἐλ. Πατρολ. Τόμ. 86, 2716), κτισθεῖσα ὑπὸ Θεοδοσίου τοῦ κοινοβιάρχου, καὶ ἣτις ἀναφέρεται καὶ παρ' ἄλλων ὑπὸ τὸ ὄνομα Χουζιβᾶ. ("Ora Alph. Couret: Palestina sous les empereurs Grecs 326—636, ἐν τέλει σελ. XV). Ἐκ τῆς Μονῆς δὲ ταύτης, ἐνθα ἦσκησε κατὰ τοὺς Συναξαριστάς, ἔχει καὶ τὸ ὄνομα ὁ τῇ 8 Ἰανουαρίου ἐορτάζων ὁσιος πατῆρ Γεώργιος ὁ Χόζεβίτης.

Ἐπομεν ἀνωτέρω ὅτι ἀρχαιότεραν μαρτυρίαν ἐκδεδομένην τῆς ὑπαρξέως τῆς Μονῆς δὲν γινώσκωμεν τῆς τοῦ Thom. Porcacchi, ἔχομεν ὁμως ἀνέκδοτον μνημεῖον. ὅπερ μοι ἀνεκοίνωσε προθύμως ὁ δήμαρχος Ἀμοργοῦ Κύριος Ἰωάννης Βλαβιανός, τῆς γ' μ. Χ. ἐκατονταετηρίδος, χρυσόβουλλον τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Δουκὸς Ἀγγέλου Κομνηνοῦ, δι' οὗ κανονίζει καὶ ἐπικυροῖ τὰ παλαιγενῆ δικαιώματα τῆς μονῆς, κυρίως δὲ τὰ ἐπὶ μετοχιῶν αὐτῆς ἐν τῇ νήσῳ Ἰω, ἅτινα εἶχον προσεπικυρώσει πρότερον οἱ βασιλεῖς Κομνηνὸς Λάσκαρης, καὶ Ἰωάν. Δοῦκας. Μνημονεύονται δ' ἐν τῷ χρυσοβούλλῳ καὶ δύο ἄρχοντες ἀναθεωροῦνται τῶν κτημάτων τούτων, φέροντες γνήσια βυζαντινὰ ἐπώνυμα, ὡς τότε ὑπῆρχον ἐν χρήσει, ὁ Ζαγαρομάτης, καὶ ὁ Μονοχυτρός.

Τὸ ἀντίγραφον, ὅπερ μοι ἐδόθη παρὰ τοῦ κ. Δημάρχου, φαίνεται

ὅτι εἶνε ἀντίγραφον πολλῶν ἄλλων ἀλλεπαλλήλων ἀντιγράφων ἐκ τοῦ πρωτοτύπου, οὐπινος ἄγνωστος ἡ τύχη, διὸ καὶ ἐν τῷ κειμένῳ ὑπάρχουσι χωρία ἠλλοιωμένα καὶ δυσνόητα. Καὶ αὐτὴ ἡ χρονολογία εἶναι ἐσφαλμένη· διότι μνημονεύει μῆνός Μαΐου τῆς 6ης Ἰνδικτιῶνος τοῦ 6707 (μ. Χ. 1198), ὅπερ εἶνε ἐσφαλμένον, διότι δὲν συνέπιπτε πρὸς τὸ ἔτος τοῦτο Ἰνδικτιῶν ἕκτη, πρὸς δὲ διότι ὁ Μιχαὴλ Κομνηνὸς Παλαιολόγος δὲν ἦτο αὐτοκράτωρ τότε, ἀλλ' ὁ Ἀλέξιος Β'. Διὸ ἐπιηνέγκαμεν τὴν ἐξῆς διόρθωσιν ἐν τῷ κειμένῳ «τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ ἑπτακισιοστοῦ ἑβδομηκοστοῦ πρώτου, ἔτους» ὅτε ὑπῆρχε καὶ Ἰνδικτιῶν ἕκτη· συμπίπτει δὲ τὸ ἔτος τοῦτο πρὸς τὸ 1262 μ. Χ., ὅτε ὁ Μιχαὴλ ἦτο κύριος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κυριεύσας αὐτὴν ἀπὸ τῶν Φράγκων.

Τὸ χρυσόβουλλον τοῦτο δημοσιεύομεν ἐν Προσθήκῃ Ζ'. Ὡσαύτως δημοσιεύομεν καὶ χειρόγραφον σημείωσιν περὶ τῶν κτημάτων τῆς Μονῆς ἐφόρου τῆς παιδείας, σταλέντος τῷ 1825 εἰς τὰς νήσους, ὅπως θέσῃ εἰς δημοπρασίαν τὰς προσόδους τῶν Μονῶν.

Ἐτερον ἐκκλησιαστικὸν μνημεῖον ἐν Ἀμοργῷ ἄξιον μνείας εἶναι ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Βαλσαμίτου, τὰ μέγιστα τιμώμενος ὑπὸ τῶν ἐγγχωρίων ἕνεκα πηγῆς ὕδατος εὐρισκομένης ἐν αὐτῷ, εἰς ἣν ἀποδίδουσι μαντικὴν δύναμιν, καὶ ἔρχονται ὑποβάλλοντες διὰ τοῦ ἱερέως ἐρωτήματα, ὅπως γνωρίσωσι τὸ ἄδηλον μέλλον. Τοῦ μνημείου τούτου μνημονεύουσιν οἱ πλεῖστοι τῶν ἐπισκεφθέντων τὴν νῆσον περιηγητῶν· ἡ ἀρχαιότερα δὲ χρονολογία εἶνε ἡ τοῦ Ῥιχάρδου, Ἰησουίτου ἑλθόντος εἰς τὴν νῆσον τῷ 1661 (1). Μετ' αὐτὸν μνημονεύει τοῦ μαντείου ὁ Σωζὲ 1698, ὁ Τουρνεφόρτιος 1700, ὁ Γρηγ. Μπάρσκης Ῥώσος ἀρχιμανδρίτης 1722 (2), ὁ Σοννίνης τῷ 1777, ὁ Ῥὸς 1841.

Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγ. Γεωργίου τοῦ Βαλσαμίτου κεῖται πρὸς τὰς ἀνατολικὰς κατωφερείας τοῦ βουνοῦ Σκοποῦ. Ὀνομάσθη δὲ λέγουσι Βαλσαμίτης ἐκ τῶν αὐτόθι φρομένων βαλσαμίων, οὕτω καλουμένου τοῦ φυτοῦ, τοῦ μᾶλλον γνωστοῦ ὑπὸ τὸ ὄνομα ἀγριόδουσμος. Ἐπὶ τῶν παραστάδων τῆς θύρας τῆς εἰσόδου τοῦ ναοῦ ὑπάρχει χρονολογία τῆς ἀνακαινίσεως αὐτοῦ τῷ 1688 ὑπὸ Ἀνατολίου Βλάχου, καθὼς καὶ ἑτέρα τῷ 1796 ἐπὶ Θεονίμφης μοναχῆς Σικινίας. Ἐπὶ τοῦ ἐδά-

(1) Pegues, Histoire et phenomenes du vulcan et des iles volcaniques de Santorin σελ. 547.

(2) Τὴν περὶ τοῦ Ῥώσσου τούτου περιηγητοῦ σημείωσιν ἔδωκεν ἐμοὶ ἐν Ἀμοργῷ ὁ ἱερεὺς τοῦ ναοῦ Ἀνατόλιος Νικηφοράκης.

φους εικονίζεται ἐν ἀναγλύφῳ ὁ δικέφαλος ἀετός, ὅπως τοῦτο ἐθίζεται εἰς ὄλας τὰς ἀρχαίας ἐκκλησίας τῶν νήσων, ὑπάρχει δὲ καὶ τάφος φέρον ἐπιτύμβιον «Φίλαρετι μοναχῷ ἐν ετεῖ 1757 σεπτεμβριου 13, εγεγονηο ο τυμβος ουτος τω εδαφει αναλωμασι».

Ἐντὸς τοῦ ναοῦ εὐρίσκεται τὸ ἁγίασμα, ὡς λέγουσιν ἐν τῇ νήσῳ. ἡ μαντική πηγή. Αὐτόθι πρὸς τὸν μεσημβρινὸν τοῖχον, ὅστις μᾶλλον ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ βράχου τοῦ ὄρους, ἐφ' οὗ ὁ ναὸς ἔκτισται, ὑφύεται τετράγωνον κουβούκλιον λιθόκτιστον, ἐν εἶδει ναΐσκου, στεφόμενον πρὸς τὰ ἄνω διὰ θυρίδων μικρῶν ἀψιδωτῶν. Ἐξ τὴν βάσιν δὲ τούτου μικροτέραν τοῦ ἐνὸς τετραγωνικοῦ μέτρον, εἶναι κεχωρισμένη ὕδρια πλήρη, ἄνευ πυθμένος, ἔχουσα ἐπὶ τοῦ στομίου, σπιθαμαίας ὡς ἔγγιστα διαμέτρου, πλάκα μαρμαρίνην διάτρητον, ἧς τὴν ὀπὴν καλύπτουσι διὰ κινητοῦ στρογγύλου ἐπιστομίου. Ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν δὲ τοίχων τοῦ κουβουκλίου εἶναι ἐξωγραφημένα εἰκόνες πρὸς Β τοῦ Ἁγ. Χαραλάμπου καὶ Ἁγίου Νικολάου, πρὸς Ἀν. τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, πρὸς Μ τῆς Ἁγ. Βαρβάρας καὶ Ἁγίας Αἰκατερίνης· ἄνωθεν τοῦ κουβουκλίου ἡ Θεοτόκος, ἐν μέσῳ ὁ Ἰησοῦς Χριστός, καὶ ἐν ἀριστερᾷ ὁ Ἁγ. Ἰωάννης ὁ Προδρόμος. Κάτωθεν τούτων ἡ εἰκὼν τοῦ Προφ. Ἡλιοῦ, καὶ πρὸς Δ ἡ τοῦ Μιχαὴλ Ἀρχαγγέλου.

Ἡ ὕδρια αὕτη πληροῦται μέχρι τοῦ ἡμίσεος ὕδατος διαυγοῦς καὶ ποσίμου ἀφ' ἑαυτῆς, διαπηδῶντος ἡρέμα ἐκ τοῦ βράχου διὰ τοῦ ἀνοικτοῦ πυθμένος· ἐνίοτε δ' ἐπὶ πολυομβρίας καὶ ὑπερχειλίζοντος. Ἐντὸς τοῦ κουβουκλίου δὲν ὑπάρχει ἰκανὸν φῶς καὶ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ὕδριας εἶναι σκοτεινόν, καὶ μόνον δι' ἀνημμένον κηρίου δύναται τις νὰ ἰδῇ τὸ ἐντὸς ὕδωρ. Ἀπέναντι δὲ τῆς εἰσόδου τοῦ ναοῦ ὑπάρχει ἐπὶ τοῦ βράχου ἐσκαμμένος λάκκος σπηλαιώδης, πλήρης ὕδατος, ὅπερ θεωρεῖται καὶ τοῦτο ἁγίασμα.

Ἡ ἱεροτελεστία πρὸς συμβολὴν τῶν οἰωνῶν τοῦ ὕδατος τούτου γίνεται ὡς ἐξῆς: Προσέρχεται ὁ θέλων νὰ συμβουλευθῇ τὸ ὕδωρ εἰς τὸν ἐκεῖ ἱερέα ζητῶν παρ' αὐτοῦ ν' ἀνοίξῃ ἐν ἡ δύο ἢ πλείω ἁγίασματα, τόσα δῆλα δὴ, ὅσα ἐρωτήματα ἔχει νὰ ὑποβάλῃ, ὁ δὲ ἱερεὺς, φέρον τὸ πετραχήλιόν του, ἀναγιγνώσκει ἰδίαν εὐχὴν εἰς Ἁγίον Γεώργιον, καὶ εἶτα ἀντλεῖ διὰ ποτηρίου ἐκ τῆς ὕδριας ὕδωρ καὶ ἐξετάζει τὰ σημεῖα, ἐπιδεικνύων καὶ τῷ ἐρωτῶντι. Εἶνε δὲ ταῦτα σώματα ξένα, ἐμπίπτοντα εἰς τὸ ὕδωρ ἢ ἐξερχόμενα ἐκ τοῦ βάθους τῆς ὕδριας, ἐχούσης πυθμένα αὐτὸν τὸν βράχον· εἶνε ἐπομένως ἡ ὑδροβία ἔντομα, ἡ κόνις, ἡ τρίχες, ἡ ξηρὰ φύλλα, ἡ ὑποστάθμη ἰλύος καὶ τὰ τοιαῦτα.

Αἱ ἀπαντήσεις τοῦ ἱερέως, ὡς εἰκός, δίδονται διὰ τρόπον ἀορίστου καὶ δι' ἐκφράσεων γενικῶν. Κατὰ παράδοσιν δ' ἐδόθησαν εἰς τὰ σημεῖα ταῦτα τοῦ ὕδατος ὠρισμένα σημασίαι καὶ ἔννοιαι.

Τὸ μαντεῖον τοῦτο ἦτο περιβόητον ἐπὶ τῶν παρελθουσῶν ἑκατονταετηρίδων, εἰς αὐτὸ προσήρχοντο ἐκ πασῶν τῶν νήσων προσκνηταὶ ὄπως συμβουλευθῶσιν, ἰδίως δὲ ναυτικοί.

Φαίνεται δὲ ὅτι πρότερον ἄλλως ἐξετελοῦντο τὰ τῆς μαντείας, διότι πάντες οἱ περιηγηταί, ὧν ἐμνημονεύσαμεν, γράφουσιν ἀπλῶς ὅτι ἡ ἀνάβασις ἢ ἡ κατάβασις τοῦ ὕδατος, ἢ ἡ ἀφ' ἑαυτῆς ἐκκένωσις καὶ πλήρωσις τῆς ὑδροίας ἦτο τὸ μόνον εἰσίοιον ἢ δυσίοιον σημεῖον.

Σήμερον ἡ μαντικὴ πηγὴ δὲν ἔχει τὴν φήμην τῆς προτέρας αὐτῆς ἀκμῆς· δὲν προσέρχονται δὲ προσκνηταὶ ἢ σπανιώτατα ἐξ ἄλλων νήσων. Οἱ Ἀμοργῖνοι ὁμῶς τιμῶσιν αὐτὴν καὶ πιστεύουσιν, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ὀσημέραι ἀναπτυσσόμενοι κατανοοῦσι τὸ ἄσκοπον τῶν τοιούτων ἐρωτήσεων, καὶ συμβουλῶν, καὶ τὸ ἄτοπον τῆς ἐγκαταμίξεως τοῦ θεοῦ εἰς ἀνθρωπίνας χρείας.

Περὶ τοῦ μαντείου τούτου ἐνταῦθα συντόμως διέλαβον, διότι ἔγραψα περὶ τούτου ἐκτενέστερον εἰς ἰδίαν μελέτην μου «Τὸ ἐν Ἀμοργῷ Μαντεῖον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Βαλαμίτου», δημοσιευθεῖσαν ἐν φυλλαδίῳ 411 τοῦ περιοδικοῦ τῆς Ἑστίας, 13 Νοεμβρίου 1883.

Πρὶν ἢ περατώσωμεν τὸ κεφάλαιον τοῦτο, θεωροῦμεν ἀναγκαῖον νὰ μνημονεύσωμεν ἰδιαζουσῶν τινῶν θρησκευτικῶν τελετῶν κατὰ τὴν διακαινίσμιον ἑβδομάδα πομπωδῶς τελουμένων, καὶ ἴσως ἔχουσῶν καταγωγὴν ἀρχαίαν. Καθόλου δὲ παρατηρῶ ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς θρησκευτικῆς καταστάσεως τῶν κατοίκων, ὅτι ὡς πρὸς τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα οἱ κάτοικοι ἐν γένει τῶν νήσων ὑπερεροῦσι τοὺς τῶν ἡπειρωτικῶν χωρῶν τῆς Ἑλλάδος. Μεμονωμένοι ἐπὶ τῶν νησιωτικῶν βράχων, ὡσεὶ ἐν ἔξορῳ, πόρρω τῶν ὁμοειδῶν, καὶ ἠναγκασμένοι ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῶν τόπων εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν ναυτιλίαν, οὐδένα ἕτερον ἔχουσιν ἠθικὸν περισπασμὸν ἢ τὴν θρησκείαν· πάσαι αἱ πρὸς τέρψιν πανηγύρεις αὐτῶν εἶναι συνδεδεμένα ἀναποσπástως πρὸς μίαν θρησκευτικὴν τελετὴν. Ἐν Ἀμοργῷ δὲ παρετήρησα ὅτι ἰδιαζόντως τιμῶσι τοὺς ἱερεῖς, χαιρετῶσιν αὐτοὺς πάντοτε διὰ μετανοίας καὶ δι' ἀσπασμοῦ τῆς χειρὸς. Τοιαύτην δὲ μετάνοιαν καὶ ἀσπασμὸν ποιού-

σι καὶ αὐταὶ αἱ μητέρες πρὸς τοὺς ἰδίους υἱοὺς, ὅταν εἶναι ἱερωμένοι. ὑποχωροῦσης καὶ τῆς ἡλικίας καὶ τῆς ἀξιοπρεπείας τῆς μητρὸς ἀπέναντι τοῦ σεμνοῦ σχήματος τοῦ ἱερέως. Ἐν τοῖς ναοῖς δὲν ἔχουσι δίσκου, δὲν ἀνάπτουσιν ὑποχρεωτικῶς κηρία ἄλλα πλὴν τῶν κεκανονισμένων. Ὅλα εἶναι αὐτοπροαίρετα. Εἰς πᾶσαν κηδεῖαν κατ' ἔθιμον μετέχουσι πάντες οἱ ἱερεῖς τῆς πόλεως ἢ τοῦ χωρίου· κατ' ἔθιμον δὲ ὡσαύτως παλαιὸν ἢ διδομένη ἀμοιβὴ εἰς ἕκαστον τῶν ἱερέων διὰ τὴν κηδεῖαν εἶναι λεπτὰ δέκα. Ἐν Ἀμοργῷ, ὡς εἶπομεν αἱ ἐκκλησίαι δὲν διακρίνονται ἐπὶ μεγέθει καὶ ἀρχιτεκτονικῇ τέχνῃ, ἀλλ' οὐχ ἤττον πᾶσαι, καὶ αὐτὰ ἔτι τὰ ἐξωκκλησία ἔχουσιν ἰκανὴν εὐπρέπειαν, καὶ πανταχοῦ διακρίνει τις τὰ ἴχνη τῆς εὐλαθείας.

Ἡ θρησκευτικὴ τελετὴ, ἣς ἀνωτέρω ἐμνήσθημεν, συνίσταται εἰς τὴν ἐν πομπῇ κατὰ τὴν διακαινίσμον ἐβδομάδα περιαγωγὴν τῶν εἰκόνων τῆς Παναγίας τῆς Χοροβιωτίσης καὶ τῆς τοῦ Ἀγ. Γεωργίου τοῦ Βαλσαμίτου εἰς τὰς ἐξοχάς. Κατὰ τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα, μετὰ τὴν μεσημβριαν οἱ μοναχοὶ τῆς μονῆς, μετὰ παράκλησιν τελουμένην παρ' αὐτῶν καὶ μετὰ τὸν ἀσπασμόν, παραλαμβάνουσι δύο εἰκόνας τῆς Παναγίας, ὧν ἡ μία ἢ τῆς Χοροβιωτίσης, τὴν εἰκόνα τοῦ Ἀγ. Γεωργίου Βαλσαμίτου, τὴν σημαίαν τῆς Ἀναστάσεως μετὰ σιδηροῦ σταυροῦ (δοτις κατὰ παράδοσιν θεωρεῖται ὅτι εὐρέθη ἐπὶ χαράδρας τοῦ ὄρους Κρίκελα, ἔνθα τὰ νῦν κεῖται ἐκκλησία τοῦ Σταυροῦ), καὶ φέρουσιν ἔξω τῆς μονῆς, ὀλίγα βήματα μακρὰν. Αὐτόθι δὲ τρεῖς ἱερεῖς τῆς κομοπόλεως, ὀριζόμενοι πρὸς μεταφορὰν τῶν εἰκόνων, καὶ ἐπὶ τούτῳ ἐρχόμενοι μέχρι τῆς Μονῆς, παραλαμβάνουσιν ἐκ τῶν μοναχῶν τὰς εἰκόνας, καὶ ἐν συνοδίᾳ χριστιανῶν ψάλλοντες τὸν ἀναστάσιμον κανόνα, κατέρχονται μέχρι τοῦ παρὰ πῆ κομοπόλει Ἀμοργοῦ μετοχίου τῆς Μονῆς τοῦ Φωτοδότου, ἔνθα τελεῖται ἡ δευτέρα ἀνάστασις, καὶ ὅπου προσέρχονται πάντες οἱ πολῖται. Σημειωτέον δὲ ὅτι τὰς δύο εἰκόνας τῆς Παναγίας φέρουσι πάντοτε ἱερεῖς, τὴν τοῦ Ἀγ. Γεωργίου λαϊκὸς δὲν καλοῦσιν εἰκονισματάρην· λαϊκὸς δὲ φέρει καὶ τὴν σημαίαν ὁ σταυροφόρος, καὶ τὸ θυμιαστήριον, ὁ θυμιατάρης.

Τῇ πρωτῇ τῆς Δευτέρας εἰς τῶν ἱερέων τῆς συνοδίας ἀναβαίνει ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ, ἔνθα τελεῖ ἐν τῷ ἐκεῖ ναίσκῳ λειτουργίαν, οἱ λοιποὶ δὲ δύο ἱερεῖς λειτουργοῦσιν ἐν τῷ Φωτοδότῃ. Γίνεται δὲ τὴν Δευτέραν, ὡς καὶ τὰς ἐπιλοίπους ἡμέρας, μονοκκλησίᾳ, ὃ ἐστὶ ἐν μιᾷ μόνῃ ἐκκλησίᾳ τῆς κομοπόλεως τελεῖται λειτουργία. Μετὰ τὸ πέρας τῆς λειτουργίας λαμβάνουσιν οἱ συνοδοί

τάς εικόνας, καὶ ἀναβαίνουνσιν εἰς Προφήτην Ἡλίαν, ἔνθα περιμένει αὐτοὺς ὁ λειτουργήσας ἱερεὺς. Ἐκεῖ μένουσι μέχρι τῆς 2 ὥρας μ. μ., εἶτα δὲ καταβαίνουνσιν εἰς τὴν θέσιν Δέμα, ἔνθα ἀναμένει αὐτοὺς ὁ λαός. Ἄλλοτε ἦτο ἔθιμον οἱ πολῖται νὰ πέμπωσιν ἓνα ἀμνὸν διὰ τοὺς ἱερεῖς τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ, ἰδίως δὲ ὡς τάξιμον προσεφέρετο ἀμοιβαδὸν κατ' ἔτος ὑπὸ τῶν οἰκόντων Ἀμοργίνων τὴν Δονοῦσαν, ἀλλὰ τὸ ἔθιμον τοῦτο πρὸ πολλοῦ κατηργήθη, ὡς καὶ ἄλλα πολλὰ τῆς κοινοτικῆς ἐλευθεριότητος.

Ἐκ τοῦ Λέματος ὁ λαός, καὶ πᾶσα ἡ συνοδία τῶν ἱερέων φθάνει εἰς τὴν Μητρόπολιν τῆς ζωμπολέως, ἔνθα τελεῖται ὁ ἑσπερινός.

Τὴν Τρίτην ἡ συνοδία μεταβαίνει εἰς Ἁγ. Γεώργιον τὸν Βαλαμίτην, ἐξ οὗ ἐπιστρέφει τὸ ἑσπέρας εἰς τὴν πόλιν, καὶ καταθέτει τὰς εικόνας ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Πάντων.

Τὴν Τετάρτην εἰς τῶν συνοδῶν ἱερέων μεταβαίνει εἰς Τερλάκι, ὅπου ὑπάρχει πύργος ἀρχαῖος, καὶ ἐκκλησία Ἁγίου Γεωργίου, ἔνθα τελεῖ λειτουργίαν. Καὶ ἐνταῦθα ἄλλοτε ἐγένετο τάξιμον παρὰ τῶν πολιτῶν ἀμνοῦ, ἄρτου, καὶ οἴνου. Τὸ ἑσπέρας κατέρχονται εἰς Κατάπολα καὶ τελοῦσιν ἑσπερινόν, μένοντες καὶ ὅλην τὴν ἐπομένην Πέμπτην.

Τὴν Πέμπτην τὸ ἑσπέρας ἀναβαίνουνσιν εἰς τὴν ζωμόπολιν καὶ καταθέτουσι τὰς εικόνας εἰς τὸν ναὸν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ἔνθα τὴν προΐαν τῆς Παρασκευῆς λειτουργοῦσι, τὸ δ' ἑσπέρας φέρουσι τὰς εικόνας εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ἔνθα λειτουργοῦσι τὸ Σάββατον, τὸ δ' ἑσπέρας φέρουσι αὐτὰς εἰς τὴν Μητρόπολιν, ἔνθα τελοῦσιν ἑσπερινόν, τὴν δὲ Κυριακὴν λειτουργίαν. Περὶ τὴν 11ην ἢ 12ην τῆς Κυριακῆς ταύτης τελοῦσιν ἑσπερινόν καὶ φέρουσι τὰς εικόνας εἰς τὸ νότιον τῆς πόλεως, εἰς θέσιν Σελλάδα, καὶ ἐναποθέτουσιν ἐπὶ βράχου, ἔνθα προσέρχονται οἱ κάτοικοι καὶ ἀσπάζονται αὐτάς. Μετὰ τὸν ἀσπασμὸν δὲ παραλαμβάνοντες φέρουσι ἐν συνοδίᾳ εἰς τὴν Μονήν. Οἱ μοναχοὶ ἅμα τῇ ἐμφανίσει μαζρόθεν τῆς συνοδίας κατέρχονται, τελοῦσιν ἔξω τῆς Μονῆς ἐν ὑπαίθρῳ παράκλησιν, μεθ' ἣν παραλαμβάνουσι τὰς εικόνας καὶ μεταφέρουσι εἰς τὴν Μονήν, εἰς ἣν εἰσέρχονται καὶ πάντες οἱ συνοδεύοντες χριστιανοί. Οἱ μοναχοὶ δὲ κατ' ἔθιμον διανέμουσι τεμάχια ἄρτου καὶ τυροῦ εἰς τοὺς λαϊκούς, ἀνά ἓν δὲ πρόσφορον εἰς τοὺς συνοδοὺς ἱερεῖς.

Σημειωτέον δὲ ὅτι, καθ' ἅπασαν ταύτην τὴν ἐβδομαδιαίαν περι-
γωγὴν τῶν εἰκόνων ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, οὐδεμία ἀσκεῖται κερδοσκο-
πία παρὰ τῶν ἱερέων ἢ τῶν λαϊκῶν. Τὴν τελετὴν ταύτην τελοῦσι πάν-
τες ἀφιλοκερδῶς.

Ἐτέρα τις ἑορτὴ θρησκευτικὴ τελεῖται κατὰ τὴν ἐπέτειον τῆς Ἁγί-
ας Παρασκευῆς, καὶ τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Βρούτση. Οἱ ἔχοντες
περὶ τοὺς ναοὺς τούτους ἀγροῦς, διορίζουσι μεταξὺ αὐτῶν ἓνα ἐπι-
στάτην ἢ τελετάρχην, εἰς ὃν δίδουσι πρὸς φύλαξιν ἅπαξ μερίδα τῶν
συγκομιζομένων καρπῶν, σίτου, κριθῆς, ἐλαίου, φάβας, τυροῦ κτλ.
Οὗτος διατηρεῖ τὰς εἰσφορὰς ταύτας εἰς ἀποθήκην κειμένην παρὰ
τοῖς εἰρημένοις ναοῖς, ἢν καλοῦσιν οἱ Ἀμοργῖνοι μαγγιπειό, ἐκ τῆς
βυζαντινῆς λέξεως μάγγιπος (μάγειρος). Ἐν τῷ μαγγιπειῷ δ' εὐ-
ρίσκονται καὶ ὅλα τὰ χρήσιμα μαγειρικὰ σκεύη, ἀποκτηθέντα καὶ ταῦ-
τα δι' εἰσφορᾶς, καὶ ἀνήκοντα εἰς τοὺς συνερασιστάς. Αἱ τροφαὶ
αὗται χρησιμεύουσιν εἰς τοὺς προσερχομένους κατὰ τὴν παραμονὴν
τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου ἢ Ἁγίας συνεορταστάς, οἵτινες συντροφῶου-
σιν ἐν κοινῇ τραπέζῃ.

Οἱ πανηγυρισταὶ ἠναγκασμένοι ὄντες νὰ διανυκτερεύσωσι περὶ
τοὺς ναοὺς, διότι εὐρίσκονται πόρρω τῆς κομποπόλεως καὶ τῶν ἀγρο-
κατοικιῶν, κίττουσιν ἐκ ξηρολίδων καλύβας ἐπὶ τῶν ὁποίων ὁ τελε-
τάρχης κατ' ἔτος ὑποχρεοῦται νὰ θέτῃ στέγην ἐκ κλάδων δένδρων.
Ἐντὸς δὲ αὐτῶν, ἔχουσὼν σχῆμα ἐλλειψοειδές, διανυκτερεύει ἐκά-
στη οἰκογένεια. Αἱ καλύβαι αὗται εἶνε ἰδιοκτησία ἐκάστης οἰκογενεί-
ας, διατηροῦνται δι' ὅλου τοῦ ἔτους, καὶ ὀνομάζονται ὑπὸ τῶν ἐντο-
πίων μοῦσαι, διὰ λέξεως ἀνηκούσης εἰς τὸν παρηγμακότα λατινι-
σμόν, σημαίνουσας δ' οἰκίσκον ἄθυρον.

Αἱ ἑορταὶ αὗται ἐτελοῦντο καὶ εἰς ἄλλας ἐκκλησίας, ὅλον ἐν τῇ ἀ-
κροπόλει τῆς Ἀρκεσίνης, ἔνθα φαίνεται ἔτι τὸ μακρὸν ἐστιατόριον
καὶ αἱ ἀποθῆκαι, ἀλλ' ὁσημέραι ἐκλείπουσιν ἢ παλαιὰ ἀδελφότης,
ἣτις περὶ τὸν βωμόν τοῦ ναοῦ συνήθροισεν ἐπὶ τῷ αὐτῷ τοὺς κατοί-
κους ὀρισμένης περιφερείας ἐχαλαρώθη αἱ νέαι ἀνάγκαι, ὁ νέος βί-
ος, ὁ μέγας ἀγὼν πρὸς πορισμόν τῶν τοῦ βίου ἀφῆρσε καὶ ἀφαιρεῖ
καθ' ἐκάστην πᾶσαν μέριμναν πρὸς τοιοῦτους συμπανηγυρισμούς.

τά σήμερον ἐπὶ τῆς σκιῆς ἐκάστοτε ἐμφανιζόμενα.

Καθ' ἃ γνωστὸν ἐκ τῆς ἀρχαίας γεωγραφίας ἡ Ἄμοργός ἦτο τριπόλις, ὃ ἐστὶ περιελάμβανε τὸ πάλαι τρεῖς πόλεις αὐτονόμους, Ἄρκεσίνην, Αἰγιάλην καὶ Μινωαν, ὧν αἱ θέσεις εἶναι ἀκριβῶς σήμερον καθωρισμένα. Ὁ Πτολεμαῖος τὰ ὀνόματα τῶν πόλεων τῆς καταγράφει παρηλλαγμένα τὴν Μινωαν καλεῖ Μινύϊαν, τὴν Αἰγιάλην Βεργιάδα. Ὁ Σουΐδας τὴν Αἰγιάλην καὶ Ἄρκεσίνην καλεῖ Αἰγιαλὸν καὶ Ἄρκεσίμην. Ὁ Στέφανος Βυζάντιος, ἐν λέξει Ἄμοργός ἀναφέρει τὰς τρεῖς πόλεις τῆς νήσου Ἄρκεσίνην, Αἰγιάλην καὶ Μινωαν, ὡς γράφει, ἀλλ' ἐν λέξει «Ἄρκεσίνη» σημειοῖ: «Ἄρκεσίνη, Μία τῶν τριῶν πόλεων, τῶν ἐν Ἄμοργῷ τῇ νήσῳ, ἦσαν γὰρ Μελανία, Μίνοφα, Ἄρκεσίνη. Πολύβιος δὲ ἀρσενικῶς τὸν Ἄρκεσίνην φησί. Τὸ ἐθνικὸν Ἄρκεσινεύς.» Μέχρι τοῦδε ἡ ἀντίφασις τοῦ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου δὲν ἐξηλέγχθη, οὐδ' ὅποια τις ἡ Μελανία αὕτη, ὥστε ἡ παραδρομὴ ἐνταῦθα παρεσιέφευξεν, ἢ τ' ὄνομα Μελανία δὲν ἦτο πόλεως, ἀλλ' ἔσχατιᾶς ἢ κόμης τῆς νήσου· ἴχνη δὲ οἰκήσεων ἀρχαίων πολλαχοῦ αὐτῆς ὑπάρχουσι.

Τὸ ὄνομα Ἄμοργός ἀναφέροτο εἰς πᾶσαν τὴν νήσον, ἥτις εἶχε καὶ πρόσθετα ὀνόματα, ὡς καὶ πολλὰ ἄλλα τῶν Κυκλάδων καὶ Σποράδων, ὀνομαζομένη καὶ Ὑπερία, Πλαταγία ἢ Παταγία, Παγκάλῃ καὶ Ψυχία (1). Ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς δὲ ἀναφερομένων τῶν ὀνομάτων τῶν πόλεων τῆς προσετίθητο καὶ ἡ ὀνομασία Ἄμοργός ἢ Ἄμοργία, πρὸς διάκρισιν βεβαίως ἀπὸ ἄλλων πόλεων ὁμωνύμων, κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον: «Μειλησίων τῶν κατοικούντων ἐν Αἰγιάλῃ τῆς Ἄμοργίας ἔδοξε κτλ.» «Μειλησίων τῶν Ἄμοργὸν Αἰγιάλην κατοικούντων, ἔδοξε κτλ.» «Σαμίων τῶν Ἄμοργὸν Μινωαν κατοικούντων ἔδοξε κτλ.» Ἐξ ἐπιγραφῶν δὲ ὡσαύτως μανθάνομεν ὅτι τὸ ἐθνικὸν τῆς Αἰγιάλης ἦτο Αἰγιαλεινός, τὸ τῆς Μινωας, Μινωοῆτις, καὶ τὸ τῆς Ἄρκεσίνης Ἄρκεσινεύς (2).

Αἱ τρεῖς ἀρχαῖαι πόλεις τῆς Ἄμοργοῦ ἔκειντο πρὸς τὴν βόρειον

(1) Κυκλαδικὰ σελ. 30.

(2) Ὅρα Inscriptiones Graecae ineditae L. Rosius, fasciculus II, σελ. 24 καὶ 36.

παραλίαν· διότι αἴτη μόνον διὰ τῶν λιμένων καὶ τῶν ὄρων αὐτῆς, καὶ τῶν ποικίλων κατατομιῶν τῶν ἀκτῶν παρείχε προσφόρους θέσεις εἰς ἴδρυσιν καὶ συντήρησιν πόλεων παραλίων καὶ ὄχυρῶν. Ἐκ τούτων ἢ μὲν Ἀρκεσίνη καὶ Μινωα ἔκειντο πλησίον ἀλλήλων, ἢ δ' Αἰγιάλη πόρρω ἀμφοτέρων εἰς τὸ ΒΑ ἄκρον τῆς νήσου, ἐν μεσογειῷ θέσει, ἣς τὸ ὄνομα διετηρήθη ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον, ὡς εἶπομεν ἀνωτέρω τῆς Ἀρκεσίνης δὲ καὶ Μινωας τὰ ὀνόματα συναπωλέσθησαν μετὰ τὴν καταστροφὴν αὐτῶν καὶ σήμερον ἢ μὲν Ἀρκεσίνη καλεῖται Καστρί, ἢ δὲ Μινωα Μουντουλιά.

Ἐν τῇ ἀγνοίᾳ τῆς ἱστορίας τῶν πόλεων τούτων δὲν δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ὅποια τῶν τριῶν ἦτο ἡ σημαντικωτέρα, οὐδὲ τὰ ἐρείπια αὐτῶν παρέχουσιν ἔνδειξιν τούτου ἀναμφισβήτητον· διότι σήμερον ἢ Ἀρκεσίνη μόνη ἔχει τείχη, καὶ πληθὺν ἀρχαιοτήτων· ἀλλ' αὕτη κειμένη πόρρω οἰκισθέντων μερῶν τῆς νήσου μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν ἀρχαίων πόλεων δὲν ὑπέστη καταστροφάς, οὐδὲ ἀρπαγὴν τοῦ ὕλικου αὐτῆς πρὸς κτίσιν τῶν νέων οἰκήσεων, ὅσον ἢ Μινωα καὶ Αἰγιάλη, ὧν ἐκείνη μὲν ἔκειτο εὐθὺς ὑπὲρ τὸν λιμένα, καὶ πλησίον τῆς σημερινῆς κωμοπόλεως Ἀμοργοῦ, αὕτη δὲ παρὰ τὰ χωρία τοῦ δήμου Αἰγιάλης, Θολάρια, Λαγκάδα καὶ Στροῦμπον. Ἄλλ' ὡς ἐκ τοῦ σχηματισμοῦ τῆς νήσου, τῆς πιθανῆς περιοχῆς τῶν τριῶν πόλεων, μεῖζονα ἐδαφικὴν ἔκτασιν φαίνεται νὰ εἶχεν ἢ Αἰγιάλη· νομίματα δὲ τῆς πόλεως ταύτης εἰς τοὺς περὶ τὴν νομισματικὴν ἀρχαιολογουήντας εἶνε γνωστά πλείοτερα τῶν μιᾶς ἐκάστης τῶν λοιπῶν πόλεων, καὶ τῶν φερόντων τὸ ὄνομα Ἀμορ (γίνων), τοῦ κοινοῦ τῆς ὅλης νήσου.

Ἡ θέσις τῶν ἀρχαίων πόλεων, ὡς εἶπομεν, ὠρίσθη ἀκριβῶς ὑπὸ τοῦ Ῥός· πρὸ τούτου οἱ περιηγηταί, οἱ ἐπισκεφθέντες τὴν νήσον, οὐδὲν ἀναφέρουσι περὶ τῆς θέσεως αὐτῶν. Ἐν ἑλλείψει δ' ἐπιγραφῶν ἦτο βεβαίως δυσχερὴς ἢ εὐρεσις τῆς θέσεως ἐκ μόνου τοῦ ὀνόματος, ὅπερ διέσωσαν οἱ ἀρχαῖοι γεωγράφοι, ἄνευ περιγραφῆς ἰδίας.

Ἐὰν λάβομεν ὡς ἀφετηρίαν τὴν ἐν δεξιᾷ τῷ εἰσπλέοντι εἰς τὸν λιμένα Κατάπολα τῆς Ἀμοργοῦ ἐπὶ τοῦ ὄρους Μουντουλιᾶ κειμένην Μινωαν, ἔχομεν πρὸς Δ μὲν ταύτης τὴν Ἀρκεσίνην, εἰς ἀπόστασιν 4 μιλίων διὰ θαλάσσης ἀκτοπλοικῶς, 3 δὲ ὠρῶν διὰ ξηρᾶς, ΒΑ δὲ τὴν Αἰγιάλην εἰς ἀπόστασιν μέχρι τοῦ λιμένος 10 ὡς ἔγγιστα μιλίων διὰ θαλάσσης, καὶ 5 ὠρῶν διὰ ξηρᾶς.

Ἄρκεσίνη. Ἐφ' ὑψηλῆς κορυφῆς, καὶ ἀποτόμου ὑψώματος, διήκοντος μικρὸν πρὸς τὴν θάλασσαν, καὶ κειμένου πρὸς τὴν βόρειον παραλίαν τοῦ δυτικοῦ τμήματος τῆς νήσου, τῆς Κάτω Μεριᾶς, μεταξὺ τοῦ ἀκρωτηρίου Κορνακοποῦ καὶ τοῦ ὄρου μὲν τῶν Ἀγ. Σαράντα, κεῖνται τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Ἄρκεσίνης, γνωστῆς σήμερον ὑπὸ ἐγγωθρίων ὑπὸ τὸ ὄνομα Καστρί. Εἰς τὸν διὰ ξηρᾶς ἢ διὰ θαλάσσης εἰς ταύτην ἐρχόμενον φαίνεται μακρόθεν ἡ ἀκρόπολις αὐτῆς παρεμφερῆς τῇ τῶν Ἀθηνῶν, ὡς πρὸς τὸν φυσικὸν σχηματισμόν. Τῆς Ἄρκεσίνης περιζέινται ὑψηλοὶ βουνοί, ἐξ ὧν ὄρεινός κλάδος ἡρέμα κατερχόμενος πρὸς τὴν θάλασσαν, καὶ πρὸς τὸ τέρμα κορυφούμενος, σχηματίζει τὴν ἀκρόπολιν τῆς πόλεως. Ἡ θέσις αὕτη κεῖται μακρὰν τῶν οἰκουμένων σήμερον μερῶν τῆς νήσου, ἐν μέσῳ ἐρημίας καὶ φύσεως οἰγηλῆς. Μόνον αὐτόθι ὑπάρχει ἀγροκατοικία τοῦ ἰδιοκτητοῦ ὅλης τῆς περιοχῆς τῆς πόλεως ἱερέως Δ. Πρασίνου, ἔνθα εὐρίσκει ὁ περιηγούμενος φιλόξενον πάντοτε στέγην.

Καὶ ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως καὶ ἐκτὸς φαίνεται ἡ διάβασις τοῦ νεύματος τῆς καταστροφῆς καὶ τῆς ἐρημώσεως, μῆτε ἴχνη καταλιπόντος ἀρχαίων μνημείων τέχνης, μῆδ' ἴχνη παραδόσεων καὶ ἱστορίας.

Ἡ Ἄρκεσίνη, ἥτις βεβαίως εἶναι κτίσμα τῶν ἀρχαιοτάτων Ἑλληνικῶν φυλῶν τῶν ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ὀρηθησιῶν, πόλις αὐτόνομος καὶ ὀχυρά, ἥς τὰ τεῖχη μαρτυροῦσιν ὑπαρξιν καὶ πλούτου, καὶ πολυανδρίας, καὶ πολιτισμοῦ, καὶ τέχνης, σήμερον χρησιμεύει ὡς ἀγρὸς πρὸς σπορὰν κριθῆς· πωλεῖται, δίδεται προῖξ ὑπὸ τῶν ἐκάστοτε κατόχων ὡς ἀπλοῦς ἀγρὸς εὐτελοῦς ἀξίας. Τοιαύτη ἡ τύχη τῆς πόλεως ταύτης, ὡς καὶ ἄλλων ἀρχαίων τῆς Ἑλλάδος, ὧν ἡ ὑπαρξις, ἡ συντήρησις καὶ ἀνάπτυξις ἐστηρίζετο ἐπὶ περιστάσεων παροδικῶν.

Ἡ εἴσοδος τῆς Ἀκροπόλεως κεῖται πρὸς Μ, εἰσέρχεται δέ τις ἀναβαίνων κλίμακα στενὴν λιθίνην, τῆς ὁποίας μία τῶν βαθμίδων φέρει ἔτι τὴν ἐπιγραφὴν «(Ἀπόλλωνος)» ἀποτροπαῖο(ν), ἣν ἐδημοσίευσεν ὁ Λ. Ῥός. Ἡ ἀκρόπολις γύρω εἶναι ἀπότομος, οἱ ὀγκόλιθοι δ' ἐξ ὧν εἶναι ἐκτισμένα τὰ τεῖχη ἐξωρύχθησαν ἐκ τοῦ βράχου αὐτῆς· φαίνονται δ' ἔτι καταφανέστατα τὰ ἴχνη τῆς λατομίας τῶν ἀρχαίων. Ἐκ τούτου δὲ συμπεραίνω ὅτι οἱ ἀρχαῖοι κατὰ τὴν ὀχύρωσιν τῶν πόλεων αὐτῶν διὰ τευχῶν ἐξήγαγον τοὺς λίθους, ὅταν τοῦτο ἦτο δυνατόν, ἐκ τῶν πέριξ τῶν ἀκροπόλεων βράχων, οὕτως ὥστε καθίστων ταί-

τας γύρωθεν διὰ τῆς ἐκκοπῆς ἀποτόμους καὶ δυσπρόσιτους τεχνικῶς. Τοῦτο δὲ καταφαίνεται καὶ εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν, καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας ἀκροπόλεις ἀρχαίων πόλεων.

Ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως τῆς Ἀρκεσίνης, ὡς ἔχει τὰ νῦν, οὐδὲν διακρίνεται ἀρχαῖον κτίριον, ἢ θεμέλια οἰκοδομημάτων ναῶν πανταχοῦ τὸ ἔδαφος καλύπτουσι συντρίμματα πετρῶν, μαρμάρων καὶ κεράμων. Ἡ ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως ἐκκλησία τῆς Παναγίας τῆς Καστριανῆς βεβαίως κεῖται ἐπὶ ἐρειπίων, ἀλλ' οὐδὲν ὑπάρχει δεδομένον ὅπως ἀποφανθῆ τις ἐπὶ τίνων μόνον ἀνασκαφῆ δύναται νὰ φέρῃ εἰς φῶς ἀρχαῖον τι μαρτύριον. Πρὸς Μ, ὀλίγα βήματα μακρὰν τῆς ἐκκλησίας, ὑπάρχει δεξαμενὴ ρωμαϊκῶν χρόνων, ἐκτισμένη διὰ θόλου, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπάρχει καὶ ἡ ὀπή δι' ἧς ἠντλείτο τὸ ἕδωρ. Πλείστοι ἐκ ξηρολίθων σήμερον καλύβαι καλύπτουσι τὸ ἔδαφος ὡς ὑποθῆκαι καὶ μοῦσαι χρησιμεύουσαι ἄλλοτε τῶν προσερχομένων ἐνταῦθα πανηγυριστῶν τῇ 8 Σεπτεμβρίου, ἐπετείῳ τῆς ἑορτῆς τῶν Γενεθλίων τῆς Παναγίας, καὶ ἑορτῇ τοῦ ναοῦ τῆς Καστριανῆς.

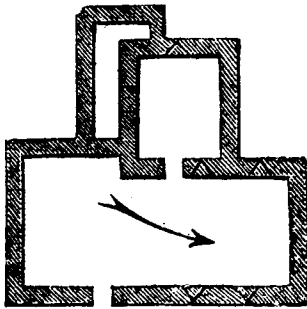
Ἐκτὸς τῆς ἀκροπόλεως οὐδὲν ἕτερον ὑφίσταται, πλὴν τῶν λειψάνων τῶν τειχῶν, τῶν συνεχομένων πρὸς αὐτήν. Ἄρχονται δὲ τὰ τεῖχη μᾶλλον ἐκ τοῦ Β μέρους, καὶ περιβάλλουσιν ἀνατολικῶς τὴν πόλιν, διότι τὸ δυτικὸν μέρος ὡς ἀπότομον ἦτο καὶ ἀσφαλέστερον. Διὸ καὶ μᾶλλον τὸ ἀνατολικὸν τεῖχος ἐσώθη, ἄτε στερεώτερον ἐκτισμένον, τὸ νεῦον πρὸς τὸ Λιμενᾶρι τοῦ Ἀσωμάτου. Ἡ οἰκοδομία τῶν τειχῶν εἶνε ἀρχαιοτάτη δι' ὀγκολίθων μᾶλλον ἰσοδόμων. Παρατήρησα δ' ὅτι τὰ κλιμακωτὰ χεῖλη τοῦ τεύχους, ἕνεκα τῆς καταφερείας τοῦ λόφου, ἐφυλάσσοντο ὑπὸ θωρακίου ἰσχυροῦ, εἰς τὸ ὅποιον ἐνυπῆρχον θυρίδες σκοπευτικάι, ὥστε οἱ τοξόται ἰστάμενοι ἐπὶ τῶν ἐπιπέδων ἠδύναντο ἐν ἀσφαλείᾳ νὰ τοξεύωσι τοὺς ἔξωθεν. Τὸ πάχος τοῦ τεύχους πρὸς τὰ ἄνω εἶναι περίπου μέτρων 1.20 ἕως 1.60.

Ὁ ἰδιοκτήτης τῆς Ἀρκεσίνης ἱερεὺς Δ. Πράσινος εὗρεν ἀνασκαπτῶν καὶ καλλιερῶν τοὺς ἀγροὺς αὐτοῦ πλείστα ἀνάγλυφα καὶ ἐπιγραφὰς, σχεδὸν πάσας κεκολοθωμένας, ὡσαύτως καὶ κτερίσματα ἐντὸς τῶν τάφων, λίθινα ἐργαλεῖα, καὶ πινάκια μαρμάρινα καὶ ἰγθία μετὰ τῶν ὑπέρων, ἐνέχοντα ἔτι ἐρυθρὸν χρῶμα, ἀγγεῖα πύλινα, καὶ μαρμάρινα, καὶ ἀλαβάστρινα, περόνας, ἦλους, ὧν ἔχει τὴν συλλογὴν παρ' ἑαυτῷ. Ἐνταῦθα δὲ οἱ περίξ ἰδιοκτῆται, καλλιερῶντες τοὺς ἀγροὺς, ἀνασκαπτουσι τοὺς τάφους πρὸς ἀνεύρεσιν χρυσῶν, καὶ ἀρ-

γυρῶν κτερισμάτων καὶ νομισμάτων, ἅτινα ἤ μεταβάλλουσιν εἰς κοσμήματα σημερινὰ τῶν γυναικῶν αὐτῶν διὰ τῶν ἐν Σύρῳ χρυσοχόων. ἢ πωλοῦσιν εἰς τοὺς περιοδεύοντας ἀρχαιοκαπήλους. Ἦκουσα παρά τινος τῶν γεωργῶν ὅτι ἀνεῦρε καὶ πίθους μεγάλους, ἐντὸς τῶν ὁποίων ὑπῆρχον σκελετοὶ παιδῶν.

Ὁ πορευόμενος εἰς Ἀρκεσίνην διὰ ξηρᾶς ἐκ τῆς καιροπόλεως Ἀμοργοῦ θέλει διέλθει τὸν αἰλῶνα τῆς Ἀγίας Τριάδος, ὃν περιεγράψαμεν ἀνωτέρω, βεβαίως ἀνήκοντα εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἀρχαίας Ἀρκεσίνης. Ἐν τῷ αἰλῶνι τούτῳ ὑπάρχουσιν ἴχνη ἀρχαίων οἰκήσεων, καὶ ἐπὶ λόφου ἴσταται πύργος τετραγώνος ἀρχαίως, ὁ ὁποῖος εἶναι τὸ μόνον μνημεῖον τῆς ἀρχαιότητος, ὃπερ σώζεται ὁρθῶν ἐν τῇ νήσῳ· σύγκεται ἐκ τριῶν δόμων τετραγωνικῶν, συνεχομένων κατὰ

τὸ παρατιθέμενον σχῆμα, ὃν ὁ μεγαλύτερος ἔχει μῆκος ἐξωτερικὸν 26 μέτρων περίπου καὶ πλάτος 12. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ πύργου γέμει τετραγῶνων ὀγκολίθων καταπεσόντων εἰς αὐτό· ἔχει οἰκοδομίαν ἀρχαίαν, ὁμοίαν πρὸς τὴν τοῦ πύργου τῆς Ἄνδρου, ὃν περιεγράψαμεν ἐν τοῖς περὶ τῆς νήσου ταύτης ὑπομνήμασι (σελ. 116), πλὴν τοῦ ὅτι οἱ λίθοι ἐν τῷ πύργῳ τῆς Ἀμοργοῦ εἶνε μᾶλλον ἐπεξεργασμένοι.

Ἐπάρχουσι δὲ καὶ παρὰ τούτῳ φωταγωγοὶ θυροῖδες, καὶ ὄχεται πρὸς ἔκροσιν τῶν ὑδάτων.

Ἡ διατήρησις τοῦ πύργου τούτου, κατηρειπωμένου μὲν τὰ νῦν ἀλλ' ὀπωσδήποτε σώζοντος τὸν μνηματικὸν χαρακτήρα μέχρι σήμερον, ὑποδεικνύει ὅτι καὶ ἐπὶ μεταγενεστέρων χρόνων θὰ ἐχρησίμευεν ὡς ἀμυντήριον καὶ πρόχειρον καταφύγιον τῶν περιοίκων. Σημειωτέον δὲ εἰς ταῦτα ὅτι ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Ἀρκεσίνης ὑπάρχουσιν αἱ εὐφορώτεραι γαῖαι τῆς νήσου, αἵτινες τὸ πάλαι κάλλιον θὰ ἐκαλλιεργοῦντο ἢ σήμερον, ὡς ἐκ τοῦ μείζονος πληθυσμοῦ, ὥστε αἱ συχνότεραι πειρατικαὶ ἐπιδρομαὶ θὰ συνέβαινον εἰς τὸ τμήμα τοῦτο τῆς νήσου, καὶ ὑπῆρχε λόγος πρὸς ἴδρυσιν ἰσχυροῦ ἀμυντηρίου.

Πέραν τοῦ πύργου τούτου κεῖνται ἐρείπια καλούμενα Πύργος τοῦ

Γιαννούλη, ἀλλὰ περὶ τούτου δυσκόλως δύναται ν' ἀποφανθῆ τις, ἂν εἶνε ἀρχαῖος ἢ μεταγενεστέρων χρόνων. Ἰχνη δ' ἔρειπίων ἀρχαίων πύργων ὑπάρχουσι καὶ ἀλλαχοῦ ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Ἀρκεσίνης.

Καθ' ὅλον τοῦτον τὸν αἰῶνα πλὴν τῶν πύργων ἀπαντῶσιν ἔρειπια οἰκήσεων καὶ θεμέλια ἀρχαιοτάτων τειχῶν, ὅπερ μαρτυρεῖ ὅτι ὁ αἰὼν οὗτος πυκνῶς κατοικεῖτο, καὶ ὅτι βεβαίως ἦτο ἐσχατιὰ τῆς Ἀρκεσίνης.

Ὅποια ἦτο ἡ κυρία ὁδὸς μεταξὺ Ἀρκεσίνης καὶ Μινφας δὲν εἶνε δυνατόν σήμερον ἀκριβῶς νὰ ὀρισθῆ, διότι δὲν σώζονται ἴχνη ὁδοῦ ἀρχαίας ὡς ἐν Κέφῳ (Υπομν. Περιγρ. σελ. 252). Βεβαίως ὁμως οἱ ἐξ Αἰγιάλης εἰς Ἀρκεσίνην μεταβαίνοντες ἐπορεύοντο τὴν σημερινὴν ὁδὸν τὴν καὶ μᾶλλον ὀμαλωτέραν, διὰ τοῦ Βαλσαμίτου, διερχόμενοι διὰ τῆς θέσεως, ἔνθα ἡ σημερινὴ κομόπολις τῆς Ἀμοργοῦ.

Ἐν τῇ θέσει τοῦ ναοῦ Ἀγ. Βαλσαμίτου, ἔνθα ἡ πηγὴ, εἰς τὴν πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων οἱ κάτοικοι ἀποδίδουσι μαντικὴν δύναμιν, οὐδὲν ἀπίθανον νὰ ὑπῆρχε τὸ πάλαι ἐγγώριον μαντεῖον πηγομαντείας. Εἰς τὴν ὁδὸν ἀπὸ τῆς σημερινῆς Ἀμοργοῦ μέχρι Βαλσαμίτου, καὶ ἐντεῦθεν εἰς μέγα διάστημα μέχρις Ἀρκεσίνης ὑπῆρχον ἐπὶ βράχων, παρακειμένων τῇ ὁδῷ, ἐμπεπηγμένοι σταυροὶ σιδηροῖ, ὧν σώζονται ἔτι τινές· ἴσως δὲ ἀντικατέστησαν οὗτοι βωμοὺς ἀρχαίους καὶ Ἑρμᾶς, καὶ ἀγαλμάτια ἐνοδίων θεοτήτων.

Πέραν τοῦ Βαλσαμίτου πρὸς τὴν Ἀρκεσίνην, ἀφοῦ διέλθῃ τις τὴν θέσιν Ἰστό Σταυρό, ὑπάρχει θέσις καλουμένη Ἰστά Γράμματα· διότι ἐπὶ βράχου τινός εἶναι κεχαραγμένα γράμματα ἀρχαῖα, σημαίνοντα «Ὁρον,» ὧν σχῆμα καὶ ἐξήγησιν ἐδημοσίευσεν ὁ Weil (1). Πιθανώτατον δὲ νὰ εἶνε τὸ ὄριον Μινφας καὶ Ἀρκεσίνης. Πρὸς Β ὑπάρχει θέσις Λαρότοπος, καὶ πρὸς Μ Χαλεπά. Ἐπιγραφαὶ ἐπὶ βράχου ἐγγεγλυμμένα, ἀλλὰ λίαν δυσανάγνωστοι, ὑπάρχουσι καὶ ἐπὶ βράχου παροδίου, εὐθὺς εἰς τὴν εἴσοδον τῶν ἀγροκατοικιῶν τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Βρούτση, καθὼς καὶ πλησίον τοῦ Ἀγ. Μάμαντος πρὸς τὴν Αἰγιάλην, ἣν ἀναφέρει καὶ ὁ Ρός (Reisen auf den griech. Inseln II σελ. 54.), καὶ ἀλλαχοῦ.

Πρὶν καταλείψωμεν τὸ τμήμα τῆς Ἀρκεσίνης, σημειοῦμεν ὅτι

(1) Mittheilung. des deutsch. arch. Inst. Τόμ. Α'. σελ. 333.

παρὰ τῇ θέσει 'Στὸ Σταυρό, ἐν τῇ ὁδῷ ἀπὸ Βαλσαμίτου εἰς 'Αγ. Τριάδα, ὑπάρχουσι τρεῖς τύμβοι ἢ χρώματα (tumuli), οὕτω καλούμενοι καὶ ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων, Χώματα. Σημειοῦμεν δὲ πρὸς τούτοις ὅτι τὰ πλείστα τῶν ἐξωκκλησίων τῶν ἐγγυὸς ἀρχαίων μνημείων ἐνέχουσιν ἐπιγραφὰς καὶ ἀρχαιότητας· ἀλλ' ἡ ἔρευνα τούτων, ὡς ἔχουσι νῦν κεκριμένων οὐσῶν καὶ τῶν θυρῶν, καὶ τῶν θυρίδων, καὶ τῶν ἀγίων τραπεζῶν δι' ἀσβέστου, ἀπαιτεῖ εἰδικὴν ἔρευναν καὶ πολυχρόνιον διαμονὴν ἐν τῇ νήσῳ.

Ἐπὶ πολλῶν παροδίων βράχων, εἶναι ἐγγεγλυμμένα κόγχαι, ἔνθα βεβαίως ἔθετον ἀφιερῶματα οἱ ἀρχαῖοι, τοιαύτη τις ὑπάρχει παρὰ τὸν ὄμιον τῶν 'Αγ. Σαράντα, καὶ παρὰ τῇ 'Αρχαίῳ, εἰς θέσιν 'Στὸν Ψηλὸ Τράφο.

Μινωα. Περὶ τῆς πόλεως ταύτης καὶ περὶ τῆς Αἰγιαλῆς δὲν ἔχει τις νὰ σημειώσῃ τι ἄνευ ἀνασκαφῆς, διότι ἀμφότεραι εἶνε ἄρδην κατεστραμμέναι, ὁ δὲ χῶρος αὐτῶν σήμερον εἶναι μεταβεβλημένος εἰς ἀγρούς, καὶ κατατετημημένος εἰς τράφους (ἢ αἰμασιὰς ὅπως λέγουσιν ἐν Ἄνδρῳ). Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους Μουντουλιά, ἐφ' ἧς κεῖται ἡ ἀκρόπολις τῆς Μινωας, σώζονται ἴχνη τινὰ τοίχων ρωμαϊκῶν χρόνων, καὶ ἀρχαίων τειχῶν πρὸς τὸ ΒΒΑ, ἐκ τῶν ὁποίων ἐμφαίνεται ὅτι ἡ πόλις ἔκειτο πρὸς τὰς κατωφερείας τὰς νεούσας πρὸς τὸν λιμένα. Καὶ ἐνταῦθα ἀνασκάπτονται συνεχῶς οἱ ἀρχαῖοι τάφοι. Ὅ,τι ἐπομένως ἔχει νὰ ἴδῃ σήμερον ὁ μὴ ἐνεργῶν ἀνασκαφὰς ὁδοιπόρος ἐπὶ τῆς ἀρχαίας Μινωας εἶναι ἡ μεγαλοπρεπὴς ἐκ τῆς κορυφῆς ταύτης καὶ γραφικωτάτη θέα, περιοριζομένη πρὸς Β ὑπὸ τοῦ βουνοῦ Βίγλας καὶ τοῦ συνεχομένου αὐτῷ Καμένης 'Αγγιλιᾶς. Πρὸς Α ὑψοῦται μεγαλοπρεπῶς ὁ Προφήτης Ἡλίας, εἰς οὗ τὰς ὑψοφείας ἐκτείνεται λευκὴ κοινόπολις τῆς Ἀμοργοῦ, κάτωθεν δ' ἐν κατόψει πᾶσα ἡ διαγραφὴ τοῦ λιμένος καὶ περικείμεναι οἰκίαι μετὰ τῆς καταφύτου πεδιάδος, πρὸς Δ ἡ ἀκρόπολις τῆς Ἀρχαίῳ, χθαμαλωτέρα, καὶ αἱ ἄκραι τῶν βορείων ἀκροτηρίων τῆς Κάτω Μεριᾶς, καὶ πρὸς Β αἱ τῆς Ἀμοργοῦ νησίδες.

Παρὰ τῷ λιμένι Κατάπολα, ἐν δεξιᾷ τὸ εἰσιόντι εἰς αὐτόν, καὶ πέραν τῆς ἐκκλησίας Παναγίας Καταπολιανῆς, εὐρίσκονται κατὰ σειρὰν ὑπὲρ τὴν παραλίαν, καὶ εἰς τὰς κατωτάτας κατωφερείας τῆς Μουντουλιᾶς, οἰκίσκοι θολωτοὶ μετὰ μικρᾶς θύρας, ἐκτισμένοι στερεῶς δι' ἀμμοκονίας καὶ ἀσβέστου, οὓς οἱ κάτοικοι ὀνομάζουσι θολάρια, ὅτι-

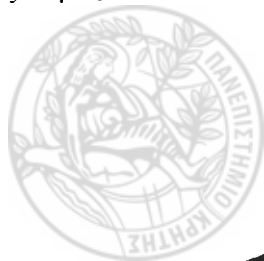
νες κατὰ τὰς παρατηρήσεις τοῦ Ῥός, θεωρητέοι ὡς τάφοι ρωμαϊκῶν χρόνων.

Ἐς τὰ περιλιμένους δὲ μνημονεύω διὰ μέλλουσάν τινα ἔρευναν ἀρχαιολόγων, ὅτι ἐν τῷ βυθῷ αὐτοῦ εὐρίσκονται βεβυθισμένοι πίθοι ἀρχαῖοι καὶ ἀμφορεῖς, εἴτε ριφθέντες ἐξ ἀβαρίας πλοίου κινδυνεύοντος, εἴτε ἐναπομείναντες ἐκ πλοίου καταποτισθέντος καὶ διαλυθέντος ἐκ τῆς σήψεως.

Ἡ σημερινὴ κομόπολις τῆς Ἀμοργοῦ ἐνέχει ἐνιαχοῦ ἴχνη τινὰ ἀρχαίων οἰκήσεων καὶ ἀγαλμάτων τι κείμενον ἐν τῷ γραφείῳ τῆς δημοarchίας εὐρέθη πλησίον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγ. Νικολάου. Ἴσως ὑπῆρχε καὶ ἐνταῦθα ἐσχατιὰ τις τῆς Μινωας. Καὶ αὐτὸς ὁ βράχος ὁ ὑπερκείμενος τῆς πόλεως φαίνεται ὅτι διὰ τέχνης μᾶλλον κατέστη ἀπότομος καὶ ὄχρῶς, χρησιμεύσας ἀντὶ προστατευτικοῦ πύργου τῶν περιοίκων, καὶ ὡς κάστρον κατόπιν τῶν Ἑνετῶν τοπαρχῶν τῆς νήσου.

Ἡ σημερινὴ ὁδὸς ἀπὸ τῆς κομοπόλεως Ἀμοργοῦ εἰς Αἰγιαλίην πολυλαχοῦ καθ' ὅπασαν τὴν ἔκτασιν αὐτῆς ἐνέχει ἀρχαιότητας. Ἐξερχόμενοι τῆς κομοπόλεως ἐκ τῶν Κάτω Μύλων διὰ τῶν πρὸς Β θέσεων Μαρίνος, καὶ Ῥαγούζης, εὐρίσκομεν εἰς τὴν θέσιν Χειρογκρέμι ἐν ἀριστερῇ ἀρχαῖα λείψανα κτιρίων, ὡσαύτως ὑπὲρ τὴν θέσιν Φακλιδόνα τοποθεσίαν Χωριδάκια, ἐνθα ὑπάρχουσι τάφοι ἀρχαῖοι ἐν οἷσι ἐγγύωροι ἀνευρίσκουσι λόγχας καὶ ἀγάλματα ἀρχαικωτάτης τέχνης. Καθόσον προχωρεῖ τις πάντοτε ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἀπὸ Ἀμοργοῦ εἰς Αἰγιαλίην, ἀπαντᾷ ἐν τῇ θέσει Βουνί, ἴχνη ἀρχαίου πύργου, οὐτινος σώζονται οἱ ὀγκολίθοι τῶν βάσεων αὐτοῦ διὰ περὶ ναύσκον Ἀγίου Γεωργίου καὶ ἑτέρου Ἀγ. Βαρθάρας ἴχνη ἀρχαίων οἰκήσεων καὶ τάφους. Τὴν θέσιν ἐν ἣ κεῖται ἡ Ἀγ. Βαρθάρα καλοῦσι Πατέλαις.

Μετὰ τὸ Δέμα, φθάνει τις εἰς Τεφλάκι, θέσιν ἐνθα πύργος ἀρχαιότατος, οὐτινος σώζονται ἱκανὰ ἐρείπια, καὶ ἡ πρὸς Δ πύλη, ἥτις ἦτο θολωτὴ, τῶν ὀγκολίθων τῶν παραστάδων ἡρέμα πρὸς τὰ ἔσω ἄνωθεν ἐκτισμένον, ὥστε νὰ ἐνώνται πρὸς τὰ ἄνω ἐν εἴδει ἀψίδος. Τὰ ἴχνη τοῦ σχεδίου τοῦ πύργου δὲν διακρίνονται εἰκρινῶς, διότι συνέχονται πρὸς αὐτὸν σήμερον σταῖλοι ζῶων, φαίνεται ὅμως ἐκ τῶν πέριξ ἴχνων ὅτι ἔχει ἱκανὴν ἔκτασιν. Τὸ σωζόμενον τετραγώνον εἶναι ἐκτισμένον διὰ διπλοῦ τοίχου, ἐκτὸς μὲν δι' ὀγκολίθων συνηρμοσμένων, καὶ ἐντὸς δι' ἑτέρου τοίχου ἐκ μικρῶν λίθων, ὡς ὁ τῆς Ἄνδρου. Περὶ τὸν πύργον τοῦτον ἀνευρίκουσιν οἱ ἐγγύωροι ἀρχαίους τάφους.

Πλησίον τούτου υπάρχουν αι θέσεις Λιόδια και Χερσόνια, ἄς ση-
μειοῦμεν ἀπλῶς χάριν τῶν ὀνομάτων. Μικρὸν πέραν τούτων θέσας
Λέλης. Καὶ ἐνταῦθα ἐν τοῖς περὶ τὸν πύργον ὄροπεδίοις υπάρχουναι
σποραδικῶς γηραιὰ ἔλαια, λείψανα οὖσαι ἀρχαίου μεγάλου ἐλαιῶ-
νος.

Μετὰ τὸν πύργον τούτον καὶ μετὰ τὴν θέσιν Ἀτούχια, ἄπαντῶ ἡ
θέσις Ῥήκτης, ἐνθα ἐντὸς φάραγγος ὑπάρχει θαλερὰ φυτεία καὶ ἐ-
κατέρωθεν ἐπὶ τῶν ὑψομάτων τῶν λόφων ἴχνη πύργων δύο, ὧν ὁ μὲν
κεῖται ἐν δεξιᾷ τῶ εἰς Ἀγιάλην πορευομένῳ, ὑπὲρ τὸ ἐρημοκλήσιον
Ἄγ. Γεώργιος, ὁ δὲ παρὰ τῶ ναύσκῳ Ἄγ. Ἰωάννου τοῦ Προδρό-
μου. Ὁ τελευταῖος εἶναι στρογγύλος φθορομημένος ἐκ μεγίστων ὀγ-
κολίθων, ὧν ὁ μεγαλύτερος ἔχει μῆκος 2,50 μέτρων, ἕψος 1,10, καὶ
πλάτος 0,60. Ὁ πύργος οὗτος, οὐτινος ὁ κιλύνδρος ὑψοῦται εἰς ἰκα-
νὸν ἕψος, ἔχει φωταγωγούς θυρίδας καὶ πύλην πρὸς Μ, πρὸς Β δὲ
θυρίδας· εἶνε ὡς ὁ τῆς Ἀγίας Τριάδος ἄξιος θέας, μεγαλοπρεπῶς
ὑψούμενος ὡς σκελετός ἐν μέσῳ τῆς πέριξ ἐρημίας. Εἶναι ἐκτισμένος
ἐπὶ λοφίσκου, ἔχοντος περὶ αὐτὸν ὑψηλότερους βουνούς καὶ λόφους,
οἵτινες ἀφίνουσιν ὀρίζοντα ἀναπεπταμένον μόνον πρὸς τὴν νησίδα
Νιζουριάν.

Μετὰ τὴν θέσιν ταύτην φθάνει τις εἰς Ὀξω Μεριάν, παρὰ τῇ ὁ-
ποία πρὸς τὴν παρολίαν υπάρχουναι ἴχνη ἀρχαίου πύργου ἄνωθεν τῆς
θέσεως Χάλαρα (Ὀρα χάρτην). Μικρὸν δὲ πέραν ἴχνη κτιρίων κα-
λουμένων Μουχτόχωρα (τὰ).

Ἐκ τῆς Ὀξω Μεριᾶς ἡ ὁδὸς διερχομένη παρὰ τῶ ναύσκῳ τοῦ Ἄγ.
Μάμαντος, ἀπέναντι τοῦ ὁποίου εἶναι ἐπὶ βράχων παροδίου ἡ ἐπιγρα-
φή, ἦν ἀνεφέραμεν ἀνωτέρω ἐν ταῖς ἐπὶ βράχων εὐρισκομέναις, κα-
ταλήγει εἰς τὰ χωρία Αἰγιάλης.

Ἡ ἀπὸ Ἀμοργοῦ εἰς Αἰγιάλην ἀρχαία ὁδὸς ἔκειτο ἐπὶ τῆς αὐτῆς
περίπου γραμμῆς, ἦν ἀκολουθεῖ ἡ σημερινή. Τοῦτο δὲ εἰκάζω ἐξ
ἰχνῶν, ἅτινα διακρίνονται εἰς δύο ἢ τρία μέρη, βάσεων τῆς ὁδοῦ πρὸς
τὴν ἐπιχωμάτωσιν, ὑπὲρ τὴν σημερινὴν ὁδόν. Ὡστε ἡ ἀρχαία ὁδὸς
ἦτο ἴσως μικρὸν ὑψηλότερα τῆς νῦν ἐν χρῆσει καὶ ὀμάλωτέρα· διότι
ἐπὶ ὄρεινοῦ ἐδάφους, ὅσον ὑψηλότερον κεῖται ἡ ὁδός, τόσον ἐπιπεδο-
τέρα εἶναι ἡ ἐλικοειδὴς αὐτῆς γραμμή, διότι διέρχεται ὑπὲρ τοὺς μυ-
χοὺς τῶν ρεγιμάτων, καὶ οἱ χυματισμοὶ τοῦ διακοπτομένου ἐπ' αὐτῶν
ἐδάφους μένουσι πρὸς τὰ κάτω.

Οὐδαμοῦ τῆς νήσου, οὐδὲ πλησίον τῶν ἀρχαίων πόλεων, εὐρίσκειται ἴχνος λιθοστρώτου ἀρχαίας ὁδοῦ. Ἄλλὰ καὶ ἂν ὑπῆρξε τοιαύτη ὁδός, δυσκόλως ἠδύνατο νὰ διασωθῆ, ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ σχιστολίθου, ὃν οἱ ἐγγχώριοι καλοῦσι πάσπαρον, ἐξ οὗ τὰ ὄρη τῆς νήσου συνίστανται. εὐκόλως διαθρυπτομένου ὑπὸ τῆς ἐπηρείας τῆς ἀτμοσφαίρας.

Αἰγιάλη. Ἡ θέσις τῆς πόλεως ταύτης κεῖται εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων βημάτων πρὸς Β τῆς κόμης τῶν Θολαρίων, ἐπὶ τοῦ λοφίσκου Βίγλα, καλλιερηγομένου πρὸς κριθὴν. Ἐλάχιστα ἴχνη σώζονται τῆς ὑπάρξεως ταύτης· πρὸς Μ μικρὸν τμήμα τειχους, καὶ ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως βάσεις ἀνδριάντων ἐπὶ φυσικοῦ βράχου, ὧν μία φέρει καὶ ἐπιγραφὴν ἠρωτηριασμένην ἐκδοθεῖσαν (1).

Ἰχνη θολαρίων εὐρίσκονται καὶ παρὰ τὸν λιμένα Αἰγιάλης· ὑπῆρχον δὲ τοιαῦτα πολλὰ καὶ παρὰ τὸ χωρίον Θολάρια, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα, ἀλλὰ κατηδαρίσθησαν εἴτε πρὸς ἰσοπέδωσιν τῶν ἀγρῶν, εἴτε καὶ πρὸς παραλαβὴν τοῦ ὑλικοῦ.

Ἡ πόλις τῆς Αἰγιάλης ἴσως ἐξετείνετο διὰ τῶν προαστείων αὐτῆς ἐφ' ὄλων τῶν 3 αὐτόσε χωρίων Λαγκάδας, Θολαρίων καὶ Στρούμβου, διότι ἴχνη ἀρχαίων οἰκήσεων ἀπαντᾷ τις πολλαχοῦ ἐν αὐτοῖς. Πλησίον τῆς Λαγκάδας πρὸς τὸ μεσόγειον μέρος καὶ ἄνωθεν τοῦ Στρούμβου ὑπάρχει μέγιστος γεώλοφος, καλούμενος Πάγγος, σήμας καλλιερηγμένος. Περὶ τούτου οἱ ἐγγχώριοι μοὶ εἶπον ὅτι σύγκειται ὄλος ἐκ χώματος, καὶ οὐδὲν τὸ ἀπίθανον νὰ εἶνε ἀρχαιότατός τις tumulus.

Ἐνετικὰ ἴχνη φρουρίων καὶ πύργων ἐν τῇ νήσῳ εἶνε μόνον τὸ ἐν τῇ κομποπόλει τῆς Ἀμοργοῦ φρουρίον, καὶ ἑτερός τις πύργος τετραγώνος, κείμενος ἄνωθεν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Βαλσαμίτου, οὗτινος σώζονται αἱ πρὸς τὴν βᾶσιν δεξαμεναί. Ἦτο δὲ φαίνεται ἐνταῦθα ἐκτισμένος καὶ ὡς σκοπιὰ καὶ πρὸς ἀσφάλειαν τῆς ὁδοῦ. Ἰσως δ' ἐκ τούτου καὶ τὸ ὄνομα Σκοποὶ τοῦ λόφου ἐφ' οὗ κεῖται, διότι ἐντεῦθεν μέγα μέρος τοῦ δυτικοῦ τμήματος τῆς Ἀμοργοῦ εἶναι ὄρατόν, καὶ αὐτῇ ἔτι ἡ κομποπολις Ἀμοργοῦ.

(1) Mittheil. des deutsch. archaeolog. Inst. A'. σελ. 330.

Προσθήκη Α'. (Σελ. 14).

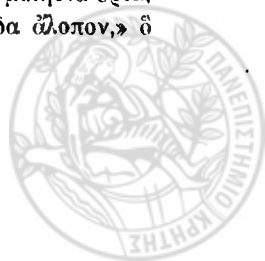
ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΜΟΡΓΙΝΩΝ ΧΙΤΩΝΩΝ.

Ἀρχαίαι μαρτυρίαι. Ἀριστοφάνης, Αἰσχίνης καὶ ἀρχαίοι τούτων σχολιασταί, Μοῖσις ὁ Ἀττικιστής, Εὐστάθιος, Ἀρποκρατίων, Σουΐδας, Στεφ. ὁ Βυζάντιος, Πολυδεύκης, Ἐπιστολαὶ Πλάτωνος.—Βοΐκχιος.—Βαφικὸς λειχήν Ἀμοργοῦ, παραγωγή καὶ ἐξαγωγή αὐτοῦ.—Σοννίνης, Τουρνεφόπος, Θ. Χελδράτχ.—Θεόφραστος, Διοσκορίδης.—Συμπέρασμα.

Περὶ τῶν ἀμοργίνων χιτῶνων, ἢ ἀμοργιδίων, ἢ ἀμοργίδων ἔχομεν παρὰ τῶν ἀρχαίων διαφόρους καὶ συγκεχυμένας εἰδήσεις, διότι ἄλλοι μὲν λέγουσιν ὅτι οὕτως ὠνομάζοντο ἐκ τοῦ χρώματος τῆς ἀμόργης, ἄλλοι ἐκ τοῦ τόπου τῆς κατασκευῆς, τῆς Ἀμοργοῦ, καὶ ἄλλοι ἐκ τοῦ εἶδους τῆς ἴλης τοῦ νήματος, ἐξ οὗ ἦσαν ὑφασμένοι, καλουμένης ἀμοργίδος. Εἰς τὰς διαφόρους δὲ ταύτας ἐρμηνείας τῆς παραγωγῆς τοῦ ὀνόματος προσετέθησαν καὶ εἰκασίαι τῶν νεωτέρων μετὰ τὴν εὐρεσιν καὶ ἐν Ἀμοργῷ τοῦ βαφικῆς λειχήνης (*rocella tinctoria*) εἰπόντων, ἄνευ σαφοῦς ἀρχαίας μαρτυρίας, ὅτι οἱ χιτῶνες οὗτοι ἦσαν ῥινοροῖ, καὶ ὅτι κατασκευάζοντο καὶ ἐβάφοντο ἐν Ἀμοργῷ.

Ἐν τοπογραφικῇ μελέτῃ περὶ Ἀμοργοῦ ἐθεωρήσαμεν ἀναγκαῖον ἐν Προσθήκῃ νὰ διαλάβωμέν τινα περὶ τοῦ προβλήματος τούτου. καίτοι καθαρῶς φιλολογικῷ καὶ ἐρμηνευτικῷ.

Ἀρχαιοτέραν μνείαν τῶν ἀμοργίνων χιτῶνων ποιεῖται Ἀριστοφάνης ἐν Λυσιστράτῃ, στίχ. 150, 735 καὶ 737. Ἐκ τούτου μανθάνομεν ὅτι τὰ ἀμόργινα χιτῶνια ἦσαν διαφανῆ, ὥστε διεφαίνοντο σχεδὸν γυμναὶ αἱ φέρουσαι ταῦτα· διὸ καὶ ἡ Λυσιστράτῃ παροτρύνει τὰς γυναῖκας νὰ ἐνδυθῶσι τοὺς ἀμοργίνους χιτῶνας, καὶ νὰ παρατίλλωσι τὸ δέλτα, ὅπως ἐξάμωσι τὸν ἔρωτα τῶν ἀνδρῶν. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ δὲ κωμικοῦ, καὶ ἐκ τοῦ ρήτορος Αἰσχίνου προκύπτει ὅτι τὰ ἀμόργινα κατασκευάζοντο ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Ὁ Ἀριστοφάνης ἐν Λυσιστράτῃ παριστᾷ νέας γυναῖκας ἐκ τῶν συνελθουσῶν ἐν τῇ Πνεκί, αἵτινες ὑπὸ τὸ πρόσχημα νὰ ἴδωσι τοὺς ἀνδρας των, λέγουσιν ἄλλη μὲν ὅτι ἀπέρχεται ἵνα μὴ οἱ σῆτες κατακόψωσι τὰ μιλήσια ἔρια, ἄλλη δ' ὅτι κατέλειπεν εἰς τὸν οἶκόν της τὴν «ἀμοργίδα ἄλοπον,» ὃ

ἔστι ἀκαθάρτιστον, ἀκοπάνιστον, ἀξεφλούδιστον. Εἰς τὸν στίχον 150 τοῦ Ἀριστοφάνους ὁ ἀρχαῖος σχολιαστὴς σημειοῖ «οἱ μὲν χρώματος εἶδος τὴν ἀμόργην, οἱ δὲ ἀπὸ νήσου Ἄμοργου τοὺς ἀμοργίνους χιτῶνας, ὡς τὰ θηραῖα ἀπὸ Θήρας» ἐν δὲ 735 καὶ 737 λέγει: «Τῆς λινοκαλάμης· ἔστι δὲ ἀμοργίς ὅμοιον ἀλεπίστῳ λίνῳ περιεπιζουσι δὲ αὐτὸ καὶ ἐργάζονται· ἔστι δὲ σφόδρα λεπτὸν ὑπὲρ τὴν βύσσον καὶ κάρπασον.»

Ὁ Αἰσχίνης ἐν τῷ κατὰ Τιμάρχου ἀναφέρει ὅτι ὁ πατὴρ τοῦ Τιμάρχου ἐν ἄλλοις κατέλιπεν αὐτῷ «γυναῖκα ἀμόργινα ἐπισταμένην ἐσγάζεσθαι καὶ ἔργα λεπτά εἰς τὴν ἀγορὰν ἐκφέρουσαν.» Τὸ ἐργάζεσθαι δ' ἐνταῦθα οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ ὑφαίνειν. Ὁ ἀρχαῖος Σχολιαστὴς τοῦ Αἰσχίνου γράφει: (Ἄμόργινα) τὴν λινοκαλάμην ἀμοργίδα λέγουσιν· ἔνιοι δὲ ἀμόργινα πάντα τὰ λεπτά ὑφάσματα, ἀλουργῆ δὲ τὰ εὐανθῆ διὰ τὴν βαφήν· λεπτά δὲ λεπτοῦρῆ. Vat. Laur. Ἄμόργη εἶδος ξύλου, ποιοῦν ἔρια, ὥσπερ ἔστι τὸ ἐριόξυλον. Τινὲς δὲ λέγουσι τὸ ἐν τοῖς καλάμοις, ὥσπερ ἔριον εὐρισκόμενον· ἐσθῆτα δὲ ποιῆσαι ἀπὸ τούτων δυσχερές, καθὸ λεπτότατόν ἐστιν, ὡς ὑμῖν. Κατὰ τοῦτο δὲ καὶ πολύτιμα. Vat. Laur. Frag. (F. Schultz, Aesch. orationes 1865. Σελ. 271.)

Πλὴν τούτων ἔχομεν ἔτι τὸν Μοίριδα τὸν Ἀττικιστὴν λέγοντα: «Ἄμόργινον Ἀττικόν, λεπτὸν ὑφασμα "Ἑλληνες.» Ἄλλὰ προχωροῦμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν. Ὁ Εὐστάθιος ἐν ταῖς παρεκβολαῖς εἰς Διονύσιον Περιηγητὴν, 525, γράφει: «τὸ δὲ ἀμόργινος προπαροξυτόνως χιτῶνος ἐπίθετον, ἀπὸ χρώματος ἴσως ἐλαιοχρόου τινός· ἀμόργη γάρ ἢ τοῦ ἐλαίου ὑποστάθμη, ὃ ἔστι ὁ τρυγίας. Πausanias δέ, οὗ τὸ Ἀττικὸν λεξικόν, ἄλλο τι ἐμφαίνει λέγων: ἀμοργός ὅμοιον βύσσῳ.»

Ὁ Ἀρποκρατίων γράφει: «Ἄμοργός ἐστι παραπλήσιόν τι βύσσῳ.»

Ὁ Σουΐδας «Ἄμόργη ἢ λινοκαλάμη, ἐξ ἧς ἐνδύματα ἀμόργινα λεγόμενα.

Στέφανος ὁ Βυζάντιος δὲ σημειοῖ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ ἀμοργίνος καὶ ἀμόργιος, δι' ὧν καλεῖται ὁ κάτοικος τῆς νήσου Ἄμοργου «τὸ δ' ἀμόργινος χιτῶν χρώματος ἴδιον.»

Ἐκ τῶν χωρίων τῶν συγγραφέων τούτων προκύπτει ὅτι τ' ἀμόργινα ἢ αἱ ἀμοργίδες ἦσαν ὑφάσματα, ἐξ ὧν κατασκευάζοντο χιτῶνες,

ὅτι ἦσαν λεπτοῦφαντα καὶ διαφανῆ, ὅτι κατεσκευάζοντο ἐν Ἀθήναις, ὅτι ἔφερον τὸ ὄνομα τοῦτο ἢ ἐκ τῆς ὕλης, ἔξ ἧς ὑφαίνοντο, τῆς λινοκαλάμης, ἀμόργης καλουμένης, ἢ ἐκ τοῦ χρώματος τῆς ἀμόργης, τῆς ὑποστάμης τοῦ ἐλαίου, τῆς μούργας κοινῶς.

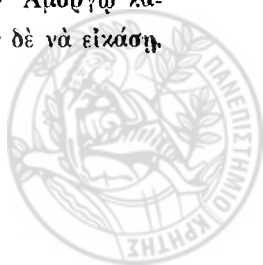
Ἄλλὰ πλὴν τούτων, ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει, ὅπερ καὶ τὸ διαφέρον ἡμᾶς, ὅτι μόνος ὁ ἀρχαῖος σχολιαστὴς τοῦ Ἀριστοφάνους ποιεῖται μνειάν τῆς Ἀμοργοῦ, ζητῶν βεβιασμένως πὺς ν' ἀνεύρη τὴν παραγωγὴν τῆς λέξεως ἀμοργίς, ἀλλὰ καὶ οὗτος δὲν ἔχει σαφῆ καὶ ἰδίαν γνώσιν τοῦ πράγματος, λέγων «οἱ μὲν χρώματος εἶδος τὴν ἀμόργην, οἱ δὲ ἀπὸ νήσου Ἀμοργοῦ τοὺς ἀμοργίνους χιτῶνας, ὡς τὰ θηραῖα ἀπὸ Θήρας».

Ὁ ὠρισμένον τι ἀποφαινόμενος περὶ Ἀμοργοῦ, ὡς νήσου παραγούσης ἀμοργίνους χιτῶνας, εἶνε ὁ Πολυδεύκτης 7.74. «Τὰ δὲ ἀμόργινα γίνεσθαι μὲν τὰ ἄριστα ἐν τῇ Ἀμοργῷ, λίνου δ' οὖν καὶ ταύτας εἶναι λέγουσιν. Ὁ δὲ ἀμόργινος χιτῶν καὶ ἀμοργίς ἐκαλεῖτο».

Ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς, ταῖς ἀποδιδόμεναις εἰς Πλάτωνα, γ' . 363. διαλαμβάνεται διάκρισις λίαν περίεργος μεταξὺ ἀμοργίνων πολυτελῶν, καὶ σικελικῶν λινῶν «ἄωρησόμεθα . . . καὶ ταῖς Κέβητος θυγατρᾶσι χιτῶνια τρία ἑπταπήχη, μὴ τῶν πολυτελῶν τῶν ἀμοργίνων,

Ὡς διδάσκει αὐτὸς ὁ Πολυδεύκτης, ὁ Ἀθηναῖος, οἱ Κομικοὶ καὶ ἄλλοι τῶν ἀρχαίων, τῶν καταλειπόντων ἡμῖν ὡς ἐκ τοῦ εἶδους τῶν συγγραφῶν αὐτῶν περισσοτέρας εἰδήσεις περὶ τοῦ κατ' ἰδίαν βίου τῶν ἀρχαίων, πολλὰ εἶδη τῆς ἐνδυμασίας καὶ ὑποδήσεως τῶν ἀρχαίων ἔφερον τ' ὄνομα τοῦ τόπου τῆς κατασκευῆς αὐτῶν, ἢ τῆς προελεύσεως τῆς ἀρχικῆς, ὅπερ παρέμεινεν εἰς αὐτά, καίτοι κατόπιν, τῆς βιομηχανίας προαχθείσης, κατεσκευάζοντο ἐν Ἀθήναις ἢ ἄλλαχού. Τὸ ὄνομα ὅμως αὐτῶν εἶναι ἀλάνθαστον τεκμήριον τοῦ τόπου τῆς ἀρχικῆς κατασκευῆς, ἢ εὐρέσεως, ἢ χρήσεως, ἢ προελεύσεως. Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ σαρδιανικοὶ χιτῶνες, τὰ διαφανῆ ταραντινίδια, οἱ σικελικοὶ χιτῶνες, τὰ θήραια, τὰ φρύγια, τὰ κρητικὰ ὡς πρὸς τὰ ὑποδήματα δὲ τὰ σικυώνια, αἱ σελευκίδες, αἱ ἀμβρακίδες, τὰ τυρρηνικά, αἱ ἀμυκλιᾶδες, τὰ ἀργεῖα, τὰ σκυνθικά, τὰ ροδιακά, τὰ λακωνικά.

Ἐκ τούτων ἐπομένως δύναται τις νὰ εἰκόσῃ ὅτι ἐν Ἀμοργῷ κατεσκευάζοντο οἱ ἀμόργινοι διαφανεῖς χιτῶνες· λέγομεν δὲ νὰ εἰκόσῃ,

διότι οί λόγοι τῶν σχολαστικῶν ὅτι ἀμόργινοι ἐκλήθησαν ἐκ τῆς λινοκαλάμης ἀμόργης, ἢ ἐκ τοῦ χρώματος τῆς ἀμόργης τοῦ ἐλαίου, κωλύουσι ν' ἀποφανθῆ τις θετικῶς ὅτι ἐκ τῆς Ἀμοργοῦ ἐκλήθησαν.

Ὁ Βοίρχιος (*Staatshaushaltung der Athener* Α'. σελ. 147) ἀναφέρει τοὺς λόγους τοῦ Πολυδαύκου, «ὅτι τὰ καλλίτερα ἀμόργινα κατεσκευάζοντο ἐν Ἀμοργῷ, ἐξ ἧς καὶ τὸ ὄνομα αὐτῶν, μολοντί ἄλλοι ἐκ τοῦ χρώματος ἢ ἀλλίον ἐκ τοῦ φυτοῦ (ἀμόργη, ἀμοργίς,) ἐξ οὗ ἴσως καὶ ἡ Ἀμοργίς ὠνομάσθη». Ἀλλὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο τοῦ Βοιρχίου εἶναι γνώμη ἀνυποστήριχτος.

Καὶ ἐνταῦθα μὲν λήγουσιν αἱ τῶν ἀρχαίων περὶ Ἀμοργίνων χιτώνων εἰδήσεις. Ἄλλ' οἱ νεώτεροι φιλόλογοι οἱ περὶ Ἀμοργοῦ γράψαντες, καὶ περὶ ἀμοργίνων χιτώνων πραγματευθέντες, ἀνέμειξαν, καὶ διακρίως, παρατηρήσεις τινὰς νεωτέρων περιηγητῶν, συμπεραίνοντες ἐκ τούτων ὅτι ἡ βαφή τῶν ἀμοργίνων ὑφροσμάτων ἐγένετο ἐν Ἀμοργῷ, αὐτόθι φρούμενου τοῦ βαφικοῦ λειχήνος (*rocella tinctoria*).

Ἡ χρῆσις τῆς διὰ τοῦ βαφικοῦ λειχήνος ἐγένετο τὸ πρῶτον γνωστὴ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἐν Φλωρεντία ὑπὸ τινος μέλους τῆς ἀρχαίας καὶ εὐγενεοῦς οικογενείας τῶν *Rucellari, Ruscellai*, ἢ λατινιστῶν *Oricellarii*, ὅστις ἤσκει μέγιστον ἐμπόριον μετὰ τῆς Ἀνατολῆς προμηθευόμενος τὸν λειχῆνα τοῦτον, ὃν κατειργάζετο εἰς χρῶμα ἐν Φλωρεντία, ἐξ οὗ μάλιστα ἀπέκτησε μεγάλη πλοῦτη ἐκ τοῦ ὀνόματος δὲ τοῦ φυτοῦ ἔλαβεν ἡ οἰκογένεια καὶ τὸ ὄνομα *Rucellai* καὶ *Oricellaria*. Κατὰ τοὺς περὶ τῆς οικογενείας ταύτης γράψαντας ὁ κατὰ πρῶτον εἰσαγαγὼν τὸ βαφικὸν αὐτὸ φυτόν εἰς Φλωρεντίαν, εὐρισκόμενος εἰς τὴν Ἀνατολίην, κατὰ τύχην οὖρησεν ἐπὶ βράχου, ἐφ' οὗ ὑπῆρχε λειχήν, καὶ παρατήρησεν ἀμέσως χρῶμα ἐρυθρόν, ἐκ τούτου δὲ λαβὼν ἀφορμὴν καὶ πειραματισθεὶς ἀνεῦρε τὸν τρόπον τῆς ἐπεξεργασίας· τὸ πιθανώτερον ὁμοῦς εἶναι ὅτι ἐδιδάχθη ἐν τῇ Ἀνατολῇ τὴν βαφικὴν, διότι γνωστὸν ὅτι ἡ βαφικὴ τέχνη ὡς καὶ πολλαὶ ἄλλαι, ἐξ Ἀνατολῆς εἰς τὴν Εὐρώπην εἰσῆχθη. Ἡ πώλησις τῶν λειχῆνων τούτων εἰς Εὐρωπαίους ἐκ τῶν νήσων ἐξηκολούθησε μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων, ὅτε ἕτεροι βαφικαὶ ὕλοι παρήχθησαν διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῆς χημείας. Συνεκόμιζε δὲ τὸ ἐμπόριον οὐ μόνον ἐκ τῆς Ἀνατολῆς λειχῆνα, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν Καναρίων νήσων, τῆς Σενεγαμβίας, τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἑλπίδος κτλ.

ἄλλων μανθάνομεν εἶναι ὅτι φύκος τι ἦτο γνωστόν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, παραγωγικὸν βαφικῆς ἴλης· ἀλλὰ ποῖον τοῦτο; μόνον ὑποθέσεις, γινώσκοντες τὰ σημερινὰ φύκη καὶ λειχήνας, ἐξ ὧν παράγεται βαφικὴ ἴλη, δυνάμεθα νὰ ἐκφέρωμεν. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ἐκ περιγραφῆς τοῦ Θεοφράστου τὸ φύκος τοῦτο ἦτο γνωστόν, πάλιν τὸ ζήτημα μένει ἄλυτον, διότι ἐγὼ πιστεύω ὅτι αἱ ἀμοργίδες ὠνομάζοντο οὕτω, οὐχὶ διότι ἔφερον τὸ δεῖνα ἢ δεῖνα χρώμα, ἀλλὰ διότι κατεσκευάζοντο ἐξ ἴλης ἀμόργης καλουμένης· καὶ εἰς τοῦτο ἔχομεν ρητὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀριστοφάνους, ἐνθα γυνὴ τις λέγει ὅτι ἀφῆκε τὴν ἀμοργίδα εἰς τὴν οἰκίαν τῆς ἄλοπον, ἀξεφλούδιστον, ὅπερ δὲν λέγεται ἐπὶ χρώματος· ἔχομεν δὲ καὶ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Αἰσχίνου, λέγοντος ὅτι ὑπῆρχεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Τιμάρχου γυνὴ ἀμόργινα ἐπισταμένη νὰ ἐργάζηται, ὅ ἐστι νὰ ὑφαίνει, οὐχὶ νὰ βάπτῃ. Ἔχομεν τέλος τὴν μαρτυρίαν τῶν λοιπῶν ἀρχαίων σχολιαστῶν, πάντων ἀποφαινομένων ὅτι ἡ ἀμόργη ἦτο τὸ φυτὸν ἐξ οὗ παρήγοντο τὰ νήματα, ἢ λινοκαλάμη, δύο δὲ μόνον ἀναφέρουσιν ὅτι ἀμόργινα ὠνομάζοντο ὡς ἐκ τοῦ χρώματος. Ἐπομένως κατὰ τὰ μέχρι τοῦδε δεδομένα σχετικῶς πρὸς τὰ ἀμόργινα ὑφάσματα καὶ τὴν νῆσον Ἀμοργόν, τοῦτο μόνον δυνάμεθα ν' ἀποφανθῶμεν ὅτι ταῦτα κατεσκευάζοντο καὶ ἀλλαγῶν, ἀλλὰ τὰ καλλίτερα ἦσαν τὰ τῆς Ἀμοργοῦ, καθὰ μαρτυρεῖ Πολυδεύκης καὶ ἐπιστολαὶ τοῦ Πλάτωνος. Ὡς πρὸς τὴν ἴλην δ' ἐξ ἧς παρήγοντο τὰ νήματα, καὶ ὡς πρὸς τὴν βαφὴν καθ' ἡμᾶς οὐδὲν ἐκ τῶν ἄχρι τοῦδε μελετῶν καὶ ἐρευνῶν ἐξάγεται ἀναμφισβήτητον.

Τοῦ 'Ρεφεντάριου ὁ υἱὸς ἐπῆγε γιὰ βαμβάκι,
κ' ἐπῆγαν εἰς τὸ σπίτι του, κ' ἐκάμανε κονάκι.
καὶ 'πῆρανε τὰ ροῦχὰ του, τὰ τζοβαερικά του,
20 καθρέπτας κ' ἄλλα πράγματα, ὁποῦταν ἰδικά του.

Καὶ 'ςτοῦ Παπα Νικόλα τρέξασι, νὰ 'πῶν νὰ τὸν πλακώσουν,
καὶ εἰς τὸν νοῦν των εἶχανε διὰ νὰ τὸν σκοτώσουν.
Καὶ 'πῆρανε τὰ ροῦχὰ του, τὰ πράγματά του ὅλα,
κ' ὕστερον γυρεύανε ναῦροῦν τ' ἄσπρα τῆς χώρας.

25 Εὐρήκασιν τα τὸ λοιπὸν 'σὲ μιὰ μικρὰν κασέλα,
'Στοῦ Σακελλάριου 'πῆγανε καὶ κτύπησαν τὴν πόρτα,
κ' ἐκεῖνος ἀπ' τὸν φόβον του εὐγῆκεν καὶ τοὺς ρῶτα.

—«Γιὰ ἀνοιξέ μας, μπρὲ Παπα, νὰ 'μποῦμεν 'ςτὸν ὄντά σου,
30 κάμει τὸ γρηγορότερον, ἂν θέλῃς τὴν ὑγεία σου.»
'Επήρασιν του κ' ἐκεινοῦ, ὅ,τι κ' ἂν τοῦ 'δρεθῆκαν,
κ' ἀπὸ ταῖς ταμβακέραις του μιὰ μόνον τοῦ ἀφῆκαν.

Τρεῖς ὀνομάτοι τρέξασιν εἰς τοῦ παπα Μανόλη,
κ' ἀμέσως τοὺς ἐτσάκωσαν ἔξω 'ςτὸ περιβόλι.

35 'Αμέσως τοὺς ξερμάτωσε καὶ κάτω τοὺς ἐβάλλη.
κ' ἂν δὲν ἐπρόφθανε ἐγώ, ἤθελε τοὺς ξεβγάλει.
Καὶ ὁ Μαρκῆς ὡς τ' ἄκουσεν ἤνοιξε τὸν ὄντάν του.
καὶ ἔτρεξαν εἰς τὸ βουνὸν μαζί μὲ τὰ παιδιὰ του.

Τὸ σπίτι τ' ἄφησ' ἀνοικτό, κ' ὅλα τὰ πράγματά του.
40 κἀνεῖς ἀπὸ τοὺς φίλους του δὲν ἔτρεξε κοντά του.
'Ἐνα παιδί πολλὰ κοντὸ μὲ τὴν μεγάλην μύτην,
ἦτον ὁποῦ ἐσχότωσε τὸν μαῦρον τὸν Δημήτρην.

Τρεῖς τράταις ἐσηκώθησαν νὰ πάγουν νὰ ψαρέψουν,
ὁ δαίμονας τοὺς τῶκαμε διὰ νὰ τοὺς κουρσέψουν.

17) Ὁ 'Ρεφεντάριος ἦτο υἱὸς ἱερέως, ἔμπορος καὶ οὗτος νημάτων, ἀπανα ἐκόμζεν εἰς Βενετίαν.

21) Παπα Νικόλας οὗτος ἦτο ἱερεὺς εὐπορος.

24) Ἄσπρα τῆς χώρας ἐλέγοντο τὰ χρήματα τῆς κοινότητος.

33) Παπα Μανόλης, ἦτο ἱερεὺς, τὸ ἐπώνυμον Πάσσαρης, φημιζόμενος ἐπὶ ἀνδρεία.

37) Μαρκῆς ἦτο ἔμπορος, πάππος πρὸς μητρός τοῦ Πέτρου Α. Ζάννου.

41) Ἐνα παιδί ἀντὶ ἑνὸς Μανιάτης.

42) Δημήτρην οὗτος ἦτο Ἄμοργίνος.

45 Ὅλοι τοὺς οἱ Ἀμοργιανοὶ ἐπῆγαν εἰς τὴν τράτα,
καὶ οἱ Μανιάταις ἐκλεπταν τὰ σπίτια τὰ γεμάτα.
Τὴν νύκτα ἐψαρεύανε, τίποτε δὲν ἐβγάλαν,
καὶ τὸ πωρὸν ἐγύρευαν νὰ βγάλουν τὰ μεγάλα.

Οἱ Ἀμοργιανοὶ ἐγύρευαν νὰ πιάσουνε τὰ ψάρια,
50 καὶ οἱ Μανιάταις κάνουνε ἕστην χώραν ὅσιν λιοντάρια.

Ἄν ἦτον οἱ Ἀμοργιανοὶ νὰ κάνουνε καρασοῦλι,
ἤθελε νὰφανίσουνε τὸν καπετὰν Στεκούλη,
καθὼς τοὺς ἐπαρήγγειλε καὶ ὁ Παραναξίας,
νὰ φυλάξουν τὴν χώραν τῶν διὰ πολλὰς αἰτίας.

55 Ὅμως οἱ Ἀμοργιανοὶ ὅταν τοὺς πῆς ἀλήθεια,
ἐκεῖνοι τῶν ἐφαίνοντο καθάρια παραμύθια.
Ποτὲ δὲν τὸ στοχάζονται, ποτὲ δὲν συλλογοῦνται,
νὰ μὴν τοὺς ἔλθ' ἄλλη δουλειά, ὅπου νὰ τὴν θυμοῦνται.

Γιατὶ τώρα ἦλθαν ἄξαφνα, κ' ἠύραν ἀμαλαγάδα,
60 μ' ἂν ἴσως καὶ ξανάρτουνε, θὰ κᾶνουν ἄλλα κι' ἄλλα,
γιατ' εἶνε οἱ καιροὶ κακοὶ καὶ πονηροὶ οἱ ἀνθρώποι,
καὶ δὲν μποροῦμ' νὰ ξεύρωμεν τ' ἀκολουθεῖ κατόπι.
Αὐτοὶ ποσῶς δὲν ἔβαναν ἕτὸν νοῦν τῶνε φοβέρα,
καὶ ἐκάθοντο ἕτην Ἀμοργὸν μιὰν νύκτα καὶ μιὰ μέρα.

65 Καὶ φώναξαν οἱ ἄνομοι πῶς ἦτανε μπονάτσα,
γιατὶ δὲν ἐγροικούσανε ἀπὸ κανένα κάτσα.
Μανιάταις ὅταν ἦλθανε, ἕτῃ χώρα,
τὰ ροῦχα ποῦ φορούσανε, ἦταν γεμάτα ψώρα.

Κ' ὕστερα ποῦ φορέσανε τὰμοργινὰ γελέκια,
70 σοῦ φαίνονται πῶς ἦτανε τοῦρκοι μὲ τὰ τουφέκια.
Ἀμοργιανοὶ νὰ στέκουνταν ὅσιν φοβερὰ λιοντάρια,
νὰ κάμουν τῆς γλυτσοποδιαῖς νὰ τρέχουν ἕτὰ τρυπάλια.
Νὰ βγάλουν τότες ὄνομα ἕς Ἀνατολὴ καὶ Δύσι,
ἕτην Ἀμοργὸν ἄλλην φορὰν κλέπτῃς νὰ μὴ πατήση.

75 Τρεῖς βάρκες ἀρματώσανε, καὶ πέσανε κατόπι,
καὶ ἦτανε ὁ ἀριθμὸς ὡς ἐβδομῆτ' ἀνθρώποι.
Νὰ πᾶσι νὰ τοὺς εὔρουσι, γιὰ νὰ τοὺς πολεμήσουν,

45) Ὅλοι οἱ Ἀμοργιανοὶ κτλ. Ἐννοεῖ ἐνταῦθα τὴν φρουρὰν τῆς χώρας. Ἐκάστη τράτα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης πρὸς ἀλιεῖαν ἐξερχομένη εἶχε χρειαῖν τοῦλάχιστον 15 ἀνδρῶν, ἐκ τούτου συνέβη νὰ εἶνε ἀπόντες τότε τῆς νήσου οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνδρῶν.

καὶ σκλάβους νὰ τοὺς πάρουσι, κὶ ὀπίσω νὰ γυρίσουν.

Μὰ ἴσ' ἂν δὲν θέλῃ ὁ Θεὸς ἀπὸ τὰ κριματά μας,
80 νὰ παραδώσῃ τοὺς ἐχθροὺς ἔς τὰ χέρια τὰ δικά μας,

ἄς τὸν παρακαλέσωμε νὰ μᾶς ἐνδυναμώσῃ,
ἂν ἔλθουν ἄλλη μιὰ φορὰ κἀνείς νὰ μὴ γλυτώσῃ.

Τ' ἀφέντη τοῦ πρωτόπαπα ἔγδυσαν σίτια τρία,
καὶ εἰς Ἐτοῦτο ἔγινε μεγάλη ἁμαρτία.
85 νὰ ἴτον τοῦλάχιστον τὰ δύο, τὸ ἓνα νάπομείνῃ,
μόνον τὸν ἀφανίσανε. Πολὺ κριμα ἴπου γίνη.

Ὁ καπετὰν Στεκούλης τὸ λοιπὸν ἐκούριτιζε νὰ βάνῃ,
καὶ τοὺς Ἀμοργιανοὺς ποσῶς ἔς τὸν νοῦν του δὲν τοὺς βάνει.

Μ' ἂν ἤθελε μπροβάλλουε εἴκοσ' ἀρματωμένοι,
90 ἤθελε χάσῃ παρευθύς, τὴν στράταν νὰ ἴπηγαίνῃ.

Μὰ τί νὰ ἴπῳ Ἀμοργιανοί, πῶ δὲν ἐμαζευτῆκαν,
καὶ τότε ἤθελε νὰ ἴδῃ τοῦ κόλου του τὴν τρύπαν.
Νὰ χάσῃ τὸ σιθάνι του, καὶ τὴν παλληκαριὰν του,
καὶ τὴν ὑπερηφάνειαν ὅπου ἴχεν ἔς τὴν καρδιὰν του.

95 Καὶ ταῖς γυναῖκες ἔβαλαν νὰ πᾶν νὰ κουβαλοῦσι,
αὐτὸς τοὺς ἐφοβέριζε μουλάρια νὰ τοῦ βροῦσι.
Καὶ βγάλαν τὰ μαχαίρια τους διὰ νὰ τοὺς κτυποῦσι.
καὶ ἄνδρες δὲν εὐρίσκοντο γιὰ νὰ τοὺς λυπηθοῦσι.

Κ' ἠ τράταις, καθὼς εἴπαμεν, πῶ ἴταν ἴστην Γραμβοῦσα
100 χαμπάρι δὲν ἴξεύρανε, μόνον παιζογελοῦσαν.
Κανείς δὲν ἴλθε νὰ τοὺς ἴπῃ πῶς ἴλθασι κουρσάρι,
νὰ φύγουν οἱ ταλαίπωροι, νὰ μὴ γυρεῦουν ψάρι.

Μιὰ τράτα ἐσηκώθηκε διὰ νάλθη ἴς τὸ πόρτο,
τὰ ψάρια, ὅπου εἴχανε νὰ δώσουν τὸν ἀνθρώπω.

105 Κ' ἀπέξω ἐτριγύριζε τὸ κλέφτικο παρτίδο,
κὶ ἀκαρτερούσανε νὰ ἴρθοῦν οἱ πρέζες τῶν παντίδω.
Κὶ εὐθύς τοὺς ἐφουμάρασι νὰ πάσινε κοντὰ τους,
καὶ ὁ σκοπὸς του ἴτανε νὰ δοῦν τὰ πράγματά τους.

Μὰ ἴσ' ἂν τοὺς ἐκατάλαβαν, πῶς ἴτανε ἴς τὰ ψάρια,

105) Ἐκτὸς τοῦ λμένος οἱ πειραταὶ εἴχον πλοῖον πρὸς φυλακὴν, ἵνα μὴ καταληφθῶσιν ὑπὸ τῶν περιπολούντων τουρκικῶν πολεμικῶν.

110 ρακί τὰ ἐκεράσανε ὄλα τὰ παλληκάρια.

Ἵ καπετάνιος ἄλλαξε τὴν γλῶσσάν του γιὰ πρῶτο,
καὶ γύρευγε νὰ ἴβρηῖ καιρό, καὶ νᾶχη καὶ τὸν τρόπο·
καὶ εἰς τὸν νοῦν του ἔβαλε νὰ κόψουν τοὺς Μανιάταις,
κ' εὐθὺς τοὺς ἔθαλάσσωσαν, καὶ πλέγασι ἴσάν γάτες,
115 καὶ τουφεκιάις τοὺς ἔρρηξαν, κ' ὄλους τοὺς ἔσκοτώσαν,
μόνον ἕνας τοὺς ἔφυγεν, δαίμονες τὸν γλυτώσαν.

Ἵ Ὅμως οἱ ἁμαρτίαις μας ἐπλήθυναν περίσσα,
νὰ μᾶς πειράζουν οἱ ἔχθροί, κ' εἶναι τὰ Κουφονήσια.

Καὶ ἴσάν ἤθελεν ὁ Θεὸς διὰ νὰ μᾶς γλυτώσῃ,
120 ἤθελε στεῖλ' ἕνα πουλί εἰδησιν νὰ μᾶς δώσῃ,
νὰ κρύψωμεν τὰ ροῦχά μας καὶ τὰ μαλάμματα μας,
καὶ τᾶρματα ποῦ εἴχαμεν νὰ τὰ ἴχωμεν κοντά μας·
ἄν ἴσως κ' ἔλθουν οἱ ἔχθροὶ γιὰ νὰ μᾶς πολεμήσουν,
ἔμεῖς νὰ τοὺς τσακίσωμεν κ' ὀπίσω νὰ γυρίσουν,
125 νὰ ἴπᾶσιν εἰς τὸν τόπον τους νὰ δώσουνε χαμπάρια
πῶς ἡ Ἰμοργὸς εἶναι δυνατή, καὶ μ' ἄξια παλληκάρια.

Καὶ ὄμως τώρα τὸ λοιπὸν πρέπει νὰ εἶνε βάρδια,
γιὰτὶ δὲν ἔχουν πιστεμὸν τῆς Μάνης τὰ ζαγάρια.

Ἵ Ἄν τοὺς φωτίσῃ ὁ πειρασμὸς νὰ ἴρθοῦν νὰ μᾶς πατήσουν,
130 νὰ μὴν εὐροῦν τὴν στράταν τους, ὀπίσω νὰ γυρίσουν,
μόνον νὰ τοὺς ἐδέσουσι ἴστην Πόλιν νὰ τοὺς ἴπᾶσι,
τρεῖς χρόνους νὰ μὴ δώσῃ πλιά ἡ Ἰμοργὸς χαράτσι.

Ἵ Στὸ μοναστῆρι πήγανε διὰ νὰ προσκυνήσουν,
κ' ἄν εὐρουνε καὶ τίποτε κ' ἐκεῖ νὰ μὴν τ' ἀφήσουν.

135 Ἵ Ἐκεῖ ἔτρεξασι λοιπὸν νὰ κάμουν τὸ ρεσάλτο,
ὄμως ἀφέντης ὁ Χριστὸς θεὸς νὰ τοὺς βάλῃ κάτω.

Ἵ Ἐπρεπε τώρα τὸ λοιπὸν νὰ γένη μερχαμέτι,
ἀπὸ τὴν βασιλείαν μας, γιὰτ' ἔτσι ἴνε ἀντέτι,

Τὸν τόπον ποῦ πατήσουσι καὶ τὸν ἔξεγυμνώσουν

111) Ἵ καπετάνιος τῆς τράτας τῆς Ἰμοργίνης.

118) Ἵ Ἡ ἔννοια τοῦ στίχου τούτου εἶναι ὅτι ἐπειδὴ ἐν Κουφονησίῳ κατῶ-
κουν πολλοὶ γεωργοποιημένοι Ἰμοργίνοι, δὲν κοπεδίωξαν οἱ τὴν Ἰμοργὸν
ἰδίᾳ οἰκοῦντες καὶ διὰ θαλάσσης τοὺς πειρατάς, ἕνα μὴ οὔτα, ἐκδικούμενοι,
ἔπιτεθῶσι κατὰ τῶν οἰκούντων Ἰμοργίνων τὰ Κουφονήσια, ἀπροστατεῦτων
ὄντων.

ὁ πρωτόπαπας ἀμοργῶ μάρτης
χαρτοφίλαξ ἀμοργῶ μάρτης
παπαδημήτριος γιαννακόπουλος μάρτης
Νικόλαος γεράκης μάρτης
παντελής κοβέος

Νικόλαος Καλλούδης Καγγελάριος βεβαιοῖ.

3

Τοῖς προεστῶταις καὶ ἐπιτρόποις τῆς νήσου Ἄμοργου.

Προεστῶται καὶ ἐπίτροποι τῆς νήσου Ἄμοργῶ, δύο προσταγὰς
σᾶς ἐστείλαμεν περὶ τῆς ὑποθέσεως τοῦ Ἡλία Πρασίνου, ἰδοὺ καὶ
ἤδη σᾶς γράφομεν διὰ προσταγῆς τοῦ ἐφέντη μας ν' ἀκολουθήσετε
κατὰ τὸ πρῶτο γράμμα, διότι μὲ τὴν ἀπειθειάν σας αὐτὴν ἔχει νὰ
σᾶς πάρη ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐσᾶς ποῦ δὲν ἐνεργεῖτε τὰς προστα-
γὰς, καὶ ἐκείνους ὅπου ἐναντιοῦνται. Αὐτὸ εἶνε καὶ δίκαιον καὶ ριζὰς
τοῦ Γιάννη Κάλφα· λοιπὸν ὅ,τι σᾶς ἀκολουθήσει, ἂν δείξετε καὶ πάλιν
τὴν παραμικροτέραν ἀργοπορίαν καὶ ἀπειθειαν, τὸ κρίμα νὰ εἶνε
εἰς τὸ λαιμὸ σας.—Ἐν τούτοις σᾶς προστάζομεν ἀμέσως, ὅπου λάβετε
τὸ παρὸν μας, νὰ ἐτοιμάσετε ὅλα τὰ κατ' ἔτος διδόμενα ὡς καὶ τὸν
τζίτρι νισερὶ καὶ νὰ τὰ στείλετε μὲ ἀπεσταλμένους σας εἰς τὴν Να-
ξιαν, ὅπου ἔχει ἀφημένον ἄνθρωπον ὁ ἐφέντης μας διὰ τὴν παρα-
λαβὴν, καὶ μὲ μπουγιουρντί. Οὕτω ποιήσετε ἐξ ἀποφάσεως καὶ ὑγιαί-
νετε.

(1793) αψσγ. Ἰουλίου 9 ἀπὸ Κῶου.

Κωνσταντῆς Χατζῆ ἐφένδης δραγουμάνος.

Υ. Γ. Τὸ πολὺ μίαν ἐβδομάδα προσμένομεν ἀπόκρισίν σας τάχιστα
ὅτι ἔλαβε τέλος ἡ ρηθεῖσα ὑπόθεσις αὐτοῦ· ἀφοῦ φθάσῃ ὁμως ἡ ἑβδο-
μάς, προσμένετε νὰ ἰδῆτε, καὶ μάλιστα οἱ πρωταίτιοι, τοὺς ὁποίους
ἠξεύρομεν, τὰ ὅσα οὔτε ἀπὸ τὸν νοῦν σας ἐπέρασαν, καὶ ἃς ἔχετε σεῖς
τὴν ἀμαρτίαν.

4

Ἄπὸ τὸν ἐνδοξότατον αὐθέντην Χατσίσκου καὶ Βεκήλου τοῦ Χα-
λλῆ μπέη καὶ σερασκέρη.

Εἰς τοὺς γέροντας καὶ προεστοὺς καὶ ἐπίληπους ραγιαδες καὶ πα-

πάδες τῆς νήσου Ἄμοργοῦ, γνωστὸν ὅτι ἦλθεν ἐδῶ ὁ Δημήτρης ἄνθρωπος τ' ἀφθέντη μας Χαλὴλ μπέης, καὶ μᾶς εἶπε πῶς τὸν ἐνοχλοῦν μερικοὶ ἄνθρωποι καὶ γυρεύουν νὰ τοῦ πάρουν τὸ νησί (1) ποῦ τοῦ ἔχει ὁ μπέης δοσμένο, καὶ γυρεύουν νὰ τὸ κάμουν ρεπούμπλικο· ὁμως αὐτὴ εἶναι κακοκέφαλη ἄνθρωπη, καὶ δὲν φθάνει τὸ ξερόν τους κεφάλι· μιὰ Ἄμοργὸς ἔχει τόσα νησιά, καὶ κανένας δὲν βγένει ἀπὸ 'κεῖνα τὰ νησιά νὰ πάρη* τοῦ Χαλὴλ μπη τὸ νησί ἠῦγαν νὰ τὸ πάρουν; Ὁ Χαλὴλ μπη δὲν ἀπέθανε, καὶ τὸ πράγμα του ἔγινε ρεπούμπλικο, ὁμως ἰδοὺ ὅπου σᾶς γράφομεν καὶ σᾶς φανερόνομεν τὸν ἄνθρωπὸν μας νὰ μὴ τὸν πειράζει κανένας, μόνον νὰ πάρη τὸ νησί εἰς τὸ χέρι του ὡς καθὸς καὶ τὸ πρότον, καὶ στέλομεν καὶ τὸν Ἀμέτη Τσαούση μαζὺ νὰ θεωρήσῃ τὴν κρίσιν σας καὶ νὰ τοῦ δώσετε τὸ μεζιλίσι του καὶ τὸ ποδοκόπι του. . . . (δυσανάγνωστα).

1812 Νοεμβρίου 5.

5

Τὴν σήμερον ἐγὼ Σουλεϊμὰν ἀγάς τοῦ ἐνδοξοτάτου Σερασκιέρη Μπέη κεχαγιάς ἔλαβα τὸ τυρὶ ἀπὸ τὸ νησί Ἀντικέρια, ὅπου ἔχομεν βεκήλι μας ἀπὸ τὸ Δημήτρι Μαριέτας, ὁ ὅπιος εἶναι ἄνθρωπος ἐδικὸς μας, καὶ νὰ μὴ ἔχη καμμίαν πείραξην ἀπὸ κανένα αὐτοῦ, καὶ εἰστέρον θέλη μίνει ἀναπολογητῆ.

1799 Νοεμβρίου 16.

Ἀντώνιος σιλικιάρης

τοῦ ἐνδοξοτάτου. . . . (ῥθθαομένον)

Σουλεϊμὰν ἀγάς ἔδοσα
τὸ παρόν.

6

(Τ. Σ.) (2)

1769, Μαρτίου 25 Ἄμοργό.

Τὴν σήμερον ἐμης εἰ ἐχτης νίσου ἄμοργοῦ ἱερίς καὶ κοσμική, καὶ ἅπας οἱ κινωτῆς κοινως βουλοὶ ἐποικαταστήνωμε εἰδηοὺς καὶ καθολικοὺς μας ἐποικιτρόπους τὸν σιὸρ Ἀνεγνωστην Ἰληα Πράσινω, καὶ τῶν σιὸρ Διμητρᾶκη Στεφανοπουλω, τῶ νασταθου καὶ οἱ δῆω τους νὰ δουλεύσου ἐφαίτως τὸ κοινών μας σινάζωντας τῶ.οπου ἔχην νὰ τοὺς. . . ἔχωντας ὅλες τῆς φροντης της κοινότης τώσων εἰς βασι-

(1) Ἀντικέρια.

(2) Ἡ σφραγίς τῆς κοινότητος Ἄμοργοῦ συνίστατο ἐκ 4 τεμαχίων, ἔφε-
ρεν ἐν μέσφ εἰκόνα τοῦ Ἁγ. Γεωργίου, καὶ περὶξ τὰς λέξεις Ἁγιος ὁ Θεὸς
κηνότης Ἄμοργῶ.

λικα ἀρμαμέντα, ὅσάν καί εἰς αὐθεντικά ὑποκείμενα, ἔχοντας τὴν ἄ-
δεια νὰ κρίνου καὶ νὰ ἀντικρίνου κάθε ὑπόθεσιν τῶν νικοκερέω εἰς
τῆς τηχούσες των ὑποθέσεις. Περι μετω (;) μαραφέτην (;) τῶν πα-
λιῶ Προεστων. Οὐθεν εἰς ἔνδιξην. . . καὶ ασφαλλοια βεβαιωτερα τη-
πονομε καὶ τὴν σινειθεισμένην σφασίδα τοῦ κοινοῦ μας.

ὑκονόμος μάρτις

σακελαριος »

πρωτόπαπας μάρτις

Πανικόλας γιανακὸς μάρτις

Παπα μαρκος στέργω

Κοστής εξαρχόπουλος στέργω

Παντελής κωδέου στέργω

Νικόλαος Καλλοῦδης Καγγελλάριος
βαιβεώνω.

7

Πλὴν τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Μανιατῶν, μοὶ διηγῆθησαν ἐν Ἀμοργῷ
ὅτι τῷ 1822 ὁ Τουρκοδημήτρης Ὑδραῖος μετὰ Κρανιδιωτῶν, Κα-
στριωτῶν, καὶ Ποργιωτῶν ἐληλάτησε τὴν Κέρον, ἐντεῦθεν μετέβη
εἰς Κουφονήσια, ὅπου ἤρπασεν ἓν πλοῖον ἀμόργινον, ὀνομαζόμενον
Καργιοτίνα, ἐκακοποίησε τὸν Λορέζον Γεωργᾶνον καὶ ἠχμαλώτισε
τὸν Γεώργιον Δ. Πράσινον, ἐκεῖθεν μετέβη εἰς Σχινοῦσαν καὶ Ἡρά-
κλειαν, ὅπου διέπραξε τὰ αὐτά. Ἐν Ἡρακλείᾳ ἐδραπέτευσεν ἀπ' αὐ-
τῶν ὁ αἰχμάλωτος Γ. Δ. Πράσινος. Μαθόντες δὲ ταῦτα οἱ Ἀμοργί-
νοι παρὰ τινος Νικολάου Βασάλου, ἐξηρεθίσθησαν, ὥπλισαν δύο
πλοῖα, καὶ ἔδραμον εἰς καταδίωξιν. Καταφθάσαντες τὰ πειρατικά εἰς
Ἡράκλειαν κατεδίωξαν, καὶ προσέβαλον αὐτὰ παρὰ τῇ Θήρᾳ, ἐφό-
νευσαν πολλοὺς πειρατὰς καὶ αὐτὸν τὸν Τουρκοδημήτρη, καὶ ἠλευ-
θέρωσαν τὸ ἀρπαγὲν ἀμόργινον πλοῖον. Ἐν μόνον τότε πειρατικὸν
διέφυγε τὴν καταδίωξίν των. (1)

(1) Τὸ ἀνωτέρω ποίημα καὶ τὰς ἐπιστολάς ἔλαβον παρὰ τοῦ αἰδεσίμου
ἱερέως Δημητρίου Πρωσίνου, ὁ ὁποῖος ἐν Ἀμοργῷ ὑπῆρξεν ὁ ἐμὸς ὀδηγὸς
καὶ συνοδίτης καθ' ὅλην τὴν ἀνά τὴν νῆσον περιοδείαν μου, καὶ εἰς τὸν ὁποῖ-
ον ἐκφράζω καὶ δημοσίᾳ τὰς εὐχαριστίας μου.

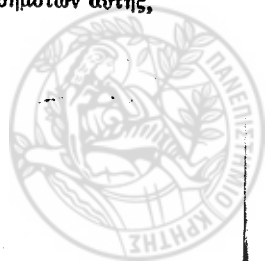
ΠΡΟΣΘΗΚΗ Γ'. (Σελ. 21).

ΕΠΩΝΥΜΑ ΔΗΜΟΤΩΝ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΑΜΟΡΙΟΥ

'Αλεξανδράκης (Κρήτη) (1)	Δακορόνιας (Θήρα)
* 'Αρτέμης (2)	Δαμιανός (Σμύρνη)
'Αρκουλής	Δανασής (Σκίνος)
	* Δεναζᾶς
* Βάπτισμα	Δεσποτιδης
* Βασάλος	
* Βασαράμπας	* 'Εξαρχόπουλος
* Βεκοῆς	
* Βενετζᾶνος	Γάνογλους (Ἕπειρος)
Βενιέρης	Ζάνος
* Βλαβιανός	Ζαράνης
Βλάχος	
Βουγιουκλάκης (Κρήτη)	* Θεολογίτης
Βουρλάκης (»)	'Ιωαννίδης
	Καλαφάτης (Κάρπαθος)
* Γαβαλᾶς	Καμπουράκης (Κάσσος)
Γαβρᾶς	Καμπούρης
* Γεράκης	Κανακάρης
Γιαννακός	Καραζᾶς
* Γιαννακόπουλος	Καραμολέγκας (Θήρα)
Γουμενόπουλος (Πάτμος)	Κατλᾶς (Χίος)
* Γρίσπος	Κλοζάκης (Κρήτη)

(1) Τὸ προστιθέμενον γεωγραφικὸν ὄνομα εἰς τινα τῶν ἐπωνύμων ἐμφαίνει τὸ τόπον τῆς καταγωγῆς τῆς φερούσης αὐτὸ οἰκογενείας, ἐφ' ὅσον εἶνε σήμερον γνωστή.

(2) Τὰ φέροντα ἀστερίσκον ἐπώνυμα ἀπαντῶσι καὶ ἐν δήμῳ Αἰγιάλης, διὸ καὶ παρελείψαμεν αὐτὰ εἰς τὸν ἐπόμενον κατάλογον τῶν δημοτῶν αὐτῆς, σημειώσαντες ἐν αὐτῷ μόνον τὰ ἰδιάζοντα.

Κόκκινος	Πιπέρης
Κολυδάς (Ανάφη)	Πλατύς
Κορορέλλος	Πολίτης (Χίος)
Κουτελάς (Κάλυμνος)	Πολυγιαννάκης (Κρήτη)
Κωθαῖος	Πολυκρέτης (Νάξος)
	* Πράσινος
	Πρέκας
Λιζάρδος	
Λουδάρος	Ῥόκος (Ῥίος)
	Ῥουμειώτης (Μέγαρο)
* Μαγιάσης	* Ῥουῖσος
Μαρκουλῆς	
Μάτσας	Σαράντος (Βουλγαρία)
Μαυρομμάτης	Σερμπεξῆς (Νέα Ἐφεσος)
Μαῦρος	Σιγάλας
* Μεντρινός	* Σιμιδαλάς
Μιναριζόγλους (Νέα Ἐφεσος)	* Σίμος
Μιχαηλίδης	Σκληθᾶνος
* Μουράτης	Στεφανίδης
Μωραϊτάκης	Στουπάκης (Χίος)
	Στρατουδάκης (Κρήτη)
	* Συνοδινός
Νικητίδης	
Νικηφοράκης (Κρήτη)	Τάκας (Ἀγγιάλος)
* Νικολαΐδης »	Τζαγκᾶτος (Κρήτη)
* Νομικός	Τρεντῆς
Οἰκονομίδης	
	Φαλιέρος
Παλαιολόγος (Πελοπόν.)	Φεργαδιώτης
Παπαδάκης (Κρήτη)	Φουριστής
Παπαδόπουλος	* Φωσιέρης
Πάσσαρης	Φωτεινός
Παστρικός (Κρήτη)	
Περιοβολαράκης »	* Χιωτίνης
Πετζετάκης »	Ψακῆς (Χίος)
Πετροάντης	

ΕΠΩΝΥΜΑ ΔΗΜΟΤΩΝ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΑΙΓΙΑΛΗΣ

Ἄντωνιάδης	Λαός
Βαζαῖος (Θήρα)	Λεονάρδος
Βασιλειάδης	Λογοθέτης
Γαβριήλ	Μάνης
Γεωργιάδης	Μανωλακάκης (Κρήτη)
Δάβης	Μανωλέσος (Θήρα)
Δανέζης	Μοναχόπουλος
Δενδρινός	Μπουφανάκης
Δημητριάδης	Πορτοκάλης
Δρακάκης	Ῥαγγούσης
Εὐστράτιος (Μοσχονήσια)	Ῥάλλης
Θηραῖος	Ῥεγγινού
Κανάκης	Ῥωσέτος
Καοῦστος (Κεφαλλήν)	Σκαρλάτος
Καρδιακός	Στεφανίδης
Κολιδᾶς (Ἄναφη)	Στεφανόπουλος
Κορβέσης	Τριαντάφυλλος
Κουρμολῆς (Κρήτη)	Χάλαρης (Ἄναφη)
Κρής	Χαλικιόπουλος (Ζάκυνθος)
Λαμνᾶτος	Χάσπαρης.

Προσθήκη Δ'. (Σελ. 17).

ΕΥΡΩΠΑΙΟΙ ΠΕΡΙΗΓΗΤΑΙ

Ὁ ἀρχαιότερος τῶν νησιογράφων *Bondelmonti*, ὁ τῷ 1422 περιηγηθεὶς τινὰς τῶν νήσων, φαίνεται ὅτι δὲν ἐπέσκεφθη τὴν Ἄμοργόν. Περὶ ταύτης γράφει ὅτι ἐκαλεῖτο ποτε *Buport*, καὶ ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ ἐκαλεῖτο *Amurgospolis*, ὅτι εἶχε τρεῖς πόλεις *Amurgo*, *Jalli et Plati*, εἰς ἃς ἀντεπεκρίνοντο τρεῖς λιμένες Ἁγία Ἄννα, Καλὸς καὶ Καταπλά, ὅτι τὸ δυτικὸν τῆς νήσου ἐλέγετο Κατωμεριά, καὶ τὸ ἀνατολικὸν Ἀπανωμεριά, καὶ ὅτι πρὸς μεσημβρίαν εἶχεν ἀπόκρημνα παράλια καὶ κινδυνώδη τοῖς πλέουσι. *Ch. Bondelmonti: Librum insularum*, ἔκδοσ. *Sinner*, σελ. 100.

Ὁ *Porcacchi* (1572), *Isole piu famose del mondo*, σελ. 32, ὀνομάζει ὡσαύτως τὴν νήσον *Amurgospoli*, δὲν ἀναφέρει τὰς ἀρχαίας πόλεις, ἀλλὰ μόνον τοὺς λιμένας· μνημονεύει δὲ πρῶτος οὗτος τῆς Μονῆς (*e al mare e un monasterio di Caloieri*).

Ὁ *Boschini* (1658) *L' archipelago*, σελ. 54, ἀναφέρει ὅτι ὠνομάζετο ποτε Πλατάγη, ὅτι ἐπ' αὐτοῦ ἐκαλεῖτο Ἄμοργός ἕκ τινος μεγάλου φρουρίου ὁμωνύμου, καὶ ὅτι ἔχει καὶ ἄλλα δύο τοιαῦτα *Hyalì* καὶ *Plati*, καὶ ὅτι καὶ τὰ τρία περιεῖχον πληθυσμὸν ζωηρὸν καὶ γενναῖον τόσον ὡς πρὸς τοὺς ἄνδρας ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὰς γυναῖκας (*in tutti tre vi e gente, e tutti animosi, e bravi, tanto huomini come donne*). Ἀναφέρει ὅτι ἡ νῆσος ἦτο καλῶς καλλιερημένη, ὅτι παρῆγε πᾶν τὸ χρεῖῳδες, καὶ ἰδίως μέλι καὶ οἶνον ἀφθονον, ὧν ἐγένετο ἐξαγωγή καὶ εἰς τὰς λοιπὰς νήσους. Εἶτα δὲ διὰ τοὺς ναυτικούς σημειοῖ ὅτι ὑπάρχουν πέριξ σκόπελοι, καὶ ὅτι εἰς τὸν λιμένα Ἁγίας Ἄννης καὶ *Calo* ὑπάρχει ἀφθονον ὕδωρ. Δὲν παραλείπει δὲ νὰ μνημονεῦσῃ, πρῶτος οὗτος, ὅτι ἡ νῆσος ἦτο διάσημος διὰ τὸν ποιητὴν Σιμωνίδην.

Ὁ *Piacenza* (1688) *L' Egeo redivivo*, σελ. 244 γράφει πλείοτερα περὶ Ἄμοργοῦ, ἐξ ἄλλων γεωγράφων ἀρμόμενος καὶ οὗτος εἰδήσεις. Ἀναφέρει τ' ἀρχαῖα ὀνόματα τῆς νήσου, περιγράφει τὴν εὐρύτητα τῶν λιμένων, σημειοῖ ὅτι *Porto Plato* εἶνε τὰ *Catapla*. Ἄλλ'

ὡς πρὸς τὰς θέσεις τῶν ἀρχαίων πόλεων καὶ τὰ ὀνόματα περιίπτει εἰς σύγχυσιν, καθὼς καὶ ὡς πρὸς τὰ τῆς ἀρχαίας λατρείας. Μνημονεύει τῆς Μονῆς καὶ τῶν περιληπτικῶν ὀνομάτων Ἀπάνω Μεριᾶς καὶ Κάτω Μεριᾶς. Τὸν πληθυσμὸν τῆς νήσου ἀναβιβάζει εἰς 6000, χαρακτηρίζων τοὺς ἄνδρας καὶ τὰς γυναῖκας τῆς νήσου ὡς γενναίους, εὐφρεῖς καὶ ἀτρομήτους.

Οἱ νησιογράφοι ὁμοῦ οἱ θετικώτερά τινα περὶ τῆς νήσου διαλαβόντες, ἅτε ἐπισκεφθέντες αὐτήν, εἶναι ὁ Tournefort τῷ 1700, ὁ Pasch Van Krienen τῷ 1771, καὶ ὁ Sonnini τῷ 1779.

Ὁ Τουρνεφόρτ ἐκθέτει ἱστορικά τινα περὶ τῆς νήσου, καὶ περιγράφει ὡς βοτανικὸς τὰ τοῦ λειχήνος (*rocella tinctoria*), περὶ οὗ ἐν προσθήκῃ Α΄. διαλαμβάνομεν. Ποιεῖται κατόπιν μακρὰν περιγραφὴν τῆς Μονῆς, ἣτις ἐπὶ τούτου περιεῖχεν, ὡς γράφει, 100 καλογήρους. Περιγράφει σκωπτικῶς τὸν τρόπον τῆς πηγομαντείας ἐν Ἀγ. Γεωργίῳ Βαλσαμίτῃ, ἐξαιρεῖ τὰς μεγάλας ρόγας τῶν σταφυλῶν τῆς νήσου, καὶ σημειοῖ τινα φυτὰ, ἅτινα ἀνεῦρεν. Εὗρεν ἐν χρῆσει τὴν παλαιὰν ἐνδυμασίαν τῶν Ἀμοργίνων γυναικῶν, ἧς καὶ εἰκόνα παραθέτει. *Relation d' un voyage du Levant*, Τόμ. Α΄. σελ. 89.

Ὁ Pasch Van Krienen, ἔχων ὑπ' ὄψιν τοῦ βεβαίως τὸν Piacenza, ἀναφέρει συγκεχυμένα τινα περὶ τῶν ἀρχαίων πόλεων τῆς νήσου. Ὡς πρὸς τὴν ἐπ' αὐτοῦ δὲ κατάστασιν αὐτῆς σημειοῖ, πρῶτος οὗτος, τὸ περιέργον διὰ τὸν σήμερον γινώσκοντα τὸ ἄνυδρον τῆς Ἀμοργοῦ, ὅτι τὴν Κάτω Μεριᾶ διατρέχουσι πραεῖς ρύακες, συντελοῦντες οὐ μόνον εἰς τὸ νὰ καθιστῶσιν αὐτὴν τερπνὴν, ἀλλὰ καὶ εὐφορον, διότι καὶ ἐκ τῶν λόφων καὶ ἐκ τῶν κοιλάδων παράγονται ἄφθονα προϊόντα, μέλι, κηρός, βάμβαξ, οἶνος ἄφθονος καὶ ἐξαιρετος, ἄριστον ἔλαιον. Οἱ κάτοικοι τῆς νήσου ἀνῆρχοντο εἰς 4000, ἀλλ' ἠδύνατο ὡς γράφει ἡ νήσος νὰ κατοικηθῇ ὑπὸ 15 καὶ 20,000, καὶ εἶναι πιστευτὸν προσθέτει ὅτι ἦτο εἰς οὐχὶ πολὺ ἀπομεμακρυσμένους χρόνους καλῶς κατρωκὴμένη, διότι ἀπαντᾷ τις ἐν αὐτῇ πολυαριθμούς ἀνεμομύλους καὶ ὕδρομύλους (*poiche vi s' incontra gran quantita di molini da acqua e da vento*).

Ἐκυβερνᾶτο ἡ νήσος ἐπὶ τοῦ περιηγητοῦ τούτου ἐκ 4 συνδίκων, ὧν προῖστατο εἰς καγγελλάριος.

Ὡς πρὸς τὰς περὶ τὴν Ἀμοργὸν νησίδας γράφει ὅτι ἦσαν ἔρημοι,

ὅτι παρεῖχον ἀξιοθαύμαστα ἀρχαῖα μνημεῖα, καὶ ὅτι ἐν μιᾷ τούτων, ἦν ὀνομάζει Pergola, ἣτις ὡς φαίνεται εἶναι ἡ Σχινοῦσα, εὐρίσκειτο μονὴ ἠρειπωμένη. *Breve descrizione dell' arcipelago*, σελ. 50.

Μετὰ τοῦτον περιηγήθη τὴν νῆσον ὁ Sonnini τῷ 1779. *Voyage en Grece et en Turquie*, Α', 289. Οὗτος ἀναφέρει δύο λιμένας τῆς νήσου τὸν τῆς Ἀγίας Ἐφνης (Αἰγιάλης) καὶ τὸν Βαθὺν (Κατάπολα). Ἀφηγεῖται τὰ τῆς πηγομαντείας. Ὡς πρὸς τὰς τρεῖς ἀρχαῖαι πόλεις γράφει ὅτι ἡ θέσις αὐτῶν ἦτο ἄγνωστος ἐπὶ τῶν χρόνων του. Ἐξαίρει τὴν εὐφορίαν τῆς νήσου καὶ τὴν ποιότητα τῶν προϊόντων αὐτῆς τοῦ οἴνου, τοῦ ἐλαίου, τοῦ σίτου, τῶν σύκων καὶ τῶν καρπῶν. Ἔτα διὰ μακρῶν ἐκθέτει τὰ τῆς ἐμπορίας καὶ συγκομιδῆς τοῦ λειχῆνος (Ὅρα Προσθήκην Α΄.) καὶ τῆς σκύλλας, καὶ τελευτᾷ ἐπαινῶν τὴν γλυκύτητα τοῦ ἥθους, καὶ τὴν ἡμερότητα τῶν κατοίκων, καὶ τὴν καλλονὴν τῶν γυναικῶν, ὧν διὰ βραχέων περιγράφει καὶ τὴν ἐνδυμασίαν.

Ὁ Dapper δὲν ἐπεσκέφθη τὴν νῆσον. Περὶ αὐτῆς σημειοῖ ὀλίγα, συνοψίζων τοὺς περὶ αὐτοῦ γράψαντας. *Description exacte des isles de l' archipel 1703*, Σελ. 184.

Ὁ μόνος τῶν περιηγητῶν, ὁ περὶ τὴν ἔρευναν τῆς νήσου ταύτης ὑπὸ ἀρχαιολογικὴν ἔποσιν ἀσχοληθεῖς, καὶ δημοσιεύσας τὰς εὐρεθείσας ἐν αὐτῇ ἐπιγραφάς, καὶ ἀκριβῶς ὀρίσας τὴν θέσιν τῶν ἀρχαίων πόλεων εἶνε ὁ Λουδοβίκος Ρός, τῷ 1841. Ὡς πρὸς τὴν κατάστασιν τῆς νήσου σημειοῖ δι' ὀλίγων ὅτι περιεῖχε κατοίκους μόνον 3,000 ψυχάς, ἐξ ὧν 1300 εἶχεν ἡ Αἰγιάλη. Ἡ περιγραφή αὕτη τοῦ Λουδοβίκου Ρός τόσοσιν περὶ τῆς Ἀμοργοῦ, ὅσον καὶ περὶ τῶν λοιπῶν Κυκλάδων καὶ Σποράδων εἶνε πολύτιμος ὁδηγὸς εἰς τοὺς χάριν ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν περιοδεύοντας. *Reisen auf den griechischen Inseln des agaischen Meeres* (1841), Τόμος 2, Σελ. 39 ἐπ.

Ὁ Fiedler: *Reise durch alle Theile des Konigreichs Griechenland* (1841) περιγράφει τὴν ὀρυκτολογικὴν κατάστασιν τῆς νήσου. Ἀποκαλεῖ ταύτην εὐφορον, καὶ ἐπαινεῖ ἰδιαζόντος τὸν οἶνόν της.

Ἰκανὰς εἰδήσεις, ἰδίᾳ στατιστικάς, περιέχει καὶ ὁ ὑπὸ Joh. Ferd. Neigebauer καὶ Ferdinand Aldenhoven ἐκδοθεὶς δίτομος ὁδηγὸς τῶν ἐν Ἑλλάδι περιηγητῶν, *Handbuch fur Reisende in Griechenland* τόμ. Β΄. σελ. 23 τῆς β΄. ἐκδόσεως (1860). Αἱ περιεχόμενα ἐν

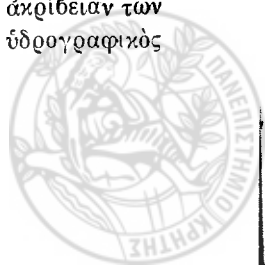
τῆ συγγραφῇ ταύτῃ εἰδήσεις ἀνάγονται βεβαίως εἰς τοὺς πρώτους χρόνους τῆς ἐλευσεως τοῦ ᾽Οθωνος καὶ τῶν Βαυαρῶν, ὅτε εἰργάζετο εἰς τὴν τοπογραφίαν τῆς Ἑλλάδος ὁ Ferdinand Aldenhoven, ὁ ἔκδοϋς τὸ Περιγραφικὸν ὁδοιπορικὸν τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Πελοποννήσου, ὑπὸ τὸν τίτλον *Itineraire descriptif de l' Attique et du Peloponese, avec cartes et topographiques*, Athenes 1854.

Κατὰ τὸν ἀνωτέρω λοιπὸν σημειωθέντα ὁδηγὸν ἡ Ἄμοργὸς ἦτο νήσος δασώδης, ἐξ ἧς κατ' ἔτος πλεῖστα φορτία καυσοξύλων ἀπεστέλλοντο εἰς Θήραν ἰδίως, καὶ εἰς ἄλλας νήσους. Ἐξήγοντο κατ' ἔτος εἰς Θήραν καὶ Σῦρον 5—6,000 κοιλὰ δημοτριακῶν καρπῶν τοῦ οἴνου τῆς νήσου δὲν ἐγίνετο ἐξαγωγή, ἐπίσης τῆς μετάξης, τοῦ βάμβακος καὶ τῶν σύκων. Ἐπαινεῖται τὸ ἔλαιον ὡς ἀρίστης ποιότητος, καὶ ἀναφέρεται ὅτι ἐξήγοντο εἰς Θήραν καὶ Σῦρον 12,000 ὀκάδες. Τὸν πληθυσμὸν τῆς νήσου ἀναβιβάζει εἰς 2,800 ψυχάς, ἢ 536 οἰκογενείας. Μέχρι τοῦ 1813 ὑπῆρχον ἐν τῇ νήσῳ νηματουργεῖα βάμβακος, ἐξ ὧν ἐξήγοντο νήματα, ἀλλὰ παρήκμασαν καὶ ἐξέλιπον μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν νημάτων ἐκ τῆς Μελίτης παρὰ τῶν Ἀγγλων. Περιεῖχεν ἡ Ἄμοργὸς 3,000 βόας καὶ ἀγελάδας, 2,000 ἡμίονους, ἵππους, καὶ ὄνους, καὶ 7,000 πρόβατα καὶ αἴγας. Πλοῖα δὲ 40 μικρά.

Τὴν Ἄμοργὸν ἐπεσκέφθη καὶ ὁ βοτανικὸς κ. Θεόδ. Χελδραΐχ, καὶ ἐδημοσίευσεν περιγραφὴν τῶν ἐκ νάρθηκος (ὁ νάρθηκας παρὰ τῶν ἐγγχωρίων καλούμενος) κατασκευαζομένων ἐν τῇ νήσῳ καθισμάτων. (Ἔστια, ἔτος 1882. ἀριθ. 334, σελ. 333.) Ἐδημοσίευσεν δὲ ὡσαύτως καὶ περὶ τοῦ βαφικικοῦ λειχῆνος ἐν Ἔστια, ἔτος 1881, ἀριθμὸς 310, σελ. 771.

Συντομωτάτην περιγραφὴν τῆς Ἄμοργου ἐδημοσίευσεν ἐν δυοῖς σελίσιν τοῦ περιοδικοῦ τῆς Πανδώρας (τόμ. 3, σελ. 157, ἔτος 1852) ὁ κ. Ἐμ. Ἰωαννίδης Ἄμοργίνος, μαθητῆς τότε ὧν ἐν Ἀθήναις, νῦν δὲ σχολάρχης ἐν Ἄμοργῳ.

Χάρτας τῆς νήσου Ἄμοργου περιέχουσι τὰ συγγράματα τῶν νησιογράφων M. Boschini σελ. 55, Piacenza σελ. 244, Dapper σελ. 184, μικρὸν πλησιάζοντας εἰς τὴν πραγματικότητα, ἅτε τῆς χαρτογραφίας τότε ἐν τῇ νηπιότητι εὐραιομένης. Τέλειος ὁπωσοῦν εἶνε ὁ ἐν σελ. 52 τοῦ συγγράματος τοῦ Ῥὸς εὐρισκόμενος, ἔνθα σημειοῦται ἡ θέσις τῶν ἀρχαίων πόλεων, τελειότερος δὲ ὁ ἐν τῷ γαλλικῷ χάρτῃ τῆς Ἑλλάδος ὑπάρχων, καὶ τελειότατος ὡς πρὸς τὴν ἀκριβείαν τῶν καταμετρήσεων καὶ τὴν διαγραφὴν τῶν παραλίων ὁ ὑδρογραφικὸς

—'Εγὼ γράμματα μάθαινα· τραγούδια δὲν ἤξερω.

—"Αν εἶσαι καὶ γραμματικός, 'πέσ μας τὴν ἄρφα βῆτα·

- 10 Καὶ τὸ δαβρί του κούμπισε, νὰ 'πῆ τὴν ἄρφα βῆτα,
καὶ τὸ δαβρί ξερὸ 'τανε, χλωρὰ βλαστάρια πέτα,
κι' ἀπάνω 'ςτὴν κορφίτσα του πέρδικα πλουμισμένη,
καὶ κάτω 'ςτὴν ποδίτσα του γοῦρνα πελεκημένη·
καὶ καταιθαίν' ἡ πέρδικα καὶ πίνει κι' ἀνεβαίνει,
15 καὶ βρέσει τῆς φτεροῦες της, καὶ ραίνει τὸν ἀφέντη.

—«'Αφέντ', ἀφέντ', ὀλάφεντε, πέντε βολαῖς ἀφέντη,
ἔσέ σου πρέπ', ἀφέντη μου, 'ςτὸ μαῦρο καβαλάρις,
τρεῖς νὰ βαστοῦν τὴ σέλλα σου, κ' ἔξε τὸ χαλινάρι,
καὶ τρεῖς νὰ σέ παρακαλοῦν, ἀφέντη καβαλάρι·

- 20 καὶ πάλι ξαναπρέπει σου, 'ςτὰ πεύκια νὰ καθίξης
τό 'να σου σέρι νὰ μετρήῃς καὶ τῆλο νὰ δανεῖξης,
καὶ πάλι ξαναπρέπει σου τῆς Πόλης τ' ἀργαστήρια
νὰ δρυμονίξης τὰ φλουριά, νὰ κοσκινίξης τ' ἄσπρα.

'Επόπαμεν τῷ ἀφέντη μας, ἄς 'ποῦμεν τῆς Κερῶς μας.

- 25 Κερὰ μαρμαροτράχηλη, καὶ φεγγαρομαοῦλα,
ποῦ 'σης τὸν Ἥλιο πρόσωπο, καὶ τὸ φεγγάρι στῆθος,
καὶ τοῦ κοράκου τὸ φτερὸ ἔσεις καμαροφρύδι·
ποῦ 'σεις ἀυλαῖς μαρμαρωταῖς καὶ πόρταις ἀτσαλέναις,
καὶ παραστιαῖς ὀλόχρουσαις καὶ μαργαριταρέναις.

- 30 Ἔσεις τὸν γιό, τὸν καλογιό, τὸν μοσκοκανακάρη·
λούξεις τον καὶ χτενίζεις τον καὶ 'ςτὸ σκολεῖόν του 'πάει·
κι' ὁ δάσκαλος τὸν ἤβαλε γιὰ νὰ καλαναρσῆση,
καὶ ξέφυέν του τὸ κερὶ, κ' ἤναψε τὸ χαρτίν του,
κ' ἤναψε καὶ τὰ ροῦχά του τὰ 'μορφοκεντημένα,
35 ὁποῦ τοῦ τὰ κεντούσανε οἱ τρεῖς βασιλοπούλαις.

'Η μιὰ 'βαλε τὸν πόθο της, κ' ἡ ἄλλη τὸ μετάξι,
κ' ἡ τρίτη ἡ καλλίτερη τὸν οὐρανὸν μὲ τ' ἄστρο.

'Επόπαμεν καὶ τῆς Κερῶς, ἄς 'ποῦμεν καὶ τῆς κόρης.

- Κερά μας τὸ κορίτσι σου, τοῦ Βασιλιᾶ κορῶνα,
40 'πὸ μέσα 'πὸ τὴν Βενετιὰν τοῦ στεῖλαν ἄρραβῶνα,
ρηόπουλον τὴν ἀγαπᾶ καὶ θέλει νὰ τὴν πάρη,
μᾶν εἶναι καὶ ρηόπουλο πολλὰ προυκιά γυρεύγει·

γυρεύγ' ἀμπέλι' ἀτρώγετα, χωράφια μὲ τὰ στάσσα,
 γυρεύγει καὶ τὴν θάλασσαν μ' ὄηα τῆς τὰ καράβια.
 45 Μὰ ἴσ' ἂν θὰ τὴν εὐλοηθῆ θὰ σφάξῃ σίλια βούδια,
 καὶ ἔννια σιλιάδες πρόβατα, καὶ τρεῖς σιλιάδες γίδγια,
 νὰ τρῶν, νὰ πίνουν φίλοι του, νὰ σκάσουν οἱ ὄχτροί του.

Ἐπόπαμεν τῆς κόρης μας, ἄς ποῦμεν καὶ τῆς βάγιας.
 Ἄψε μας, βάγια, τὰ κεριά, κ' ἀναίβα καὶ καταίβα
 50 καὶ πιάσ' καὶ τὰ κλειδάκια σου τὰ μαργαριταρένια,
 κ' ἄνοιξε τὸ σεντούκι σου, τὸ πολυχρουσωμένο,
 καὶ γέμισε τὴν φοῦχτά σου, καὶ ρῆξέ τα 'στὴ λύρα·
 νὰ σοῦ ἴκησονται ὄλοι μας, νὰ γίνῃς καλομοῖρα
 κ' ἂν εἶναι μὲ τὸ θέλημα ἄσπρη μου περιστέρα,
 55 ἀνοίξετε τὰρχοντικὸ νὰ ποῦμε καλὴ σπέρα (2).

Ὁ σκλάβος.

Σαράντα κάτεργά ἴμεστα κ' ἐξηνταδὺ φρεάδες.
 Κ' εἶχομεν σκλάβους ἑκατὸ ἕστην ἄλυσι βαρμένους,
 ἕστην ἄλυσι, ἕτ' ἰδέρα καὶ ἕστην βαρειὰ καδένα·
 κ' ὁ σκλάβος ἐνεστέναξε κ' ἐστάθη ἡ φρεάδα.

5 —«Πιὸς εἶναι π' ἀνεστέναξε, καὶ στάθη ἡ φρεάδα;
 ἂν εἶν' ἀπὸ τοὺς σκλάβους μου νὰ τὸν ἐλευτερώσω,
 κ' ἂν εἶν' ἀπὸ τὴν λεβεντιὰ λουφὲ νὰ τῆς ἐδώσω.

—Ἐγὼ ἴμαι π' ἀνεστέναξα καὶ στάθη ἡ φρεάδα.

—Σκλάβε πεινῆς, σκλάβε διψῆς, σκλάβε γδυμνὸν σ' ἀφήκαν;

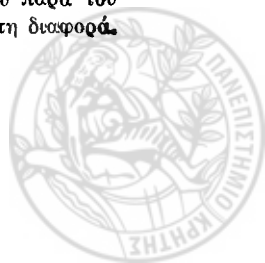
10 —Μηδὲ πεινῶ, μήτε διψῶ, μηδὲ γδυμνὸ μ' ἀφήκες·
 τῆς νιότης μου θυμήθηκα, τῆς διόλιας μου γυναίκας,
 ἴπου ἴμου τριῶν ἡμερῶν γαμπρὸς, δώδεκα χρόνους σκλάβος·
 ἐχτές πουλοῦν τὰ ροῦχά μου, σήμερον τ' ἄφρατά μου,
 αὔριον τὴν γυναῖκα μου τὴν εἰλοοῦνε μ' ἄλλον.

15 —Σκλάβε ξανατραοῦδησε καὶ νὰ σ' ἐλευτερώσω.

—Ἐγὼ πολλὰ τραοῦδησα, μὰ λευτεριὰν δὲν εἶδα,

(49) Βάγια—οἰκονόμος τῆς οἰκίας, ὑπηρέτρια.

(2) Μεταξὺ τοῦ ποιήματος τούτου, καὶ τοῦ δημοσιευμένου παρὰ τοῦ
 Passow *Popularia carniina Graeciae*, σελ. 220, ὑπάρχει μεγίστη διαφορὰ.

μὰν εἶνε γιὰ τὸν μπέη μας, ἄς ξανατραουδήσω.
«Λευτοκαργιὰν ἐφύτρεψα εἰς τῆς σκλαβιάς τὴν πόρτα,
καὶ λευτοκάρην ἔφασα, μὰ 'λευτεργιά δὲν εἶδα.»

20 Καὶ ὅσο νὰ 'πῆ ἀφίνω γειά, σαράντα μίλια 'πάει,
κ' ὅσον νὰ 'ποῦν «εἰς τὸ καλὸ» ἄλλα σαρανταπέντε.

—'Στὸν δρόμον ὅπου πήγαινε, μὴν καλοργιὰν εὐρίσκει.
—Καλῶς τὸ γιό, τὸν καλογιό, τὸν μοσκοκανακάρη,
ποῦ 'τον τριῶν 'μερῶν γαμπρός, δώδεκα χρόνους σκλάβος,
25 ποῦ χτές πουλοῦν τὰ ρουῖχά σου σήμερον τ' ἄρματά σου
αὔριον τὴν γυναῖκά σου τὴν εὐλογοῦσι μ' ἄλλον.

—Πές μου νὰ ζήσης καλοργιά, πλακῶνω 'στὸ βλοεῖτε;

—"Ἄν εἶν' ὁ μαῦρος γλήγορος πλακῶνεις 'στὸ βλοῆτε,
ἂν εἶν' ὁ μαῦρός σου ἀργός, θὲ νὰ 'νε εὐλοημένοι.»

Δόνει τοῦ μαύρου μὴ βετσὰ 'στὸν πύργον του πλακῶνει.
—«Ἄφες, παπᾶ, τὰ στέφανα, πάψε καὶ τὸ «βλοεῖτε»,
καὶ ὁ μαῦρός του σιλιμουτρά, κι' ὁ ἄνδρας μου προφτάνει.»

Κωνσταντῆς.

Ὁ Βασιλιάς ἠθέλησε νὰ 'πάη 'στὸ κυνήγι
μ' ἐξηνταπέντε ἄρχοντες, μ' ὀγδόντα παληκάρια
μὲ τοῦ Παπάνου τὰ παιδιά, καὶ μὲ τὸν Κωνσταντῖνον.
ὀλημερῆς γυρίζουσι, κυνήγι δὲν εὐρῆκαν,

5 ἐκεῖ 'στὰ κλινογέματα, δυὸ ὥραις νὰ βραδιάση,
θωροῦν λιοντάρι κ' ἔρχεται, λιοντάρι καταβαίνει,
κ' ἤλαμπεν τὸ κεφάλιν του, 'σὰν τὸ γλαμπρὸν φεγγάρι,
κ' ὀπίσω ἡ νωρίτσα του σαράντα κόμπους κάνει,
καὶ κάθε κόμπος ἔγραφε σαράντα δὲν φοβοῦμαι.

10 Πρὸς τὴν μεριὰν τοῦ Κωνσταντῆ χριμνητιρά καὶ 'πάει,
κι' ὁ Κωνσταντῆς τὸ τράβηξε, κι' ὀπίσω τὸ γυρίζει.

—Μόλα Κώστα τὸν μαῦρόν σου, πρὸς τὸ λιοντάρι σύρε.

—Φοβοῦμ', ἀφέντη βασιλιά, μὴ 'πᾶς καὶ μὲ χαλάσης.

—Μὰ τ' ἄγιοκόρφι, 'ποῦ βαστῶ, μὰ τὸ χαμαῖλί μου,
15 μὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν, Κώστα μου, μὴ φοβᾶσαι.»

(5) 'Ηλιογέματα.

Μὲ τέσσαρα τὸν ἠπγίασε, μὲ πέντε τὸν ζουλιῖζει.
“Ὅσ’ ἄρχοντες τὸν ἴδασιν ἐντιζηλέψασίν του.

—«Θωρεῖς, ἀφέντη βασιλιά, αὐτὸν τὸν Κωσταντῖνον;
ἀγάλι’ ἀγάλι νὰ πιαστῆ, κι’ ἀγάλια νὰ τὸν δέσης,
20 κι’ ἀγάλια νὰ τὸν βάλετε ’σὲ πύργου σιδερένιο,
'σὲ πύργον ὀλοσίδερον, βολιμοσκεπασμένο.»

Καὶ μιὰ Λαμπρή, μιὰ Κυριακή, μιὰν ὤμορφην ἡμέρα,
ἀγάλι’ ἀγάλια πιάνουν τον, κι’ ἀγάλια δένουσίν τον,
κι’ ἀγάλια ’πᾶν καὶ βάλλουν τον ’σὲ πύργον σιδερένιο,
25 ’σὲ πύργον ὀλοσίδερον, βολιμοσκεπασμένο.

Κι’ ἀφέντης του προσγεύγουντον κάτω ’στὴν Βαβυλῶνα,
καὶ τὸ κρασὶν ὀποῦ ’πινε πολὺ θολὸ τοῦ ’φάνη.
—«Σήμερον τὸν υἱοῦκα μου, σήμερον τὸν υἱόν μου,
σήμερον τὸν υἱοῦκα μου ’σὲ βρόγια τὸν ἐβάλαν,
30 ’σὲ βρόγια καὶ ’σὲ σίδερα, ’σὲ φυλακαῖς μεγάλαις.»

Τὸν μαῦρον του ’χαλίωσε, πηδᾶ, καθάλλικεύει,
κι’ ὁ μαῦρός του τὸν ἠῦγαλε ’στὸν πύργον ἀπὸ πόξω
δόνει τοῦ πύργου μιὰ κλωτσά, καὶ ’πάειμέσα κι’ ὄξω,
κι’ ἀπ’ τὸ χερᾶκι τὸν ἀρπᾶ, ’στοῦ βασιλιά τὸν ’πάει.

35 —«Θωρεῖς, ἀφέντη βασιλιά, τοῦτον τὸν Κωσταντῖνον;
ἦθεν τοῦ κάμης τίποτε καὶ ἦθε τὸν χαλάσης,
ἐσὲ καὶ τὴν βασιλίσσαν ἦθελε νὰ βοθρίσω
καὶ τὴν Κωσταντινούπολιν χοίρους νὰ τὴν γεμίσω.»

Προσθήκη ΣΤ'. (Σελ. 32).

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ

Εὐαγγέλιον ἐπὶ μεμβράνης.

» ἐπὶ μεμβράνης

Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, ἐπὶ χάρτου.

Μαρτύριον τοῦ Ἀποστόλου Ἀνανίου, ἐπὶ μεμβράνης.

Ψαλτήριον καὶ Παρακλητική.

Συναξάριον, περιέχον ἕξ μῆνας, ἀπὸ τοῦ Μαρτίου.
 Βιβλίων τῶν Προφητῶν, ἐπὶ μεμβράνης.
 Ἀνθολογία Μουσικῆς, ἐπὶ χάρτου.
 Συναξαριστὴς ἐπὶ μεμβράνης.
 Μηναιῶν ἐπὶ χάρτου, ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου, ἄνευ τέλους.
 Βιβλίον Ἐφραὶμ τοῦ Σύρου. Λόγοι ἐπὶ μεμβράνης.
 Εὐαγγέλιον. Ἑρμηνεία Θεοφυλάκτου, ἐπὶ μεμβράνης.
 Ἀπόστολος ἐπὶ μεμβράνης.
 Βιβλίον ἀνεπίγραφον ἐπὶ μεμβράνης. Διάφοροι λόγοι.
 Τετραεὐαγγέλιον, ἐπὶ μεμβράνης.
 Θεοτοκάριον ἐπὶ χάρτου.
 Κανόνες Πηδαλίου ἐπὶ χάρτου.
 Πεντηκοστάριον ἐπὶ μεμβράνης.
 Μηναιῶν ἐπὶ χάρτου.
 Λόγοι Κυροῦ Φιλοθέου Πατριάρχου ἐπὶ χάρτου.
 Γρηγορίου Ἀκραγαντίνων ἐπὶ μεμβράνης.
 Μιναῖον Σεπτεμβρίου ἐπὶ χάρτου.
 Ἔτερον Ὀκτωβρίου καὶ Νοεμβρίου ἐπὶ χάρτου.
 Ἀπαντα Ἰωάν. τοῦ Χρισσοστόμου, τόμος Γ'. ἐπὶ χάρτου.

» » » » » ΣΤ' » »
 » » » » » Θ' . » »

Μηναιῶν ἐπὶ χάρτου.
 Εὐχολόγιον ἐπὶ χάρτου.
 Βιβλίον Ὀδηγία Ἁγίων Γραφῶν, ἐπὶ μεμβράνης.
 Τριψιδιον ἐπὶ χάρτου.
 Μαρτυρολόγιον Ἀνανίου ἐπὶ χάρτου.
 Μηναιῶν Νοεμβρίου καὶ Δεκεμβρίου.
 Ἔτερον Αὐγούστου ἐπὶ χάρτου.
 Ἁγίου Θεοδώρου Ἐπισκόπου λόγοι ἐπὶ χάρτου.
 Μηναιῶν Ὀκτωβρίου ἐπὶ χάρτου.
 Τριψιδιον ἐπὶ μεμβράνης.
 Λόγοι προφητῶν ἐπὶ μεμβράνης.
 Τετραεὐαγγέλιον ἐπὶ χάρτου.
 Λόγοι Ἐκκλησιαστικοὶ ἐπὶ μεμβράνης.
 Τυπικὸν ἀρχαῖον ἐπὶ χάρτου.

Λόγοι Ἐκκλησιαστικὴ ἐπὶ χάρτου.
 Λόγοι Ἐκκλησιαστικοὶ ἐπὶ χάρτου.
 Τετραευάγγελον ἐπὶ χάρτου.
 Θεοτοκάριον ἐπὶ χάρτου.
 Λόγοι Νείλου ἀσκητοῦ ἐπὶ μεμβράνης.
 Βιβλίον περὶ διαφόρων ἀντικειμένων ἐπὶ χάρτου.
 Θεοτοκάριον ἐπὶ χάρτου.
 Μηναῖον Μαρτίου ἐπὶ χάρτου.
 Λόγοι Ἁγίου Ἀμφιλοχίου ἐπὶ χάρτου.
 Λόγοι διάφοροι ἐπὶ χάρτου.
 Ἄποστόλου Θωμᾶ ἐπὶ χάρτου.
 Συναξάριον Τελώνου καὶ Φαρισαίου ἐπὶ χάρτου.
 Κατήχησις Θεοδώρου τοῦ ὁμολογητοῦ ἐπὶ χάρτου.
 Εὐχολόγιον ἐπὶ χάρτου.
 Πατρικὸν ἐκ διαφόρων Κανόνων ἐπὶ χάρτου.
 Λόγοι Χρυσοστόμου διάφοροι ἐπὶ χάρτου.
 Τετραευάγγελον ἐπὶ χάρτου.
 Διάφοροι λόγοι ἐπὶ χάρτου.
 Μουσικὸν βιβλίον Νοεμβρίου ἐπὶ χάρτου.
 Ψαλτήριον ἐπὶ χάρτου.
 Δοξαστικὸν Ἁγίων.
 Ψαλτήριον ἐπὶ μεμβράνης. Ἐξήγησις.
 Λόγοι ἐκκλησιαστικοὶ ἐπὶ χάρτου.
 Λόγος ἀσκητικὸς Ἀββᾶ Ἰωάννου ἐπὶ χάρτου.
 Λόγοι Χρυσοστόμου ἐπὶ χάρτου.
 Εἰρημολόγιον ἐπὶ χάρτου.
 Θεοτοκάριον ἐπὶ χάρτου.
 Ἄνθολόγιον ἐπὶ χάρτου.
 Συναξαριστὴς ἀπὸ Νοεμβρίου ἕως Αὐγούστου ἐπὶ χάρτου.
 Στιχαράριον ἐπὶ χάρτου.
 Πασχάλιον ἐπὶ μεμβράνης.
 Βιβλίον περιέχον λόγους Μαξίμου, ἐπισκόπου Κυθήρων, ἐπὶ χάρτου.
 Βιβλίον περὶ ματαιότητος βίου ἐπὶ χάρτου.
 Βιβλίον περιέχον διαφόρους λόγους ἐπὶ χάρτου.
 Κανόνες Ἀποστόλων ἐπὶ χάρτου.
 Ἑρμηνεῖα Εὐαγγελίου ἐπὶ χάρτου.
 Λόγοι Ἐκκλησιαστικοὶ ἐπὶ χάρτου.
 Βιβλίον Καλβίνων καὶ Λατίνων ἐπὶ χάρτου.

Ἐτερον βιβλίον βίοι Ἀγίων ἐπὶ χάρτου.
Λόγοι Ἐκκλησιαστικοὶ ἐπὶ χάρτου.
Τριῶδιον, οὗ λείπει ἡ ἀρχὴ ἐπὶ χάρτου.
Μηναῖον ἐπὶ χάρτου.
Μέγα βιβλίον ἐπὶ μεμβράνης ἀνεπίγραφον. Λόγοι κατὰ Ἰουλιανοῦ.
Βιβλίον περιέχων λόγους καὶ βίους Ἀγίων ἐπὶ χάρτου.
Λόγοι βιογραφικοὶ ἐπὶ χάρτου.
Βιβλίον Ἰωάννου τῆς Κλίμακος ἐπὶ χάρτου.
Μηναῖα Αὐγούστου, Φεβρουαρίου, Ὀκτωβρίου, Ἰουλ. καὶ 8βρίου,
Νοεμβρίου, Ὀκτωβρίου, Δεκεμβρίου, Σεπτεμβρίου, Μαΐου, Φε-
βρουαρίου. Ἄπαντα ἐπὶ χάρτου.
Τριῶδιον τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ χάρτου.
Τὸ ὅλον χειρόγραφο 98.

Τὴν σημειώσιν ταύτην μοὶ ἔδωκεν ὁ κ. Ἰωάννης Βλαβιανὸς δῆ-
μαρχος Ἀμοργοῦ, εἰς ὃν καὶ δημοσίᾳ ἀπονέμω τὰς εὐχαριστίας μου
ἐπὶ τε τῇ φιλοξενίᾳ, ἣς ἔτυχον παρ' αὐτῶ, καὶ ταῖς πληροφορίαις, ἃς
προθύμως πάνυ περὶ τῆς νήσου μοὶ ἐχορήγησεν. Ὅφειλῶ δ' ἐνταῦ-
θα μετ' εὐχαριστίας νὰ μνημονεύσω καὶ τοῦ δημάρχου Αἰγιάλης κ.
Ἄντωνίου Νομικοῦ προθύμως παρασχόντος μοὶ πᾶσαν αἰτηθεῖσαν
πληροφορίαν, κατὰ τὴν ἐν τῷ δήμῳ ἐκείνῳ διαμονήν μου.

Προσθήκη Ζ'. (Σελ. 35).

Χρυσόβουλλον Μιχαὴλ Δουκὸς Ἀγγέλου Κομνηνοῦ Παλαιολόγου.

1

Ἴσον ἀπαράλλακτον τοῦ προσκυνητοῦ χρυσοβούλλου τοῦ εὐσεβε-
στάτου βασιλέως Μιχαὴλ Δουκὸς Ἀγγέλου Κομνηνοῦ Παλαιολόγου.

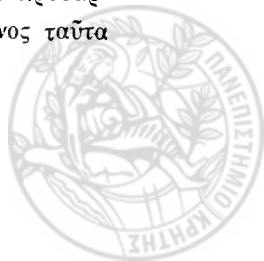
Ἔρχεται καὶ ἀπὸ τόπου, ὥσπερ δὴ καὶ ἀπὸ τῶν προσώπων συγκρό-
τησις εἰς τὴν διάθεσιν τῆς ψυχῆς, καὶ μεγάλης προσθήκης αἴτιον τοῦ-
το καθίσταται πρὸς τῶ ἀπὸ τῆς φύσεως τοῦ πράγματος δικαίῳ, προσ-

τιθεμένης και τῆς ἐντεῦθεν ποιότητος τοῦ καλοῦ· και τοσοῦτο πλέον τοῦθ' οὕτω γίνεται, ὅσον ἂν πλείονα προσῆι τῷ τόπῳ τ' ἀγαθά. Ἐπανεκτέον δὲ και ὧν ἔνεκα ταῦτα ἡ βασιλεία μου προεξέδετο. Ἡ κατὰ τὴν Ἄμοργὸν εὐαγεστάτη τῆς ὑπεράγνου και ἀειπαρθένου Μαρίας Μονῆ, πολλὰ και πολυτρόπως ἔχουσα τὰ συνιστῶντα τὴν ταύτης σεμνότητα, τὸ ἀνακεχωρηκὸς τοῦ τόπου και ἰδιάζον, τὴν θεάρεστον τῶν ἐν αὐτῇ ἀσκουμένων διαγωγὴν, τὴν τοῦ πνευματικῶς αὐτῆς προϋσταμένου χρηστοῦθιαν, και πρὸ πάντων και ἐπὶ πᾶσι τὴν ἀγιαστικὴν χάριν, ἦν ἀπαφῆκε τῷ τόπῳ διὰ τῆς ἰδίας χάριτος.

Ταῦτα οὖν και τοιαῦτα ἔχουσα τὰ καλά, καθ' ἕκαστον τούτων τῆ διαθέσει τῆς Βασιλείας μου ὠκείωται τοίνυν, και δεῖγμα ταύτης ὁ παρῶν χρυσόβουλλος λόγος ἐξετέθη τῆς Βασιλείας μου, και ἐφιλοτιμήθη τῆ τοιαύτη Μονῆ, δι' οὗ και κρατύνει μὲν και ἀσφαλίζεται ἡ Βασιλεία μου πάντα τὰ προσόντα αὐτῇ παλαιγενῆ δικαιώματα, χρυσόβουλλά τε και ὀρισμούς, και ἀναγραφικὰς ἀποκαταστάσεις, και ἐκδόσεις ἐγγράφους, και πάντα ἀπλῶς τὰ ἐν χαρτοῖς δικαιώμασι, και τὴν αὐτῶν ἰσχύν, και τὴν τῶν πραγμάτων κατοχὴν και νομὴν βεβαιότεραν και ἀρραγεστέραν περιποιεῖται αὐτῇ κατὰ πάσας τὰς προλήψεις αὐτῶν. Εἰς μέντοι περισσοτέραν ἀσφάλειαν, και ὡς ἐν κεφαλαίῳ, τὰ ταύτη προσόντα κτήματα ἡ Βασιλεία μου τῷ παρόντι περιλαμβάνει χρυσοβούλλῳ λόγῳ αὐτῆς, ἃ και ἔχουσιν οὕτως. Μετόχιον ἡ Ἄγια Τριάς κατὰ τὴν νῆσον Ἴον κλπ., προσεκυρώθησαν δὲ τῇ Μονῇ διὰ χρυσοβούλλου τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως και θεοῦ τῆς Βασιλείας μου Κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Κομνηνοῦ τοῦ Λάσκαρη, ἀνεθεωρήθησαν δὲ και παρὰ τοῦ περιποθῆτου θεοῦ τῆς Βασιλείας μου, τοῦ πανυπερσεβάστου Κυροῦ Γεωργίου τοῦ Ζαγαρομμάτου, και περιορίσθησαν δι' ἐγγράφου αὐτοῦ περιορισμοῦ· ὃν δὴ ὀρισμὸν και τὸ κῦρος ἔχειν ἡ Βασιλεία μου διορίζεται, και πάντα τῶν τοιούτων μετοχιῶν δίκαια ἐπὶ τε τοῖς ὑποστατικοῖς και τοῖς προσκαθημένοις ἐν αὐτῷ παροίκιοις και δουλευταῖς.

Τὰ μετόχια ταῦτα τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Χοζοβιωτίσσης συσταθέντα και βελτιωθέντα παρὰ τοῦ οἰκείου τῆς Βασιλείας μου Γ. Μονοχυτῶ, και προσκυρωθέντα διὰ τῆς δωρηθείσης αὐτοῖς δυνάμεως χρυσοβούλλου τοῦ ἀοιδίμου Βασιλέως αὐθέντου και Θεοῦ τῆς Βασιλείας μου Κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Δούκα, μετὰ πάντων τῶν προσαρμολοσάντων αὐτοῖς δικαίων και προνομίων, και καθὼς ἐκεῖνος ταῦτα

ἀποκατέστησεν, ἤγγουν παροίκων, δουλευτῶν, ἀμπελίων, χωραφίων, ἤγγουν τῆς Ἰου κλπ. κατὰ τὴν ἀρχαίαν τούτων νομὴν καὶ κατὰ τὰς προλήψεις τῶν προσόντων αὐτοῖς δικαιωμάτων, καὶ τῶν λοιπῶν αὐτοῖς δικαίων κατὰ τὴν γεγυνοῦσαν αὐτοῖς πατριαρχικὴν παράδοσιν, καὶ ἀποκατάστασιν. Ἔτερον μετόχιον. . . ἀνεπιγνώστων ὄντων καὶ τούτων παντάπασιν τῷ μέρει τοῦ Δημοσίου.

Ταῦτα μὲν οὖν εἰσὶ τὰ παλαιγενέσι δικαίοις προσαρμόσαντα κτήματα τῇ εὐγενεστάτῃ τῆς Ἀμοργοῦ Μονῆ, καὶ κρατύνει καὶ ἐπικυροῖ ταύτῃ ἡ Βασιλεία μου τὴν αὐτῶν δεσποτείαν τε καὶ κυριότητα τῷ παρόντι χρυσοβούλλῳ λόγῳ αὐτῆς κατὰ τὴν ἀνεκαθεν κρατήσασαν νομὴν.

Καθέξει τοίνυν ἡ τοιαύτη Μονὴ ταῦτα ἀνενοχλήτως πάντῃ καὶ ἀδι-ασείστως καὶ ἀνεπειρεάστως καὶ ἐκτὸς πάσης συζητήσεως καὶ ἀπαντήσεως, καθὼς καὶ πρότερον κατεῖχε ταῦτα καὶ ἐνέμετο, ἢ καὶ ἰσχυροτέρως καὶ βεβαιότερως τῇ δυνάμει τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου λόγου τῆς Βασιλείας μου, ὅς καὶ ἀρραγῆς καὶ ἀπερίτρεπτος διαμένειν ὀφείλει εἰς τὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα. Ἐπεβραβεύθη δὲ τῇ τοιαύτῃ Μονῇ τῆς Ἀμοργοῦ γεγενημένος κατὰ μῆνα τὸν Μάϊον τῆς ἕκτης Ἰνδικτιῶνος τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ ἑπτακισιοστοῦ ἑβδομηκοστοῦ πρώτου ἔτους (1), ἐνῶ καὶ τὸ ἡμέτερον εὐσεβὲς καὶ θεοπρόβλητον ὑπεσημῆνατο κράτος.

Μιχαὴλ ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ, πιστὸς Βασιλεὺς καὶ Αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων Δοῦκας Ἄγγελος Κομνηνὸς Παλαιολόγος.

Τοῦτο ἀντεγράφη ἐν Αἰγίνῃ ὑπὸ Κοσμᾶ Δημητριάδου κατὰ συγκαυρίαν ἐξ ἀνιγράφου τῆς ἐν Πάτμῳ Μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, ἧς ὁ Ἠγούμενος Κύριος Βενιαμὴν καὶ ὁ μακαριώτατος Ἀλεξανδρεὶας Θεόφιλος συνῆλθον δι' ὑποθέσεις τῆς αὐτῆς Μονῆς πρὸς τὸν τότε Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος Ἰ. Α. Καποδίστριαν.

Τῷ χιλιοστῷ ὀκτακισιοσιῶ εἰκοστῷ ἀγδόφῳ ἔτει κατὰ τὸν Ἀπρίλιον.

Κοσμᾶς Δημητριάδης (2)

2

Ἐκθεσις ἐφόρου τῆς παιδείας τῷ 1825 περὶ τῶν μονῶν τῶν νήσων Νάξου καὶ Ἀμοργοῦ.

Εἰς τὴν νῆσον Νάξον.

Ἡ Νάξος ἔχει πολλὰ μοναστήρια, τ' ἀξιολογώτερα ὅμως εἶναι ἑξ

(1) Τὸ ἀντίγραφον εἶχεν «ἑξακισχιλιοστοῦ ἑπτακισιοστοῦ ἑβδόμου ἔτους» ὅπερ καθὰ εἴπομεν ἐν σελ. 35 διορθώσαμεν.

(2) Οὗτος ἦτο ἐκ τῆς Μονῆς Ἀμοργοῦ, λόγιος ἀνὴρ καὶ διδάσκαλος Ἀμοργοῦ. Ὅρα σελ. 20.

Παναγία Φανερωμένη, Ἁγία Κυριακή, Σταυρός, Ταξιάρχης, Καλλορρῦτσια, Κρυτόματι, τῶν ὁποίων τὰ μὲν πέντε εἶναι εἰς τὰ χωρία, ἡ δὲ Ἁγία Κυριακή μέσα εἰς τὴν πρωτεύουσαν χώραν. Τούτων τὰς προσόδους τὰς ἔβαλα εἰς δημοπρασίαν, ὅταν ὑπῆγα ὡς ἔφορος τῆς παιδείας εἰς τὰ 1825, καὶ ἐβγῆκαν ἀγορασταὶ νὰ τὰς ἀγοράσουν διὰ 20 χιλιάδας γρ. καὶ ἠμποροῦσαν ν' ἀναβοῦν καὶ τὰς 25 χιλιάδες· αἱ ραδιοργαίαι ὁμως τοῦ τότε ἐπάρχου καὶ τοῦ Μιχαλάκη Μαρκοπολίτου, καὶ ἄλλων τινῶν προεστώτων τῶν χωρίων, οἱ ὁποῖοι οἰκειοποιῶντες καὶ νέμοντες τὰ μοναστήρια, ὡς ἰδιά τους κτήματα, ἐμπόδισαν τὸ πρᾶγμα, καὶ ἀνεχώρησα χωρὶς νὰ κατορθώσω τίποτε.

Τώρα τὸ μὲν μοναστήριον τῆς Φανερωμένης, καὶ τὸ τῆς ἁγίας Κυριακῆς τὰ νέμεται ὁ ἠγούμενος Δωρόθεος, τὸν ὁποῖον κατέστησεν ἡ παύσασα διοίκησις ἔφορον τῶν σχολείων τῆς Νάξου, ἐπικυρωθέντα καὶ παρὰ τῆς ἐξοχότητός της. Τῶν λοιπῶν τεσσάρων τὰς προσόδους τὰς ἐπώλησεν αὐτὸς ὁ ἴδιος Δωρόθεος μὲ τὸν Μαρκοπολίτην διὰ 20 χρόνους 25 χιλιάδας γρ. τὰ ὅποια νὰ πληρώνονται ἀνὰ 1250 γρόσια κατ' ἔτος, μὲ πρόφασιν νὰ ξεπληρώσουν τὸ χρέος τῶν μοναστηρίων, τὸ ὁποῖον εἶνε περίπου 15 ἕως 16 χιλιάδες γρ. καὶ εἶνε ἄδικον καὶ παράνομον, ὡς θέλει ἀποδειχθῆ, ὅταν τὸ καλέσῃ χρεία· ὥστε αἱ πρόσοδοι τῶν μοναστηρίων τῆς Νάξου εἶναι πωλημέναι διὰ 20 χρόνους καὶ κατατρῶγονται ἀπὸ δύο, τρεῖς, χωρὶς νὰ ἠμπορέσουν πώποτε νὰ ξεχρεωθοῦν τὰ μοναστήρια.

Τὰ μοναστήρια αὐτὰ μὲ τὸ νὰ ἦναι ἔξω εἰς τὰ χωρία, τὰ οἰκειοποιῶνται οἱ χωριάται, τῶν ὁποίων προεστὼς παντοτεινὸς εἶναι ὁ Μιχαλάκης Μαρκοπολίτης, ὅστις διασχίζει τὰ χωρία ἀπὸ τὴν πρωτεύουσαν χώραν, καὶ μεταχειρίζεται τὴν ἀπλότητα τῶν χωρικῶν ὄργανον τῆς ιδιοτελείας του.

Πατέρες κάτοικοι εἰς αὐτὰ τὰ μοναστήρια δὲν εἶναι. Αἱ πρόσοδοι αὐτῶν εἶναι γεννήματα, κρασιά, λάδια, κίτρα, πορτοκάλια καὶ λεμόνια.

Εἰς τὴν νῆσον Ἄμουργόν.

Εἰς τὴν νῆσον ταύτην εἶναι ἓν μοναστήριον τὸ ὁποῖον ἦτον καὶ εἶνε ἀκόμη χρηστήριον περίφημον, ὡς τὸ ἐν Δελφοῖς τοῦ Ἀπόλλωνος, καὶ διὰ τοῦτο ἔχει μετόχια διάφορα εἰς διαφόρους τόπους, τῶν ὁποίων αἱ πρόσοδοι σημειοῦνται κατωτέρω.

Πατέρες 30 εως 40.

Εἰς τὴν αὐτὴν νῆσον Ἀμουργὸν ἔχει δύο μετόχια, τὰ ὁποῖα ὅταν καρποφορήσουν φέρουσι.

Κριθάρι κοιλὰ 300, σιτάρι κοιλὰ 100, ὄσπρια κοιλὰ 35, κρασί βαρέλαις 30, λάδι ὀκάδ. 200, γιδοπρόβατα εἶχε 500, τώρα ὁμως ἀφῆσαν οἱ πειράται 50. Ζεύγη βοῶν ἔχει 4, ἀγελάδες 11, μουλάρια 3.

Ἔχει καὶ 4 ἐρημονήσια ἀκατοίκητα διὰ γιδοπρόβατα, Ἡράκλειαν, Σχινοῦσαν, Κέρον καὶ Ἀκουρίαν, τὰ ὁποῖα εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς ἀποστασίας μένουν διόλου ἄχρηστα.

Μετόχιον εἰς τὴν Κρήτην, τὸ ὁποῖον ἔχει 300 ἐλαιόδενδρα, καὶ ἄλλα τινὰ κτήματα, καὶ ἐνοικιάζετο ἕως τὰ 1820 διὰ γρ. 300 κατ' ἔτος.

Εἰς τὴν Σαντορήνην μετόχια δύο, ἓν εἰς Μεγάλον χωρίον, τὸ ὁποῖον κάμνει κρασί 300 βαρέλαις, κριθάρι κοιλὰ 300, ὄσπρια κοιλὰ 35, σησάμι κοιλὰ 2, σῦκα κοιλὰ 28, βαμπάκι 100 ὀκάδας.

Ἄτερον εἰς τὸ Ἐπάνω μέρος τῆς Σαντορήνης, τὸ ὁποῖον φέρουσι κρασί βαρέλαις 50, κριθάρι κοιλὰ 100, βαμπάκι ὀκάδας 100.

Εἰς τὴν νῆσον Ἀνάφην μετόχιον, τὸ ὁποῖον φέρει κριθάρι κοιλὰ 100, σιτάρι 30, κρασί βαρέλια 6.

Μετόχι εἰς τὴν Ἀστυπалаίαν νῆσον, τὸ ὁποῖον φέρει κριθάρι κοιλὰ 125.

Μετόχι εἰς τὴν νῆσον Κάλυμνον, τὸ ὁποῖον φέρει ἐλαιόλαδον ὀκάδ. 80 ἕως 100, ἀμύγδαλα κοιλὰ 6, ἓν περιβόλι δίδει κατ' ἔτος γρόσια 200.

Μετόχι εἰς τὴν νῆσον Λέρον τοῦ ὁποίου τὰς προσόδους τὰς καρποῦται ὁ νῦν ἅγιος Ἐφέσου, ἐπειδὴ ἔδωκεν εἰς τὸ μοναστήριον, διάκονος ἔτι ὢν, γρ. 200.

Μετόχι εἰς τὴν Σάμον, τὸ ὁποῖον δίδει λάδι ὀκάδ. 80 ἕως 100, κρασί βαρέλαις 6, καὶ ἐλεημοσύνας χριστιανῶν.

Μετόχι εἰς Νάξον, τὸ ὁποῖον δίδει κριθάρι κοιλὰ 25 ἕως 30, κρασί βαρέλαις 12, πορτοκάλια 2 ἕως 3 χιλιάδ. κίτρα 50 ἕως 60.

Εἰς τὴν Πάρον μετόχια δύο, τὸ ἓν εἰς χωρίον τὸ ὀνομαζόμενον Τζιπίδο, τὸ ὁποῖον δίδει κριθάρι κοιλὰ 6 ἕως 10, σιτάρι κοιλὰ 6 ἕως 10, κρασί βαρέλαις 25 ἕως 30, βαμπάκι ὀκάδας 150, τὸ ἄλλο εἰς τὸ χωρίον Λάικκαις, τὸ ὁποῖον φέρει κρασί βαρέλαις 25 ἕως 30, βαμπάκι ὀκ. 100, κριθάρι κοιλὰ 40 ἕως 50.

Μετόχι εἰς τὴν νῆσον Ἴον, τὸ ὁποῖον δίδει κριθάρι κοιλὰ 250,

ὄσπρια κοιλὰ 15, σησάμι κοιλὰ 8, βαμπάκι ὀκάδας 360, λάδι ὀκάδας 100, ἀπὸ ἑνα μύλον κριθάρι καὶ σιτάρι κοιλὰ 35 ἕως 40.

Ταῦτα ἐπιληροφορήθην παρὰ τινος κοινοβιάτου αὐτῆς τῆς Μο-
νῆς. (1)

Προσθήκη Η'. (Σελ. 41).

Συγγράμματα ἐν οἷς ἐδημοσιεύθησαν ἐπιγραφαὶ τῆς Ἀμοργοῦ.

Journal des Savants, 1827, σελ. 482. Ἐνταῦθα ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἡ ἐπιγραφὴ ἡ ἀρχομένη διὰ τῶν λέξεων κτλ., «Μειλησί-
ων τῶν Ἀμοργὸν Αἰγιάλην κατοικούντων κτλ.», σταλεῖσα ὑπὸ τοῦ
ἀρχαιολόγου M. Millingen, εἰς ὃν ἔδωκε ταύτην περιγηγῆτης Ἄγ-
γλος. Ἐκ ταύτης δ' ἐγένετο γνωστὸν τὸ πρῶτον ὅτι ἡ Μίλητος ἔπεμ-
ψεν ἀποίκους εἰς Ἀμοργόν.

Acta societatis graecae 1840, Vol. II, fasc. 1, σελ. 62—82
ὑπὸ Lud. Ross. Ἡ ἐν τῷ περιοδικῷ τούτῳ δημοσιευθεῖσα λατινιστί
μελέτη τοῦ Ἐὸς περὶ πολλῶν ἐπιγραφῶν τῆς Ἀμοργοῦ, ἀνεδημοσιεύ-
θη καὶ ἐν σελίδι 633 τῆς συλλογῆς τῶν διαφόρων ἀρχαιολογικῶν
φροντισμάτων τοῦ ἀρχαιολόγου τούτου, τῆς ἐκδοθείσης τῷ 1861 ὑπὸ
τὸ τίτλον *Archaologische Aufsätze*.

Inscriptiones graecae ineditae. Collegit, ediditque Ludovi-
cus Rossius, Fasciculus II, Athenis 1842, σελ. 23.

Reisen auf den griechischen Inseln des agaischen
Meeres, von Lud. Ross, 1843. Τόμ. 2ος σελ. 39.

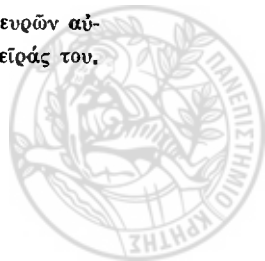
Corpus inscriptionum graecarum. Aug. Boechius 1843.
Τόμ. 2ος, σελ. 217.

Πανδώρα 1859 Τόμ. 9, σελ. 469 ἐπιγραφὴ ὑπὸ Ἐμμανουὴλ Ἰωάν-
νιδου.

Πανδώρα 1860 Τόμ. 11, σελ. 431 ὑπὸ Ἐμμαν. Ἰωαννίδου.

Annali dell' Instituto di corrispondenza archeologia 1864,
σελ. 95. Ἐνταῦθα ὑπάρχουσιν αἱ ἐν τῇ Πανδώρα ἐκδεδομένα ἐπι-
γραφαὶ ὑπὸ Ἐμ. Ἰωαννίδου.

(1) Τὴν ἔκθεσιν ταύτην μοι ἔδωκεν ὁ κ. Σταμάτιος Κρίνος, ἀνευρῶν αὐ-
τὴν ἐν φακέλλῳ ἐγγράφων τῆς ἐπαναστάσεως, περιελθόντων εἰς χεῖράς του.

Ἐφημερίς Φιλομαθῶν 1866, ἀριθ. 592, σελ. 915 ὑπὸ Σ. Λογιω-
τατίδου.

Rheinisches Museum 1867, σελ. 290 ὑπὸ Franc. Lenormant.
Ἐνταῦθα ὑπάρχουσι καὶ ἐπιγραφαὶ Ἰου, Δήλου, Ῥηνείας, Αἰγίνης
καὶ Εὐβοίας.

Ἀθήναιον 1874, Τόμ. 2ος, σελ. 407 ὑπὸ Στεφ. Κουμανούδη.

Mittheilungen des deutschen archaeologischen Institutes
in Athen 1876. Τόμ. 1ος σελ. 328 ὑπὸ S. Weil.

Ἀθήναιον 1882, Τόμ. 10, σελ. 533 ὑπὸ Στεφ. Κουμανούδη.

Inscriptions archaiques d' Amorgos ὑπὸ Marcel Dubois, ἐν
τῷ Bulletin de correspondance Hellenique, 6me annee
1882. Σελ. 187—191.

Inscriptions Graecae antiquissimae ὑπὸ Hermann Roehl
1882. Αἱ τῆς Ἀμοργοῦ ἀρχαιόταται ἐπιγραφαὶ εὐρίσκονται ἐν σε-
λίδι 109, ὑπὸ τοὺς ἀριθμοὺς 389—392.

Inscriptions d'Amorgos ὑπὸ Σ. Α. Κουμανούδη ἐν τῷ Bulle-
tin de correspondance Hellenique, 8me annee 1884. Σελ. 22-27.

Ἐπιγραφαὶ Ἀμοργοῦ ἐκδίδονται ὁσονοῦπω καὶ ὑπὸ D. Compa-
retti καὶ Ped. Haldherr ἐν τῷ περιοδικῷ τῆς Φλωρεντίας, Museo
italiano di Antichita classica, ἐκδιδομένω ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ K.
Domenico Comparetti. Ὁ κύριος Fed. Halbherr, Ἴταλὸς ἀρ-
χαιολόγος, εἶναι ὁ τελευταῖος τῶν περιηγηθέντων μέχρι σήμερον τῆν
Ἀμοργὸν πρὸς ἀντιγραφὴν ἐπιγραφῶν.

Περὶ νομισμάτων δὲ τῆς Ἀμοργοῦ ἔγραψαν εἰδικῶς νεωτέρας με-
λέτας ὁ κ. Παῦλος Λάμπρος: Νομίσματα τῆς νήσου Ἀμοργοῦ καὶ
τῶν τριῶν αὐτῆς πόλεων Αἰγιῶλης, Μινφας καὶ Ἀρχεσίνης 1870.
Ἡ μελέτη αὕτη ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ ἐφημερίδι, Περίο-
δος Β', 1870, σελ. 352, ἐξετυπώθη δὲ καὶ ἐν ἰδιαίτερω φυλλαδίῳ. Με-
τὰ τὸν κ. Λάμπρον ἔγραψεν ὁ P. Becker: Studie uder die amorg-
inischen Munzen, ἐν τῇ Numismat. Zeitschrift II, 370.

ΛΕΞΕΙΣ ΤΟΥ ΓΛΩΣΣΑΡΙΟΥ ΤΩΝ ΑΜΟΡΓΙΝΩΝ

ΩΝ ΕΓΕΝΕΤΟ ΜΝΕΙΑ ΕΝ ΤΩ ΚΕΙΜΕΝΩ.

ἀνασυρτήρι 26	μπουτσουνάρι 16
ἀπλωσταριά 13	νάρθηκας 74
ἀποκρέβατο 25	πάγγος 25
ἀποστροφή 16	παραπάγγι 25
ἀρμεδς 16	πάσπαρος 51
ἔβροδέκτης 8	πιατοθήκη 25
εἰκονισματάρης 39	πουλιά 14
θυμιατάρης 39	πουλιάζει 14
κατάβολα 13	ράπη 16
κατσούνι 14	σκάρφες 25
κόλυμβος 8	σταυροφόρος 39
λάγκιασμα 13	σώριαστρο 16
μαλάκα 16	τράφος 48
μελίδια 23	τσιμισκάδι 16
μονοκκλησιὰ 39	τυροβόλι 16
μπατάρο 25	χώματα 48

ΠΙΝΑΞ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΑΜΟΡΓΟΥ.

Ἁγ. Σαράντα 10, 48	Ἁνδρος (νησίς) 6, 17
Ἁγ. Τριάς 8, 46	Ἀπάνω Μεριὰ (ὄρα Ἐπάνω Μεριά).
ΑΙΓΙΑΛΗ 1, 51	ΑΡΚΕΣΙΝΗ 1, 2, 8, 43, 45
Αἰγιάλη 4 12, 17, 24	Ἄσπρον 5, 7, 75
Ἄκρωτήριον 4, 10, 75	Ἄτσάχια 50
Ἄλατος 4, 21, 75	
Ἄμοργός (δήμος) 17, 24	
Ἄμοργοπούλα 6	Βαρμάς 11
Ἄντικέρια (νησίδες) 6, 17, 66	Βέλται 8

- Βίγλα 48, 51
 Βιόκαστρο 11
 Βλυχάδα 7, 10
 Βλυχάδα 10, 75
 Βούθουνας 7
 Βουνί 49
 Βουνό τοῦ χωριοῦ 5
 Βουνός 6
- Γαῖδουρόκωλα 32
 Γιάλη 12, 22
 Γιαλινᾶς 9
 Γιαννούλη (πύργος) 8, 47
 Γοῦβες 7
 Γράμματα 47
 Γραμπονήσι 11, 32
 Γραμποῦσα (νησίς) 4, 10, 17
 Γωνιά 4, 7
- Δέμα 6, 39, 49
 Δημητριά 10
 Δονοῦσα (νησίς) 6, 17
 Δρομιστικά 21
- Ἐκκλησιαί. Ἁγ. Αἰκατερίνη 32
 » Ἁνάληψις 29 | 32.
 » Ἁγ. Ἀπόστολοι 29, 39
 » » Ἀρτέμιος 20, 32
 » » Βαρβάρα 6, 49
 » » Γεώργιος Βαλα-
 μίτης 7, 11, 32,
 35, 47
 » » Γεώργιος 25 | 39,
 | 49 | 50
 » Ζωοδόχος Πηγὴ 29, 39
- Ἐκκλησ. Ἁγ. Θέκλα 27
 » » Ἰωάννης ὁ Θεολό-
 γος 5, 32 | 29 |
 » » Ἰωάν. τοῦ Βρού-
 τση 27, 40
 » » Ἰωάν. ὁ Προδρο-
 μος
 » » Μάμας 47, 50
 » Παναγία Καταπολιανή
 10, 48
 » » Καστριανή 45
 » Ἁγ. Παρασκευὴ 10, 40
 » » Σαραντα 10, 11
 » Σταυρός 5
 » Ταξιαρχῶν 32
 » Φωτοδότου 20, 26, 32
- Ἐπάνω Μεριὰ 12, 71
- Ἡράκλεια (νῆσος) 6, 17, 23, 33,
 67, 86
- Θολάρια 27, 28, 43, 51
- Κακοπέρατον 10
 Καλαυρός 22
 Καλοταρίτισσα 7
 Καλύθια Ἁγ. Θέκλης 27
 Καμάρι 27
 Καμένη Ἀγριλιὰ 48
 Καραβοκλάσι 7
 Καστρί 43, 44
 Κάστρον 25
 Κατάπολα 9, 10, 11, 21, 24, 26,
 27, 28, 39, 73
 Κατραδες 6

- Κάτω Ἀκρωτήριο 9
 Κάτω Κάμπος 8
 Κάτω Μεριὰ 12, 27
 Κέρος (νήσος) 6, 17, 23, 33, 67, 86
 Κλεφτοσπηλιὰ 7
 Κισῆρι 11
 Κολοφάνα 7, 27
 Κοπιὰ (νησίς) 6
 Κορνακοπὸς 21
 Κουφονήσια 6, 17, 28, 63, 67
 Κρίκελας 5
 Κρύο νέρο 10

 Λαγκάδα 26, 27, 28, 43, 51
 Λαρότοπος 47
 Λέλης 50
 Λεῦκες 11, 27
 Λιάδι (νησίς) 6
 Λιόδια 50
 Λιμενάρι 4, 75
 Λιμενάρι Ἀσωμάτου 45
 Λιμενάρι Περιβόλας 10

 Μακαριαῖς (νησίδες) 6, 17
 Μαῖνος 49
 Μάρμαρος 9
 Μαρουδιάτι 10
 Μαχὸς 27
 ΜΙΝΩΑ 1, 43, 48.
 Μονὴ Χοζοβιώτισσα 6,7,11,23, 26, 29 ἐπ. 71, 79
 Μουντουλιὰ 9, 43, 48
 Μούρου 4
 Μουχτόχωρα 50

 Νικουριά 4, 10, 11, 32, (86 Ἀκουριά)

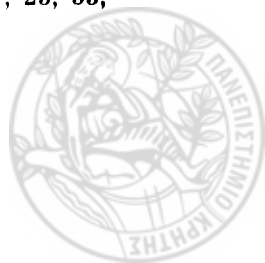
 Ξενοδοχειὸ 22
 Ξενοτάφεια 8
 Ξυλοκερατίδι 9, 21, 27
 Ξώδοτος 4, 21, 75

 Ὀξω Μεριὰ 12, 27, 50
 Ὅρνθοσπηλιὰ 7

 Πάγγος 51
 Πάλος 4, 11, 21, 75
 Πατέλαις 49
 Παραδείσια 10, 21
 Πεταλίδα (νησίς) 4, 11
 Πηγὴ 26
 Ποταμὸς 27, 28, 43
 Προφήτης Ἡλίας ἀκρωτ. 4, 28
 Προφήτης Ἡλίας ὄρος 5, 6, 39

 Ῥαγούζης 8, 49
 Ῥαχίδι 9, 21, 27
 Ῥαχίδια 9
 Ῥήκτης 50

 Σαγκᾶς 9
 Σελλάδα 40
 Σκοποὶ 21, 36, 51
 Σπαρτι 10
 Σταυρὸς 12, 47
 Στροῦμβος 27, 28, 43, 51.
 Σχινοῦσα (νήσος) 6, 17, 23, 33, 67, 86

Τεράκι 39, 49
Τριπόδης 9
Τρούλλης 4
Τυροκόμος 27

Φακλιδόνα 49
Φοινικιαίς 10
Φράγκου 8

Χάλαρα 10, 12, 22, 50

Χαλεπά 22, 47
Χαλκιοῦ 26.
Χειρογκρέμι 49
Χερώνια 22, 50
Χλιὸς ἄνεμος 7
Χώματα 48
Χωριδάκια 49
Χωριὸ (᾽ςτὸ) 8, 26

Ψηλὸς Τράφος 40.

Ἐν σελίδι 53, μετὰ τὴν προτελευταίαν παράγραφον, προσθετέα ἡ ἑξῆς:

Ἐν τοῖς Ἀνεκδότοις τοῦ Bekker (Λέξεις ρητορικαί) σελ. 204, 9 ἀναγινώσκωμεν «Ἀμόργινα, τὰ πορφυροβαφῆ νήματα καὶ λεπτὰ». Καὶ ἐν σελ. 210, 29 «Ἀμοργίς τοῦ καλάμου τῆς ἀνθήλης τὸ λεπτότατον ἔοικε δὲ βύσσῳ, ὅθεν ἀμόργινα ἱμάτια».

ΧΑΡΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΑΜΟΡΓΟΥ

Τὸ Σχέδιον κατὰ τὸν Ἀγγλικὸν Υδρογραφικὸν Χάρτην

Ἐπὶ
 Α. ΜΗΛΙΑΡΑΚΗ
 1884.

